BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
25 E
31

82

M. T. CICERONIS

TVSCVLANAE QVAESTIONES.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,
APVD IOAN. TORNÆSIVM
ET GVL. GAZEIVM.

M. D. LVII.

12 25 E 31

M·T·CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM AD M. BRVTVM LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DE CONTEMNENDA MORTE.

QV V M *defenſionum laboribus,ſenatorijsq; muneribus, aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus,retuli me* Brute,*te hortante maximè, ad ea ſtudia, quæ retenta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuocaui.* Et *quum omnium artium,quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent,ratio & diſciplina ſtudio ſapientiæ,quæ* Phi*loſophia dicitur,contineretur, hoc mihi* Latinis *literis illuſtrandum putaui.* Non *quia* Philoſophia *Græcis & literis & doctoribus percipi nõ poſſet: ſed meum ſemper iudicium fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius quàm* Græcos:*aut accepta ab illis feciſſe meliora,quæ quidem digna ſtatuiſſent in quibus elaborarent.* Nam *mores & inſtituta uitæ,resq; domeſticas, ac familiares,nos profectò & melius tuemur, & lautius.* Rem *uerò publicam noſtri maiores certè melioribus temperauerunt & inſtitutis, & legibus.* Quid *loquar de re militari,in qua quũ uirtute noſtri multũ ualuerunt, tum plus etiam diſciplina?* Iam *illa quæ natura, non literis aſſequuti ſunt,neq; cũ*

Græcis,neq; ulla cũ gente ſunt cõferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas,fides,quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit,ut ſit cum maioribus noſtris cõparanda? Doctrina Græcia nos & omni literarum genere ſuperabat,in quo erat facile uincere nõ repugnantes. Nã quum apud Græcos antiquiſsimũ è doctis genus ſit Poëtarũ (ſi quidem Homerus fuit, & Heſiodus, ante Romam cõditam, Archilochus regnante Romulo) ſerius poëticam nos accepimus. Annis enim ferè CCCCX. poſt Romam conditam Liuius fabulã dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano COSS. anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu quã Plautus, & Næuius. Serò igitur à noſtris Poëtæ uel cogniti uel recepti. Quãquã eſt in Originibus,ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinẽ de clarorũ hominũ uirtutibus. Honorẽ tamen huic generi non fuiſſe declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, ꝙ is in prouinciã Poëtas duxiſſet. Duxerat autem COS. ille in Aetoliam,ut ſcimus,Enniũ. Quò minus igitur honoris erat Poëtis, eò minora ſtudia fuerunt. Nec tamen ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt,non ſatis Græcorũ gloriæ reſponderũt. An cẽſemus ſi Fabio nobiliſsimo homini laudi datũ eſſet quòd pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? HONOS ALIT artes,omnesq; incenduntur ad ſtudia gloria:iacentq; ea ſemper,quæ apud quoſq; improbãtur. Sũmam eruditionem Græci ſitam cenſebant in neruorũ uocumq; cantibus. Igitur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ, fidibus præclarè ceciniſſe dicitur: Themiſtoclesq; aliquot antè annis, cũ in epulis recuſaret lyram,habitus eſt indoctior. Ergo in Græcia Muſici floruerunt:

runt: diſcebantq́; id omnes: nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. In ſummo apud illos honore Geometria fuit: itaque nihil Mathematicis illuſtrius. At nos metiendi, ratiocinandiq́; utilitate, huius artis terminauimus modū. At cōtrà Oratorē celeriter complexi ſumus: nec eum primò eruditum, aptum tamen ad dicēdum: pòſt autem eruditum. Nam Galbam, Aphricanū, Lælium, doctos fuiſſe memoriæ traditum eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat Catonem: pòſt uerò Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos noſtram ad ætatem, ut non multùm, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philoſophia iacuit uſq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum: quæ illuſtranda & excitanda nobis eſt, ut ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiā, ſi poſſumus, otioſi. In quo eò magis eſt nobis elaborandū, quòd multi iam eſſe libri Latini dicuntur ſcripti inconſideratè ab optimis illis quidē uiris, ſed nō ſatis eruditis. Fieri autē poteſt, ut rectè quis ſentiat, & id quod ſentit, politè eloqui non poßit: ſed mādare quenquā literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poßit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & otio & literis. Itaque ſuos libros ipſi legunt cum ſuis, nec quiſquā attingit, præter eos, qui eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti uolunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi* noſtra attulimus induſtria, multò ſtudioſius philoſophiæ fonteis aperiemus, è quibus etiā illa manabāt. Sed ut Ariſtot. uir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, quum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquentia iūgere: ſic nobis placet, nec priſtinū dicēdi ſtudiū deponere, & in hac maiore, & uberiore*

*tandem eūdem melius

riore arte uerſari. Hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copiosè poſſet, ornateq́; dicere: in quam exercitationē ita nos ſtudiosè operam dedimus, ut iam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus. Vt nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, quū eſſent complures mecū familiares, tentaui quid in eo genere poſſē. Vt enim antea declamitabā cauſas, quòd nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nūc ſenilis eſt declamatio. Ponere iubebā de quo quis audire uellet, & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. Itaq́; dierum quinq́; ſcholas, ut Græci appellant, in totidē libros cōtuli. Fiebat autem ita, ut quū is qui audire uellet, dixiſſet quid ſibi uideretur, tum ego contradicerem. Hæc eſt enim, ut ſcis, uetus & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi. Nam ita facilimè, quod ueriſimilimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. Sed quò cōmodius diſputationes noſtræ explicētur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, nō quaſi narretur. Ergo ita naſcetur exordium.

AVDITOR. *Malum mihi uidetur eſſe mors.* MARCVS. *Hiſ'ne qui mortui ſunt, an ijs, quibus moriendum eſt?* A. *Vtriſq́;.* M. *Eſt igitur miſerū, quoniā malum.* A. *Certe.* M. *Ergo & ij, quibus euenit iam ut morerētur, & ij quibus euenturū eſt, miſeri.* A. *Mihi ita uidetur.* M. *Nemo ergo non miſer.* A. *Prorſus nemo.* M. *Et quidem ſi tibi conſtare uis, omnes quicunq́; nati ſunt, eruntue, non ſolùm miſeri, ſed etiā ſemper miſeri. Nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendū eſſet, neminem tu quidē eorum, qui uiuerēt, exciperes: moriendum enim eſt omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte. Quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam. Neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centū millibus*

annorum antè occiderũt, uel potius omnes quicunq; nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic quæſo, nũ te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, trãſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus? Num illud, quod Siſyphus uerſat

Saxum ſudans nitendo, neq; proficit hilum?

fortaſſe etiam inexorabiles iudices Minos, & Rhadamãthus, apud quos nec te L. Craſſus defendet, nec M. Antonius: nec quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demoſthenem. Tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicenda. Hæc fortaſſe metuis, & idcirco mortẽ cenſes eſſe ſempiternũ malum. A. Adeóne me delirare cẽſes, ut iſta eſſe credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè uerò. M. Malè hercule narras. A. Cur quæſo? M. Quia diſertus eſſe poſſẽ, ſi contra iſta dicerẽ. A. Quis enim non in eiuſmodi cauſa, aut quid negotij eſt: hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni ſunt libri philoſophorũ contra iſta ipſa diſſerentium. A. Ineptè ſanè: quis eſt enim tam excors, quem iſta moueant? M. Si ergo apud inferos miſeri non ſunt, ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Vbi ſunt ergo ij, quos miſeros dicis, aut quem locum incolũt? Si enim ſunt, nuſquam eſſe non poſſunt. A. Ego uerò nuſquam eſſe illos puto. M. Igitur ne eſſe quidem. A. Prorſus iſto modo, & tamen miſeros ob idipſum quidem, quia nulli ſunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tam inconſideratè diceres. A. Qui tandem? M. Quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? quum enim miſerum eſſe dicis, tum eum, qui non ſit, dicis eſſe. A. Non ſum ita hebes, ut iſta dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miſerum eſſe (uerbi cauſa) M. Craſſum, qui illas

fortunas morte dimiſerit: miſerum Cn.Pōpeium,*qui tanta gloria, dignitate tanta ſit orbatus: omnes deniq; miſeros,qui hac luce careant.* M. Reuolueris eōdem. *Sint enim oportet, ſi miſeri ſunt: tu autem modò negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. Si igitur non ſunt,nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt.* A. Non dico *fortaſſe etiam quod ſentio:nam iſtud ipſum, non eſſe quū fueris,miſerrimum puto.* M. *Quid miſerius,quàm omnino nūquam fuiſſe?* Ita *qui nondum nati ſunt, quia non ſunt,miſeri iam ſunt: & nos ipſi,ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus,miſeri fuimus antequam nati.*Ego *autem nō commemini antequam ſum natus me miſerum: tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicā eos miſeros,qui nati non ſunt, & non eos miſeros,qui mortui ſunt.* M.*Eſſe ergo dicis eos.* A.Imò *quia non ſunt,quū fuerint,eos miſeros eſſe.* M. Pugnantia *te loqui non uides? Quid enim tam pugnat, quàm,non modò miſerum,ſed omnino quicquam eſſe,qui nō ſit? An tu egreſſus porta* Capena,*quum* Calatini,Scipionum, Seruiliorum, Metellorum *ſepulchra uides,miſeros putas illos?* A.Quoniam *me uerbo premis,poſthac non ita dicam,miſeros eſſe:ſed tantùm,miſeros ob idipſum,quia non ſunt.* M. Non *dicis igitur,miſer eſt* M.Craſſus:*ſed tantùm miſer* M. Craſſus. A. Ita *planè.* M. *Quaſi non neceſſe ſit, quicquid iſto modo pronunties, id aut eſſe, aut non eſſe. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? In primis enim hoc traditur,* Omne *pronuntiatum(ſic enim mihi in præſentia occurrit ut appellarem ἀξίωμα:utar pòſt alio,ſi inuenero melius)id ergo eſt pronuntiatū,quod eſt uerum aut falſum.*Quū *igitur dicis,* Miſer M. Craſſus: *aut hoc dicis,* Miſer *eſt* M. Craſſus, *ut poſſit iudicari, uerum id, falſum'ne ſit: aut nihil*

nihil dicis omnino. A. *Age, iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt: quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino nõ eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe poſſe. Quid, qui uiuimus, quum moriendũ ſit, nón ne miſeri ſumus? Quæ enim poteſt in uita eſſe iucũditas, quum dies & noctes cogitandum ſit, iam iamq́; eſſe moriendum?* M. *Ecquid ergo intelligis quãtum mali * de humana conditione deieceris?* *ex
A. *Quó nam modo?* M. *Quia ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita: nunc uideo calcem, ad quem quum ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendum. Sed tu mihi uideris Epicharmi acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi.* A. *Quam? non enim noui.* M. *Dicam ſi potero Latinè: ſcis enim me Græcè loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quàm in Græco Latinè.* A. *Et rectè quidem: ſed quæ tandem eſt Epicharmũ iſta ſententia?* M.

*Emori nolo, ſed me eſſe mortuum nihil*exiſtimo.* *æſtimo

A. *Iam agnoſco Græcum: & quoniam coẽgiſti ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe: perfice, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe, miſerum putem.* M. *Iam iſtud quidem nihil negotij eſt: ſed etiam maiora molior.* A. *Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quæ tandem ſunt iſta maiora?* M. *Quoniam ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe concedis: ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt. id eſt enim perueniendum eſſe ad id quod non eſſe malum confitemur.* A. *Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpinoſiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſentiar. Sed quæ ſunt ea quæ dicis te maiora moliri?* M. *Vt doceam, ſi poſſim, non modò malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem.* A. *Non poſtulo*

ſtulo id quidem, aueo tamen audire. Vt enim non efficias quod uis: tamen, mors ut malum non ſit, efficies. Sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. M. *Quid, ſi te rogauero aliquid, nón ne reſpondebis?* A. *Superbi id quidem eſſet. Sed niſi quid neceſſe erit, malo ne roges.* M. *Geram tibi morem: & ea quæ uis, ut potero explicabo: nec tamen quaſi* Pythius Apollo, *certa ut ſint, & fixa, quæ dixero: ſed ut homunculus unus è multis, probabilia coniectura ſequens. Vltrà enim quò progrediar, quàm ut ueriſimilia uideam, non habeo. Certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicũt, & ſe ſapienteis eſſe profitentur.* A. *Tu, ut uidetur: nos ad audiendum parati ſumus.* M. *Mors igitur ipſa (quæ uidetur notiſſima res eſſe) quid ſit, primùm eſt uidẽdum. Sunt enim qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem: ſunt qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum & corpus occidere, animumq́;* in corpore *extingui. Qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſsipari, alij diu permanere, alij ſemper. Quid ſit porrò ipſe* Animus, *aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. Alijs cor ipſum animus uidetur, ex quo* Excordes, Vecordes, Concordesq́; *dicuntur, &* Naſica *ille prudens bis* COS. Corculum: &

Mors quid.

* cùm corpore

Quid Animus.

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

Enniaʒus uerſus.

Empedocles *autem animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. Alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere. Alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum.* Animum *autem alij animam, ut ferè noſtri declarant, nominari. Nam &* Agere animam, & Efflare *dicimus: &* Animoſos, & Benè animatos, & Ex animi ſententia.

Ipſe

Ipſe autem Animus ab anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, uulgò: reliqua ferè ſinguli, ut multi antè ueteres. Proximè autem Ariſtoxenus muſicus, idemq; philoſophus, ipſius corporis intentionem quandam, uelut in cantu & fidibus, quæ Harmonia dicitur: ſic ex corporis totius natura & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hic ab artificio ſuo non receſsit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat multò antè dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe: uerùm numerum dixit eſſe, cuius uis (ut iam antè Pythagoræ uiſum erat) in natura maxima eſſet. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id eſt, Rationem, in capite ſicut in arce poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, Iram & Cupiditatem, quas locis diſcluſit: Iram in pectore, Cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam ſenem, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino Animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraq; & animalia & Animantes appellari: neq; in homine ineſſe animum uel animam, nec in beſtia: uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem à corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit: nec ſit quicquam, niſi corpus unum & ſimplex, ita figuratum, ut tẽperatione naturæ uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longè omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & in-

*quatuor nota illa.

genio & diligentia, quũ *quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandã naturã cenſet eſſe, è qua ſit mens. Cogitare enim & prouidere, & diſcere, & docere, et inuenire aliquid, et tam multa alia, meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari, hæc, & ſimilia eorũ, in horũ quatuor generum nullo ineſſe putat. Quintũ genus adhibet, uacans nomine, & ſic ipſum animum ἐνδελέχειαν appellat nouo nomine, quaſi quandã continuatã motionẽ, & perennem. Niſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt fere omniũ de animo ſententiæ. Democritũ enim, magnũ illum quidem uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientẽ animũ, concurſu quodã fortuito, omittamus. Nihil eſt enim apud iſtos quod non atomorũ turba conficiat. Harum ſententiarum quæ uera ſit, Deus aliquis uiderit: quæ uериſimillima, magna quæſtio eſt. Vtrum igitur inter has ſententias dijudicare malumus, an ad propoſitum redire? A. Cuperẽ equidem utrunq;, ſi poſſet: ſed eſt difficile cõfundere. Quare ſi, ut iſta non diſſerãtur, liberari mortis metu poſſumus, id agamus: ſin id non poteſt, niſi hac quæſtione animorum explicata: nunc ſi uidetur, hoc, illud alias. M. Quod malle te intelligo, id puto eſſe cõmodius. Efficiet enim ratio, ut quæcunque uera ſit earum ſententiarum, quas expoſui, mors aut malum non ſit, aut ſit bonum potius. Nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus: certe, quoniam eſt corpus, interibit cũ reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat eſſe? His ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquã poteſt: Pariter enim cum uita ſenſus amittitur. Non ſentientis autem nihil eſt

ullam

*ullam in partem quod interſit.*Reliquorũ *ſententiæ ſpem afferũt(ſi te fortè hoc delectat)poſſe animos, quum è cor poribus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuum peruenire.*A.Me *uerò delectat,idq́; primũ ita eſſe uelim: deinde,etiã ſi nõ ſit,mihi tamẽ perſuaderi uelim.*M.Quid *tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia* Platonẽ *ſuperare poſſumus?* Euolue *diligẽter eius eum librũ, qui eſt de animo,amplius quod deſyderes, nihil erit.* A.Feci *mehercule,& quidẽ ſæpius,ſed neſcio quomodo dũ lego, aſſentior:quũ poſui librũ,& mecũ ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare,aſſenſio illa omnis elabitur.* M. Quid *hoc? Dás ne,aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire?* A.Do *uerò.*M. Quid *ſi maneant?* A. Beatos *eſſe cõcedo.*M.Si *intereãt?* A.Nõ *eſſe miſeros,quo niã ne ſint quidẽ.* Iã iſthuc coacti à te paulò antè cõceſſi mus.* M. Quomodo *igitur,aut cur mortẽ malũ tibi uideri dicis,quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus : aut nõ miſeros,ſenſu carentes?*A.Expone *igitur,niſi moleſtũ eſt,primum, ſi potes, animos remanere poſt mortẽ : tum ſi minus id obtinebis, (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem.*Ego *enim iſtuc ipſum uercor,ne ma lum ſit,non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe.* M. Au *toribus quidem ad iſtam ſententiã, quamuis obtinere,uti optimis poſſumus ; quod in omnibus cauſis & debet, & ſolet,ualere plurimum.*Et *primùm quidem omni antiqui tate, quæ quò propius aberat ab ortu, & diuina proge nie,hoc melius ea fortaſſe,quæ erant uera, cernebat.*Itaq; *unũ illud erat inſitũ priſcis illis,quos* Caſcos *appellat* En *nius,eſſe in morte ſenſum,neq; exceſſu uitæ ſic deleri ho minẽ, ut funditus interiret:idq́; quũ multis alijs rebus, tũ è pontificio iure, & cerimonijs ſepulchrorũ intelligi li*

*Nam

 cet,

cet, quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorũ mentibus, Mortẽ non interitũ eſſe, omnia tollentem, atq; delentẽ: ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq́; uitæ, quæ in claris uiris & fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe: in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc & *noſtrorum opinione.*

Romulus *in cœlo cum dijs agit æuum,*

ut famæ aſſentiens, dixit Ennius: & *apud* Græcos, *indeq́; perlapſus ad nos, & uſq; ad* Oceanũ Hercules *tantus & tam præſens, habetur deus.* Hinc Liber *deus* Semele *natus: eadẽq; famæ celebritate* Tyndaridæ *fratres, qui non modò adiutores in prælijs uictoriæ* Pop. Rom. *ſed etiam nuntij fuiſſe perhibẽtur.* Quid Ino Cadmi *filia, nônne* Leucothea *nominata à* Græcis, Matuta *habetur à noſtris?* Quid *totũ propè cœlũ, ne plures perſequar, nônne humano genere cõpletũ eſt? Si uerò ſcrutari uetera, & ex his ea, quæ ſcriptores* Græciæ *prodiderũt, eruere coner, ipſi illi maiorũ gentiũ dij qui habẽtur, hinc à nobis profecti in cœlũ reperiẽtur.* Quare, *quorũ demõſtrantur ſepulchra in* Græcia, *reminiſcere (quoniã es initiatus) quæ tradantur myſterijs: tum deniq; quàm hoc latè pateat intelliges.* Sed *qui nondum ea quæ multis pòſt annis tractari cœpiſſent,* Phyſica *didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantũ natura admonẽte cognouerant, rationes & cauſas rerũ non tenebant. Viſis quibuſdã ſæpe mouebantur, hiſq; maximè nocturnis, ut uiderẽtur hi qui uita exceſſerãt, uiuere.* Vt *porrò firmiſſimum hoc afferri uidetur cur deos eſſe credamus, quòd nulla gens tã fera, nemo omniũ tã ſit immanis, cuius mentẽ nõ imbuerit deorũ opinio.* Multi *de dijs praua ſentiunt, (id enim uitioſo more effici ſolet) oẽs*

Omniũ mentes deorum opinione imbutæ.

tamen

tamẽ eſſe uim & naturã diuinã arbitrantur. Nec uerò id collocutio hominũ, aut conſenſus efficit: nõ inſtitutis opinio eſt confirmata, nõ legibus. Omni autẽ in re conſenſio omniũ gentiũ lex naturæ putanda eſt. Quis eſt igitur qui ſuorũ mortẽ primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos uitæ commodis arbitretur? Tolle hãc opinionem, luctum ſuſtuleris. Nemo enim mœret ſuo incõmodo: dolẽt fortaſſe, & angũtur. Sed illa lugubris lamentatio: fletuſq; mœrens ex eo eſt, quòd eum, quem diligimus, uitæ commodis priuatũ arbitramur, idq; ſentire. Atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. Maximũ uerò argumẽtum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ ſunt, & maximè quidẽ, quæ poſt mortẽ futura ſint. Serit arbores: quæ alteri ſeculo proſint, (ut ait Statius in Synephebis) quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam. Vir magnus leges, inſtituta, Remp.* conſeret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamẽtorum diligentia, quid ipſa ſepulchrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaque natura? Quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrãtur? Abijt ad deos Hercules: nunquam abijſſet, niſi quum inter homines eſſet, eã ſibi uiam muniuiſſet. Vetera iam iſta & religione omnium conſecrata. Quid in hac Rep. tot tantoſq; uiros ob Remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? iiſdem ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita terminaretur? Nemo*

*Ennius

*non feret?

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. Licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ, licuit (ne & uetera & externa quæram) mihi. Sed neſcio quo modo inhæret in mẽtibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum, idq́; in maximis ingenijs, altiſſimisq́; animis & exiſtit maximè, & apparet facillimè. Quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus & periculis uiueret? Loquor de principibus. Quid Poëtæ, nón ne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergò illud?

*urnam. *Aſpicite ô ciues ſenis Ennij imaginis* formam.*

* pinxit *Hic ueſtrum* panxit maxima facta patrum.*

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. Idemq́;,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. cur? uolito uiuus per ora uirûm.

Sed quid Poëtas? opifices poſt mortem nobilitari uolunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, quum inſcribere non liceret? Quid noſtri Philoſophi? nón ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Quòd ſi omniũ conſenſus naturæ uox eſt, omnesq́; qui ubiq; ſunt, cõſentiunt, eſſe aliquid, quod ad eos pertineat, qui è uita ceſſerint: nobis quoq; idem exiſtimandum eſt. Et ſi quorum aut ingènio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur (quia natura optima ſint) cernere naturæ uim maximè: ueriſimile eſt, quum optimus quiſq; maximè poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. Sed ut Deos eſſe natura opinamur, qualesq́; ſint ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur, cõſenſu nationum omnium. Qua in ſede maneant, qualesque ſint, ratione

ratione diſcendũ eſt: cuius ignoratio finxit inferos, eaſq; formidines, quas tu contemnere non ſine cauſa uidebare. In terram enim cadentibus corporibus, hiſq; humo tectis ex quo dictum eſt Humari, *ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorũ: quam eorũ opinionem magni errores conſecuti ſunt, quos auxerunt Poetæ. Frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen,* Humari.

Adſum atq; aduenio Acheronte uix uia alta atq; ardua
Per ſpeluncas ſaxis ſtructas aſperis, pendentibus
Maximis, ubi rigida conſtat craſſa caligo inferũm.

Tantumq; ualuit error, qui mihi quidẽ iam ſublatus uidetur, ut corpora cremata quũ ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi. Animos enim per ſeipſos uiuẽtes nõ poterãt mente cõplecti, formã aliquam figuramq; quærebant: inde Homeri *tota* νεκυία: *inde ea quæ meus amicus* Appius νεκρομαντεία *faciebat: inde in uicinia noſtra Auerni lacus,*

Vnde animæ excitantur obſcura umbra, aperto oſtio
Alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum.

Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucijs, laterũm ue, & pulmonum ui, & figura poteſt. Nihil enim animo uidere poterant, ad oculos omnia referebant. Magni autem eſt ingenij, reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Itaq; *credo equidem etiam alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed quòd literis extet,* Pherecides Syrus *primũ dixit, animos hominũ eſſe ſempiternos antiquus ſanè: fuit enim meo regnante gentili.* Hanc *opinionem diſcipulus eius* Pythagoras *maximè confirmauit, qui quum* Superbo *regnante in* Italiam *ueniſſet, tenuit* Pherecides primus animas dixit eſſe ſempiternas.

magnam illam Græciam cùm honore & diſciplina, tum etiam autoritate: multaq́; ſecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationē illi ſententiæ ſuæ nō ferè reddebant, niſi quid erat numeris aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferūnt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Archytam, Timæumq́; cognouiße, & didiciſſe Pythagorea omnia: primūq́; de animorū æternitate nō ſolùm ſenſiſſe idem quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe, quam (niſi quid dicis) prætermittamus, & hāc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. *An tu, quū me in ſummam expectationē adduxeris, deſeris? Errare mehercule malo cum Platone, (quē tu quāti facias, ſcio, & quē ex tuo ore admiror) quā cum iſtis uera ſentire.* M. *Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. Nū igitur dubitamus, an ſicut pleraq́;, ſic & hoc? quanquam hoc quid? minimè. Perſuadent enim Mathematici terrā in medio mundi ſitā ad uniuerſi cœli cōplexum, quaſi puncti inſtar obtinere, quod* κέντρον *illi uocant. Eā porrò naturā eſſe quatuor omnia gignentium corporū, ut quaſi partita habeāt inter ſe & diuiſa momenta: terrena, & humida ſuopte nutu, & ſuo pōdere ad pares angulos in terrā, & in mare ferantur: reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ ſuperiores in mediū locum mundi grauitate ferātur, & pōdere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locū ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellātur. Quæ quū conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos quum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, in ſublime ferri. Si uerò aut numerus quidā ſit animus,*

Terrā in medio uniuerſi ſitam.

mus, (quod ſubtiliter magis, quàm dilucidè dicitur) aut quinta illa, non nominata magis, quam nõ intellecta natura, multò etiam integriora ac puriora ſunt ut à terra longiſſimè ſe efferant. Horum igitur *aliquid animus eſt, ne tam uegeta mens, aut in corde cerebróue, aut in* Empedo*cleo ſanguine demerſa iaceat.* Dicæarchũ *uerò cum* Ari*ſtoxeno æquali & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur.* Harmoniam *autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio harmonias etiam efficit plures.* Membrorum *uerò ſitus, & figura corporis uacans animo, quam poſſit harmoniam efficere non uideo. Sed hic quidem quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat* Ariſtoteli*: canere ipſe doceat.* Bene *enim illo prouerbio Græcorum præcipitur,*

Q*uam quiſq; norit artem, in hac ſe exerceat.*

Illam uerò funditus eijciamus indiuiduorũ corporum leuium & rotundorum cõcurſionem fortuitam, quã tamen Democritus *cõcalefactam & ſpirabilem, id eſt animalem eſſe uoluit. Is autem animus, qui, ſi eſt horum quatuor generum, ex quibus omnia conſtare dicuntur, ex inflãmata anima conſtat, ut potiſſimũ uideri uideo* Panætio*, ſuperiora capeſſat neceſſe eſt.* Nihil *enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. Ita, ſiue diſſipantur procul à terris, id euenit: ſiue permanẽt, & conſeruãt habitum ſuum, hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic, & concretus aër, qui eſt terræ proximus.* Calidior *eſt enim, uel potius ardentior animus, quàm eſt hic aër, quẽ modò*

dixi craſſum,atq; cõcretum:quod ex eo ſciri poteſt,quia corpora noſtra terreno principiorum genere cõfecta,ardore animi concaleſcunt. Accedit ut eò facilius animus euadat ex hoc aëre,quẽ ſæpe iam appello craſſum,eumq́; perrumpat,quòd nihil eſt animo uelocius,nulla eſt celeritas quæ poßit cũ animi celeritate cõtendere. Qui ſi permanet incorruptus, ſuiq́; ſimilis, neceſſe eſt ita feratur,ut penetret,& diuidat omne cœlum hoc, in quo nubes,imbres,uentiq́; coguntur:quod & humidũ & caliginoſum eſt propter exhalationes terræ.Quã regionem quum ſuperauit animus,naturamq́; ſui ſimilem contigit & agnouit,iunctus ex anima tenui et ex ardore Solis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altiùs ſe efferendi facit. Quum enim ſui ſimilẽ & leuitatem & calorem adeptus eſt,tanquã paribus examinatus ponderibus, nullã in partẽ mouetur.Eaq́; ei demum naturalis eſt ſedes,quũ ad ſui ſimilem penetrauit,in quo nulla re egens aletur,& ſuſtentabitur iiſdem rebus,quibus aſtra ſuſtentantur,& aluntur. Quumq́; corporis facibus inflãmari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eoq́; magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus:profectò beati erimus,quum corporibus relictis,& cupiditatũ,& æmulationum erimus expertes.Quodq́; nunc facimus,quũ laxati curis ſumus,ut ſpectare aliquid uelimus & uiſere,id multo tum faciemus liberiùs,totosq́; nos in contemplandis rebus, perſpiciendisq́; ponemus: propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupiditas ueri uidendi, & oræ ipſæ locorum illorũ quò peruenerimus,quò faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium,eò maiorem cognoſcenti cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illã, & auitam*

*ſimile

(ut

(ut ait Theophraſtus) philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. Præcipuè uerò fruentur ea, qui tum etiam, quum has terras incolentes circũfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. Etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderũt, & eas anguſtias, p quas penetrauit ea quæ eſt nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti, petebant pellem inauratam arietis: aut ij, qui

Oceani freta illa uiderunt
Europam, Libyamq; rapax ubi diuidit unda:

quod tandem ſpectaculum fore putamus, quum totam terram contueri licebit, eiusq; cùm ſitum, formam, circũſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris aut caloris uacãtes? Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea quæ uidemus. Neque enim eſt ullus ſenſus in corpore: ſed, ut non ſolùm Phyſici docent, uerumetiam medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt, uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad nares, ad aures, à ſede animi perforatæ. Itaque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atq; integris & oculis & auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facilè intelligi poſſit, animũ & uidere & audire, non eas partes quæ quaſi feneſtræ ſunt animi, quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat & adſit. Quid, quòd eadẽ mente res diſſimilimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorẽ, ſonum, quæ nunquam quinq; nuntijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrentur, * & is omnium iudex ſolus eſſet? Atque ea profectò tum multò puriora & dilucidiora cernentur, quum quò natura fert, liber animus peruenerit. Nam nunc quidem quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, calidiſſimo

*ut idem

mo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis concretisq́; corporibus ſunt interſepta quodam modo. Quum autem nihil erit præter animũ, nulla res obiecta impediet quò minus percipiat, quale quidq; ſit. Quamuis copioſè hæc diceremus, ſi res poſtularet, quàm multa, quàm uaria ſpectacula animus in locis cœleſtibus eſſet habiturus. Quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam Philoſophorum, *qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq́; inuentori & principi gratias exultantes agunt, eumq́; uenerantur ut* Deum. *Liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu? Quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis?*

Acherontia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

Non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falſa eſſe cognouerit? Ex *quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. Præclarũ autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, quum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. Quod ut ita ſit, (nihil enim pugno) quid habet iſta res aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſanè quicquã occurrit, cur nõ* Pythagoræ *ſit, et* Platonis *uera ſententia. Vt enim rationem nullam* Plato *afferret (uide quid homini tribuam) ipſa autoritate me frangeret: tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, ſibi certè perſuaſiſſe uideatur. Sed plurimi contrà nituntur, animosq́; quaſi capite dãnatos morte mulctant: neq; aliud eſt quicquam, cur incredibilis his animorũ uideatur æternitas: niſi quòd nequeunt, qualis animus ſit uacãs corpore, intelligere, &*

cogit

cogitatione comprehẽdere. Quaſi uerò intelligant, qua-
lis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo,
qui locus: ut ſi iã poſſent in homine uno cerni omnia, quæ
nunc tecta ſunt, caſurús ne in conſpectũ uideatur animus,
an tanta ſit eius tenuitas ut fugiat aciẽ. Hæc reputent iſti,
qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe, ui-
debunt quẽ in ipſo corpore intelligant. Mihi quidẽ natu-
ram animi intuenti multò difficilior occurrit cogitatio,
multoq́; obſcurior, qualis animus in corpore ſit, tanquam
alienæ domui, quàm qualis quũ exierit, & in liberũ cœ-
lum, quaſi in domũ ſuam, uenerit. Si enim quod nunquam
uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus, certè &
Deum ipſum, & diuinũ animum corpore liberatũ, cogi-
tatione cõplecti nõ poſſumus. Dicæarchus quidẽ & Ari-
ſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis eſſet,
intelligentia, nullum omnino animũ eſſe dixerũt. Eſt illud
quidẽ uel maximũ, animo ipſo animum uidere: & nimirũ
hãc habet uim præceptũ Apollinis, quo monet, ut ſe quiſ- Γνῶθι σαυτόν.
que noſcat. Non enim credo id præcipit, ut mẽbra noſtra,
aut ſtaturam figurám ue noſcamus: neq; nos corpora ſu-
mus, neq; ego tibi hæc dicẽs, corpori tuo dico. Quũ igitur
Noſce te, dicit: hoc dicit, Noſce animũ tuum. Nam corpus Corpus uas
quidem quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum. Ab animi.
animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hũc igitur noſ-
ce, niſi diuinum eſſet, nõ eſſet hoc acrioris cuiuſdam ani-
mi præceptum, ſic ut tributum deo ſit, hoc eſt, Seipſum
poſſe cognoſcere. Sed ſi qualis ſit animus, ipſe animus ne-
ſciat: dic quæſo, ne eſſe quidem ſe ſciet, ne moueri quidem
ſe? Ex quo illa ratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in
Phædro explicata, à me autem poſita eſt in v i. li. de Rep. Ratio im-
Quod ſemper mouetur, id æternũ eſt: quod autem motum mortalitatis
affert animorum.

affert alicui, quodq́; ipſum agitatur aliunde, quãdo finem habet motus, uiuẽdi quoq; finẽ habeat neceſſe eſt. Solum igitur, quod ſeipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nũquam ne moueri quidem deſinit: quin etiã cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principij autẽ nulla eſt origo: nã ex principio oriũtur omnia. Ipſum autẽ nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim eſſet id principiũ, quod gigneretur aliunde. Quòd ſi nunquã oritur, nec occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit. ſiquidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Id autẽ nec naſci poteſt, nec mori: uel concidat omne cœlũ, omniſq́; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullã nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Quum pateat igitur æternum id eſſe, quod ſeipſum moueat, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimũ eſt enim omne quod pulſu agitatur externo. Quod autem eſt animatum, id motu cietur & interiore, & ſuo: nam hæc eſt propria natura animi atq; uis. Quæ ſi eſt una ex omnibus, quæ ſeipſam ſemper moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt. Licet concurrant plebeij omnes Philoſophi, (ſic enim ij, qui à Platone & Socrate, & ab ea familia diſsident, appellandi uidentur) non modò nihil unquã tam eleganter explicabunt: ſed ne hoc quidem ipſum, quàm ſubtiliter concluſum ſit, intelligent. Sentit igitur animus ſe moueri: quod quum ſentit, illud unà ſentit, ſe ui ſua, non aliena moueri: nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. Ex quo efficitur æternitas, niſi quid habes ad hæc. A. *Ego uerò facilè ſum paſſus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà uenire, ita iſti faueo ſententiæ.* M. *Quid illa tandem,*

Inanimum. Animatum.

num

num leuiora cenſes,quæ declarant,ineſſe in animis homi=
num diuina quædam ? quæ ſi cernerem quemadmodũ na=
ſci poſſent,etiam quemadmodum interirẽt uiderem.Nam
ſanguinem,bilem,pituitam, oſſa, neruos,uenas,omnẽ de=
niq; membrorum,& totius corporis figuram uideor poſ
ſe dicere unde concreta, & quomodo facta ſint.Per ani=
mum ipſum,ſi nihil eſſet in eo niſi id,ut per eum uiuere=
mus,tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm
uitis,quàm arboris:hæc enim etiam dicimus uiuere. Item
ſi nihil haberet animus hominis,niſi ut appeteret, aut fu=
geret,id quoq; eſſet ei commune cum beſtijs.Habet pri=
mùm memoriam , & eam infinitam rerum innumerabi=
lium:quã quidem Plato recordationẽ eſſe uult ſuperioris
uitæ. Nã in illo libro,qui inſcribitur Memnon,puſionem
quendam Socrates interrogat quædam geometrica de di=
menſione quadrati. Ad ea ſic ille reſpondet,ut puer : &
tamẽ ita faciles interrogationes ſunt,ut gradatim reſpon=
dens eò perueniat,quaſi geometrica didiciſſet.Ex quo ef=
fici uult Socrates, ut Diſcere nihil aliud ſit,quàm recor=
dari. Quem locũ multo etiam accuratius explicat in eo
ſermone,quem habuit eo ipſo die,quo exceſſit è uita.Do
cet enim quemuis,qui omnium rerum rudis eſſe uideatur
benè interroganti reſpondentem, declarare ſe nõ tum il=
la diſcere,ſed reminiſcendo recognoſcere : nec uerò fieri
ullo modo poſſe,ut à pueris tot rerum atq; tantarum inſi=
tas, & quaſi conſignatas in animis notiones(quas ἐννοίας Ἔννοια.
uocant) haberemus, niſi animus antequam corpus intraſ=
ſet, in rerum cognitione uiguiſſet.Quumq; nihil eſſet,ut
omnibus locis à Platone diſſeritur(nihil enim ille putat eſ
ſe quod oriatur & intereat:idq; ſolùm eſſe,quod ſemper
tale ſit,qualem ideam appellat ille, nos ſpeciem) non po= Ἰδέα.

tuit

*hæc tuit animus * hoc in corpore incluſus agnoſcere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neq; ea planè uidet animus, quum repentè in tam inſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit: ſed quũ ſe collegit atq; recreauit, tum agnoſcit

Diſcere eſſe recordari.

ea reminiſcendo. Ita nihil aliud eſt Diſcere, niſi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror. Quid eſt enim illud, quo meminimus, aut quam habet uim, aut unde naturam? Non quæro, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad Senatum eſt miſſus Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta qui modò fuit Sceptius

*hominum

Metrodorus, quanta noſter Hortenſius: de communi *omnium memoria loquor, & eorũ maximè, qui in aliquo maiore ſtudio & arte uerſantur: quorum quāta mens ſit, difficile eſt exiſtimare, ita multa meminerunt. Quorſum igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa uis, & unde ſit, intelligendũ puto. Non eſt certè nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima ſit animus, ignis'ue, neſcio: nec me pudet (ut iſtos) fateri neſcire, quod neſciã. Illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinũ. Quid enim obſecro te, terrá ne tibi, aut hoc nebuloſo, & caligi noſo cœlo, aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? Si, quid ſit hoc, non uides: at quale ſit, uides: ſi ne id quidem, at quantum ſit, profectò uides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quo tanquam in aliquod uas ea, quæ meminimus infundantur: Abſurdum id quidẽ: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt, aut quæ tanta omnino capacitas?

Memoria.

An imprimi quaſi cerã animum putamus, & memoriam eſſe

eſſe ſignatarum rerũ in mente ueſtigia? Quæ poſſunt uer
borum, quæ rerũ ipſarum eſſe ueſtigia? Quæ porrò tam
immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poßit effingere?
Quid illa uis, quæ tandem eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ
Inuentio atq; Excogitatio *dicitur? Ex hác ne tibi terre=*
na, mortaliq; natura, & caduca, concreta ea uidetur? aut
qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ *uiſum eſt,*
omnibus rebus impoſuit nomina? Aut qui dißipatos homi
nes congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit? Aut
qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum
notis terminauit? Aut qui errantium ſtellarum motus,
progreßiones, inſtitutionéſque notauit? Omnes magni,
etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui
cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt, à qui=
bus manſuefacti, & exculti, à neceſſarijs artificijs ad ele=
gantiora defluximus. Nam & auribus oblectatio magna
ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura
ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa
certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo Errantia: *quo=*
rum conuerſiones, omneisq; motus, qui animus uidit, is do
cuit ſimilem animum ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus in
cœlo eſſet. Nam *quum* Archimedes Lunæ, Solis, *quinque*
*errãtium motus in ſphæram * illigauit, effecit idem, quod* *alligauit
ille, qui in Timæo *mundum ædificauit* Platonis Deus, *ut*
tarditate & celeritate dißimilimos motus una regeret
cõuerſio. Quod *ſi in hoc mundo fieri ſine* Deo *nõ poteſt,*
ne in ſphæra quidem eoſdem motus Archimedes *ſine diui*
no ingenio potuiſſet imitari. Mihi uerò ne hæc notiora
quidem, & illuſtriora, carere ui diuina uidentur: ut ego
aut Poëtam *graue, plenumq; carmen, ſine cœleſti aliquo*
mentis inſtinctu putem fundere: aut eloquentiam ſine ma=

c iore

iore quadam ui fluere abundantem ſonantibus uerbis, ube ribusq́; ſententijs. Philoſophia Donum Dei. *Philoſophia uerò omnium mater artiũ, quid eſt aliud, niſi (ut* Plato *ait) donum: ut ego, inuentum* Deorum*? H*æ*c nos primùm ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiam, magnitudinemq́; animi erudiuit: eademq́; ab animo, tanquam ab oculis, caliginem diſpulit, ut omnia ſupera, infera, prima, ultima, media uideremus.* Prorſus *h*æ*c diuina mihi uidetur uis, qu*æ *tot res efficiat, & tantas.* Quid *eſt enim* Memoria *rerum & uerborum? quid porrò* Inuentio*? profectò id, quo nec in* Deo *quicquam maius intelligi poteſt.* Non *enim ambroſia* Deos, *aut nectare, aut* Iuuentate *pocula miniſtrante l*æ*tari arbitror: nec* Homerum *audio, qui* Ganymedem *à* Dijs *raptum ait propter formam, ut* Ioui *pocula miniſtraret: non iuſta cauſa, cur* Laomedonti *tanta fieret iniuria.* Fingebat *h*æ*c* Homerus, *& humana ad* Deos *transferebat: diuina mallem ad nos.* Qu*æ autem diuina?* Vigere, Sapere, Inuenire, Meminiſſe. Animus Deus. Ergo *animus, qui, ut ego dico, diuinus, ut* Euripides *audet dicere,* Deus *eſt.* Et *quidẽ ſi* Deus *aut anima, aut ignis eſt, idem eſt animus hominis.* Nam *ut illa natura c*œ*leſtis, & terra uacat, & humore: ſic utriuſque harum rerum humanus animus eſt expers.* Sin *autem eſt quinta quædã natura ab* Ariſtotele *inducta, primùm h*æ*c & Deorum eſt & animorum.* Hanc *nos ſententiam ſecuti, his ipſis uerbis in* Conſolatione *h*æ*c expreſſimus.* Consolatio Ciceronis, liber de morte filiæ. Animorum *nulla in terris origo inueniri poteſt.* Nihil *enim eſt in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe uideatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum.* His *enim in naturis nihil ineſt quod uim memori*æ*, mentis, cogitationis habeat,*

quod

quod & præterita teneat,& futura prouideat,& com=
plecti poßit præſentia,quæ ſola diuina ſunt:nec inuenie=
tur unquam,unde ad hominem uenire poßint,niſi à Deo.
Singularis eſt igitur quædam natura,atq; uis animi,ſeiun
cta ab his uſitatis,notisq́ue naturis. Ita quicquid eſt illud
quod ſentit,quod ſapit, quod uult,quod uiget,cœleſte &
diuinũ eſt:ob eamq; rem æternũ ſit neceſſe eſt. Nec uerò
Deus ipſe,qui intelligitur à nobis,alio modo intelligi po=
teſt, niſi mens ſoluta quædã & libera, ſegregata ab omni
concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaq́;
prædita motu ſempiterno. Hoc è genere, atq; eadem è na
tura eſt humana mens. Vbi igitur,aut qualis eſt iſta mẽs?
ubi tua,aut qualis,poteſ'ne dicere? An ſi omnia ad intelli
gendum non habeo quæ habere uellem,ne ijs quidem,quæ
habeo mihi per te uti licebit? Non ualet tantum animus,ut
*ſeipſum ipſe uideat:at,ut oculus,ſic animus ſeſe non ui= *ſeſe
dens alia cernit. Non uidet autem quod minimum eſt,for=
mam ſuam fortaſſe,quanquam id quoq;. Sed relinquamus:
uim certè, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem
uidet. Hæc magna,hæc diuina,hæc ſempiterna ſunt. Qua
facie quidem ſit, aut ubi habitet,ne quærendum quidem
eſt:ut quum uidemus ſpeciem primùm,candoremq́; cœli,
deinde conuerſionis celeritatẽ tantam, quantam cogitare
non poſſumus,tum uiciſſitudines dierum atque noctium,
commutationesq́; temporum quadripartitas ad maturita=
tem frugum, & ad temperationem corporum aptas,eo=
rumq́; omnium moderatorem & ducem Solem,Lunamq́;
accretione,& diminutione luminis,quaſi faſtorum notan
tem & ſignificantem dies. Tum in eodem orbe in XII.
partes diſtributo quinque ſtellas ferri,eoſdem curſus con
ſtantiſſimè ſeruantes,diſparibus inter ſe motibus,noctur=

namq́; cœli formam undiq; ſyderibus ornatam. Tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultũ. Quarum altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde

Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues:

Altera auſtralis ignota nobis, quam uocãt Græci * ἀντίχθονα. *Cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeãnt, aut urantur calore. Hic autem ubi habitamus, nõ intermittit ſuo tempore*

* ἀντίχθονα.

Cœlum nitiſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Ramos baccarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier.

Tum multitudinẽ pecudum partim ad ueſcẽdum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda: hominemq́; ipſum, quaſi contemplatorem cœli, ac Deorum, ipſorumq́; cultorem, atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur & alia innumerabilia quũ cernimus, poſſumus'ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur: uel, ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? Sic mentẽ hominis, quamuis eam non uideas, ut Deum non uides, tamẽ ut Deũ agnoſcis ex operibus eius: ſic ex memoria rerũ, & inuẽtione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis, uim diuinã mẽtis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? Credo equidẽ in capite: & cur credã, afferre poſſum, ſed de hoc aliàs: nunc ubiubi ſit animus, certè quidẽ in te eſt. Quæ eſt ei natura? Propria puto, et ſua. Sed ſic igneã, ſic ſpirabi

ſpirabilem, nihil ad id, de quo agimus: illud modò uideto, ut Deum *noris, etſi eius ignores & locũ & faciẽ: ſic animum tibi tuũ notum eſſe oportere, etiã ſi ignores & locum & formam.* In *animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod quum ita ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt, nec interire igitur.* E*ſt enim* Interitus, *quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.* H*is & * talibus adductus* So*crates, nec patronum quæſiuit ad iudiciũ capitis, nec iudicibus ſupplex fuit: adhibuitq; liberã contumaciam à magnitudine animi inductam, nõ à ſuperbia.* Et *ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit: & paucis antè diebus, quũ facilè poſſet educi è cuſtodia, noluit.* E*t quum penè in manu iã mortiferũ illud teneret poculũ, loquutus ita eſt, ut nõ ad mortem trudi, uerùm in cœlum uideretur aſcendere.* Ita *enim cenſebat, itaq; diſſeruit duas eſſe uias, duplicesq; curſus animorũ è corpore excedẽtium.* Nam *qui ſe humanis uitijs contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent, quibus cæcati, uelut domeſticis uitijs, atq; flagitijs ſe inquinauiſſent, uel in* Rep. *uiolãda fraudes inexpiabiles concepiſſent: ijs deuium quoddam iter eſſe ſecluſum à concilio* Deorum. Q*ui autem ſe integros, caſtosq; ſeruauiſſent, quibusq; fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeq; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq; in corporibus humanis uitam imitati* Deorum, *his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditum facilẽ patere.* Ita*q; commemorat, ut cygni, qui non ſine cauſa* Apollini *dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes*

Interitus quid.

* *al's: talibus rationibus add.*

*quid in morte boni ſit, cum cantu & uoluptate morian-
tur: ſic omnibus & bonis & doctis eſſe faciendum.* Nec
*uerò de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis ac-
cideret diligēter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu
uenit, qui quum acriter oculis deficientē ſolem intueren-
tur, ut aſpectū omnino amitterent: ſic mentis acies ſeipſam
intuens, nonnunquam hebeſcit: ob eamq́; cauſam contem-
plandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circunſpe-
ctans, hæſitans, multa aduerſa reuertens, tanquā ratis in
mari immenſo noſtra uehitur oratio. Sed hæc & uetera,
& à Græcis. Cato autē ſic abijt è uita, ut cauſam morien-
di nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominãs ille in no-
bis* Deus *iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Quum uerò cau-
ſam iuſtam* Deus *ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Ca-
toni, ſæpe multis, næ ille medius fidius uir ſapiēs lætus ex
his tenebris in lucem illam exceſſerit. Nec tamen illa uin-
cula carceris ruperit, leges enim uetāt: ſed tanquam à ma-
giſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à* Deo *euo-
catus, atque emiſſus, exierit. Tota enim* Philoſophorum
*uita (ut ait idem) commentatio mortis eſt. Nam quid aliud
agimus, quum à uoluptate, id eſt, à corpore, quum à re
familiari, quæ eſt miniſtra, & famula corporis, quum à*
Republ. *quum à negotio omni ſeuocamus animum? quid,
inquam, tum agimus, niſi animum ad ſeipſum aduocamus,
ſecum eſſe cogimus, maximeq́; à corpore abducimus? Se-
cernere autem à corpore animum, ne quicquam aliud
eſt, quàm emori diſcere: quare hoc commentemur, mihi
crede, diſiungamusq́; nos à corporibus: id eſt, conſueſca-
mus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti
uitæ ſimile: & quum illuc, ex his uinculis emiſſi, feremur,*
ὁμοίωσις *minus tardabitur curſus animorum: (nam qui in compedi-*

bus

bus corporis ſemper fuerunt, etiam quum ſoluti ſunt, tardius ingrediũtur, ut hi qui ferro uincti multos annos fuerunt) quò quum uenerimus, tum denique uiuemus. Nam hæc quidem uita mors eſt, quam lamentari poßem, ſi liberet. A. *Satis tu quidẽ in conſolatione es lamentatus: quam quum lego, nihil malo, quàm has res relinquere: his uerò auditis, multo magis.* M. *Veniet tempus, & quidẽ celeriter, et ſiue* retractabis, ſiue properabis (uolat enim ætas.)* *retardabis *Tantum autẽ abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur, ut uerear, ne homini nihil ſit non malum aliud certè, ſed nihil bonum aliud potius: ſiquidẽ uel Dij ipſi, uel cũ Dijs futuri ſumus.* A. *Quid refert? adſunt enim qui hæc nõ probent.* M. *Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poßit.* A. *Quî poteſt, quum iſta cognouerim?* M. *Quî poßit rogas? Cateruæ ueniũt contradicentium, nec ſolùm Epicureorum, quos equidem non deſpicio: ſed neſcio quo modo doctißimus quiſq; contemnit, acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus cõtra hanc immortalitatẽ diſſeruit. Is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quòd Mitylenis ſermo habetur, in quibus uult efficere animos eſſe mortales. Stoici autẽ uſurã nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos: ſemper, negant. Num uis igitur audire; cur etiamſi ita ſit, mors tamen non ſit in malis?* A. *Vt uidetur: ſed me nemo de immortalitate depellet.* M. *Laudo id quidẽ, etſi nihil* nimis oportet confidere. Mouemur enim ſæpe aliquo acutè concluſo: labamus, mutamuſq; ſententiam clarioribus in rebus. In his enim eſt aliqua obſcuritas. Id igitur ſi acciderit, ſimus armati.* A. *Sanè quidẽ, ſed ne accidat prouidebo.* M. *Nũquid igitur eſt cauſæ, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus?*

Mitylenæ urbs Lesbi.

*animis

eos dico, qui aiunt, animos manere, è corpore quum exceſſerint, ſed non ſemper. Iſtos uerò, qui quod tota in hac cauſa difficilimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem: illud autem quod non modò facilè ad credendum eſt, ſed eo conceſſo quod uolunt conſequens, id certè non dant, ut quum diu permanſerit, ne intereat. A. *Bene reprehendis, & ſe iſto modo res habet.* M. *Credamus igitur Panætio à Platòne ſuo diſſentienti. Quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſsimum, quem ſanctiſsimum, quem Homerum Philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, quicquid natum ſit interire: naſci autem animos, quod declarat eorum ſimilitudo qui procreãtur, quæ etiam in ingenijs, nõ ſolùm in corporibus appareat. Alterã autem affert rationem, Nibil eſſe *quum doleat, quin id ægrum eſſe quoque poßit: quod autem in morbum cadat, id etiã interiturum: dolere autẽ animos, ergo & interire. Hæc refelli poſſunt. Sunt enim ignorantis, quum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet, non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uerſentur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mẽte & diſcluſas putat. *Nam ſimilitudo magis apparet in beſtijs, quarum animæ ſunt rationis expertes: hominum autem ſimilitudo in corporũ figura magis extat: & ipſi animi, magni refert quali in corpore locati ſint. Multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentẽ, multa quæ obtundant. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe, ut ego mę tardiorem eſſe non moleſtè feram: enumerat multos, idq; quaſi conſtet, rationem cur ita fiat, affert. Quòd ſi tanta uis eſt ad habitum mentis*

*quod doleat

*Iam

in ijs,

in ijs, quæ gignuntur in corpore, (ea ſunt autem quæcunque ſunt quæ ſimilitudinem faciant) nihil neceßitatis affert, cur naſcatur animi ſimilitudo. Omitto *ſimilitudines:uellem adeſſe poſſet* Panætius, *uixit cum* Aphricano: *quærerem ex eo, cuius ſuorũ ſimilis fuiſſet* Aphricani *fratris nepos:facie,patris:uita,omniũ perditorum ita ſimilis, ut eſſet facilè deterrimus.Cuius etiã ſimilis* P. *Craßi ſapiẽtis & eloquẽtis,& primi hominis nepos,multorũq; aliorum clarorũ uirorũ,quos nihil attinet nominare,nepotes & filij. Sed quid agimus? obliti ne ſumus hoc nunc nobis eſſe propoſitum,quum ſatis de æternitate dixerimus,ne,ſi interirent quidem animi,quicquam mali eſſe in morte?* A. Ego *uerò memineram:ſed te de æternitate dicentem aberrare propoſito facilè patiebar.* M. *Video te alta ſpectare, & uelle in cœlũ migrare.* A. *Spero fore,ut cõtingat id nobis:ſed fac,ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem:uideo nos,ſi ita ſit,priuari ſpe beatioris uitæ.* M. *Mali uerò quid affert iſta ſententia? Fac enim animum ſic interire ut corpus:nũ igitur aliquis dolor,aut omnino poſt mortẽ ſenſus in corpore eſt? Nemo id quidẽ dicit,etſi* Democritum *inſimulat* Epicurus, Democritici *negant:ne in animo quidẽ igitur ſenſus remanet, ipſe enim nuſquã eſt.* Vbi *igitur malũ eſt? quoniã nihil tertiũ.An quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore non fit ſine dolore? Vt credã ita eſſe,quàm eſt id exiguum: & falſum eſſe arbitror,& fit plerunq; ſine ſenſu, nonnunquam etiam cũ uoluptate:totumq; hoc leue eſt qualecũq; eſt:fit enim ad punctũ temporis.Illud angit,uel potius excruciat, diſceſſus ab omnibus ijs,quæ ſunt bona in uita.Vide ne à malis dici uerius poßit. Quid ego nunc lugeam uitam hominum? uerè & iure poſſum. Sed quid neceſſe eſt,quũ id agã,ne poſt mortem*

miſeros nos putemus fore, uitam etiã efficere deplorando miſeriorem? Fecimus hoc in eo libro, in quo noſmetipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis. Verùm ſi quærimus, hoc quidẽ à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſè diſputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quod multi his auditis mortẽ ſibi ipſi conſciſcerent. Callimachi quidẽ epigrãma in Ambraciotã Cleombrotũ eſt, quẽ ait, quũ nihil ei accidiſſet aduerſi, è muro ſe in mare abieciſſe, lecto Platonis libro. Eius autẽ quẽ dixi Hegeſiæ liber eſt ἀποκαρτερῶν, *quòd à uita quidam per inediam diſcedens, reuocatur ab amicis, quibus reſpondens uitæ humanæ enumerat incommoda. Poſſem id facere, etſi minus quàm ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. Mitto alios, etiã' ne nobis expedit? qui et domeſticis & forẽſibus ſolatijs ornamentisq; priuati, certè ſi antè occidiſſemus, mors nos à malis, non à bonis abſtraxiſſet. Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullũ à fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs, at quinquaginta Priamus, quibus decẽ & ſeptem iuſta uxore natis, in utroq; eandem habuit fortuna poteſtatẽ, ſed uſa in altero eſt. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt. Priamum autem tanta progenie orbatum, quum in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit: hic ſi uiuis filijs, incolumi regno occidiſſet,*

Aſtante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis, utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? Tum profectò uideretur à bonis. At certè ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerẽtur,

Hæc omnia uidi inflammari,

Priamo ui uitam euitari,*

Iouis

*ἀποκαρτερῶνταλος.

*eripi

Iouis aram ſanguine turpari.

*Quaſi uerò iſta,uel quicquã tum potuerit ei melius ac cidere:quod ſi antè occidiſſet,tamen euentũ omnino amiſiſſet,hoc autẽ tẽpore ſenſum malorũ amiſit.*Pompeio no*ſtro familiari quũ grauiter ægrotaret* Neapoli,*melius eſt factum.*Coronati Neapolitani *fuerũt,nimirum etiam* Puteolani,*uulgò ex oppidis publicè gratulabantur : ineptum ſanè negotiũ,& Græculum,ſed tamen fortunatũ.Vtrum igitur ſi tum eſſet extinctus , à bonis rebus,an à malis diſceßiſſet? Certè à miſeris.* Non enim *cũ ſocero bellum geſſiſſet,nõ imparatus arma ſumpſiſſet,nõ domũ reliquiſſet, nõ ex* Italia *fugiſſet,nõ exercitu amiſſo nudus in ſeruorũ ferrũ & manus incidiſſet : non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus poßiderẽtur.Qui ſi mortem tum obiſſet,in ampliſsimis fortunis occidiſſet:is propagatione uitæ quot,quantas,quàm incredibiles hauſit calamitates ?* Hæc *morte effugiuntur,etiã ſi non euenerint,tamen quia poſſunt euenire. Sed homines ea ſibi accidere poſſe nõ cogitant:*Metelli *ſperat ſibi quiſq; fortunã : proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quam infelices, aut certi quicquã ſit in rebus humanis, aut ſperare ſit prudentius, quàm timere.*Sed *hoc ipſum concedatur,bonis rebus homines morte priuari:*ergo *etiam carere mortuos uitæ commodis, idq; eſſe miſerum,certè ita dicant neceſſe eſt.* An *poteſt is,qui non eſt,re ulla carere ?* Triſte *enim eſt nomen ipſum carendi : quia ſubijcitur hæc uis,*Habuit,*non habet, deſiderat, requirit, indiget.* Opinor *hæc incommoda ſunt carẽtis:caret oculis, odioſa cæcitas:liberis,orbitas:ualet hoc in uiuis.*Mortuorum *autem nõ uitæ modò commodis,ſed ne uita quidem ipſa quiſquã caret:de mortuis loquor qui nulli ſunt.* Nos *qui ſumus : num aut ſi cornibus caremus,*

aut

*qui id deſiderat? *aut pēnis,ſit*qui id dixerit? Certe nemo. Quid ita? Quia quum id non habes, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit,nō careas,etiam ſi ſentias te non habere. Hoc premendum,etiam atq; etiam eſt*arguendum,cōfirmato illo, de quo,ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus,quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur.Hoc igitur probè ſtabilito & fixo,illud excutiēdū eſt,ut ſciatur, quid ſit carere:ne relinquatur aliquid erroris in uerbo.Carere igitur hoc ſignificat,egere eo,quod habere uelis:ineſt enim uelle in carēdo,niſi quum ſic tanquam in febri dicitur,alia quadā notione uerbi.Dicitur enim alio modo etiam carere,quum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facilè patiare.Carere enim* in morte nō dicitur:nō enim eſſet dolēdū.Dicitur illud,bono carere,quod eſt malū:ſed ne uiuus quidem bono caret,ſi eo non indiget:ſed in uiuo intelligi tamē*poteſt,regno carere.Dici autem hoc in te ſatis ſubtiliter nō poteſt,poſſet in Tarquinio,quū regno eſſet expulſus:at in mortuo ne intelligi quidē poteſt. Carere enim ſentiētis eſt,nec ſenſus in mortuo eſt:ne carere quidē igitur in mortuo eſt.Quāquā quid opus eſt in hoc philoſophari,quū rē non magnopere egere philoſophia uideamus? Quoties nō modò ductores noſtri,ſed uniuerſi etiā exercitus ad nō dubiā mortem concurrerunt? Quæ quidem ſi timeretur,non L.Brutus arcēs eum reditu tyrannum,quem ipſe expulerat,in prælio concidiſſet. Nō cum Latinis decertans pater Decius, cū Hetruſcis filius, etiam cum Pyrrho nepos, ſe hoſtium telis obieciſſent. Non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hiſpania uidiſſet,Paulum Aemilium Cannæ,Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miſer

[Marginal notes: *argumentū — Carere quid. — * malo,id nō dic. — *aliàs: non poteſt. — Decii.]

miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremum. Nec enim poteſt eſſe miſer quiſquam ſenſu perempto. A. *At id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe.* M. *Odioſum, ſi id eſſet carere. Quum uerò perſpicuum ſit, nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe nõ ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui nec careat, nec ſentiat? Quanquam hoc quidem nimis ſæpe, ſed eò quòd in hoc ineſt omnis animi cõtractio ex metu mortis. Qui enim ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo & corpore conſumpto, totoq; animãte deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal quod fuerit factum, eſſe nihil: is planè perſpiciet inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem, nihil intereſſe: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim Romã captam. Cur igitur & Camillus doleret, ſi hæc poſt trecentos & quinquaginta ferè annos euẽtura putaret? & ego doleã, ſi ad decem millia annorum gentem aliquam urbem noſtram potituram putem? Quia tanta charitas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. Itaque non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, & propter breuitatem uitæ nunquam longè poteſt abeſſe, quo minus in omne tẽpus Rei pub. ſuiſq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus nõ ſit, ad ſe putet pertinere. Quare licet etiam mortalem eſſe animum iudicantem, æterna moliri nõ gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit, ſed uirtutis, quam neceſſariò gloria, etiam ſi tu id non agas, conſequatur. Natura uerò ſic ſe habet: ut quomodo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors: & ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. In quo quid poteſt eſſe mali, quũm mors nec*

ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. Quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimilimam uolunt eſſe: quaſi uerò quiſquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut quum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. Ne ſues quidem id uelint, non modò ipſe. Endymion *uerò, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in* Latmo *obdormiuit, qui eſt mons* Cariæ, *nondum opinor experrectus.* Num *igitur eum curare cenſes, quum* Luna *laboret, à qua conſopitus putatur, ut eum dormientē oſcularetur?* Quid *curet autem qui ne ſentit quidem?* Habes *ſomnum imaginem mortis, eamq́; quotidie induis: & dubitas quin ſenſus in morte nullus ſit, quum in eius ſimulachro uideas eſſe nullum ſenſum?* Pellātur *ergo iſtæ ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miſerum eſſe.* Quod *tandem tempus? naturæ'ne? at ea quidē dedit uſuram uitæ tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die.* Quid *eſt igitur quod querare, ſi repetit quum uult? ea enim conditione acceperas.* Iidem *ſi puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: ſi uerò in cunis, ne querendū quidē: atqui ab hoc acerbius exigit natura quod dederat.* Nondū *guſtauerat, inquiunt, uitæ ſuauitatē: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat.* At *id quidem ipſum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partē, quàm nullā attingere: cur in uita ſecus?* Quanquam *non male ait* Callimachus, *multo ſæpius lacrymaſſe* Priamū *quàm* Troilū. Eorum *autem, qui exacta ætate moriūtur, fortuna laudatur.* Cur? Nam *(reor) nullis, ſi uita lōgior daretur, poſſet eſſe iucūdior: nihil eſt enim profectò homini prudētia dulcius, quàm, ut cætera auferat, affert certè ſenectus.* Quæ *uerò ætas longa eſt? aut quid omnino homini longū? non'ne modò pueros, modò adoleſcentes in curſu à tergo inſequens,*

nec

nec opinanteis aſſequuta eſt ſenectus? Sed quia ultrà nihil habemus, hoc longũ ducimus. Omnia iſta perinde, ut cuiq; data ſunt pro rata parte à uita, longa aut breuia dicũtur. Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in Põtum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem uiuant. Ex his igitur hora VIII. quæ mortua eſt, prouecta ætate mortua eſt: quæ uerò occidente ſole, decrepita, eò magis ſi etiam ſolſtitiali die. Confer noſtram longißimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum breuitate, qua illæ beſtiolæ reperiemur. Cõtemnamus igitur omnes ineptias (quod enim leuius huic leuitati nomen imponam?) totamque uim benè uiuendi in animi robore ac magnitudine, ut in omnium rerum humanarum contemptione ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus * moleſtißimis effœminamur: ut ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq; uideamur. Quòd ſi expectando & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur. Pro dij immortales, * quàm illud iter iucundũ eſſe debet, quo cõfecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quàm me delectat Theramenes, quamq; elato animo eſt? Etſi enim flemus quum legimus, tamen non miſerabiliter uir clarus emoritur, qui quum coniectus in carcerem, triginta iuſſu tyrannorũ uenenum ut ſitiẽs * obduxiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. Quo ſonitu reddito arridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ: qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs ſolẽt nominare, cui poculum tradituri ſunt. Luſit uir egregius extremo ſpiritu, quum iam præcordijs conceptam mortem contineret. Vereq; ei, qui uenenum præbuerat, mortẽ eſt eam

* mollißimis

* quàm optabiliter iter illud incuũdũ eſſe deb.

* ebibiſſet.

augur

auguratus, quæ breui cõſequuta eſt. Quis hãc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortẽ malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates eodẽ ſcelere iudicũ, quo tyrãnorum Theramenes. Quæ eſt igitur eius oratio, qua facit eum Plato uſum apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, ſpes tenet, iudices, benè mihi euenire quòd mittar ad mortẽ. Neceſſe eſt enim ſit alterũ de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in aliũ quendã locum ex his locis morte migretur. Quamobrem ſiue ſenſus extinguitur, morsq; ei ſomno ſimilis eſt, qui nonnunquam etiam ſine uiſis ſomniorum placatiſſimam quietẽ affert, dij boni quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur? cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis tẽporis, quis me beatior? Sin uera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas, qui è uita exceſſerunt, incolunt, id multò iam beatius eſt, te, quum ab ijs, qui ſe iudicum numero haberi uolũt, euaſeris, ad eos uenire, qui uerè iudices appellẽtur, Minoẽm, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conuenireq; eos, qui iuſtè, & cum fide uixerint. Hæc peregrinatio mediocris uobis uideri poteſt? ut uerò colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo liceat, quanti tandẽ æſtimatis? Equidẽ ſæpe emori, ſi fieri poſſet, uellẽ, ut ea quæ dico, mihi liceret inuenire. Quãta delectatione autẽ afficerer, quũ Palamedẽ, quum Aiacem, quum alios iudicio iniquorum circumuentos cõuenirem? Tentarem etiã ſummi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyſſis, Siſyphiq; prudentiã. Nec ob eam rem, quum hæc exquirerẽ, ſicut hic faciebam, capite dãnarer. Ne uos quidem iudices ij qui me abſoluiſtis, mortem timuer

timueritis. Nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire poteſt nec uiuo, nec mortuo, nec unquam eius res à dijs immortalibus negligentur, nec mihi ipſi hoc accidit fortuitò. Nec uerò ijs, à quibus accuſatus ſum, aut à quibus condẽnatus, habeo quod ſuccenſeã, niſi quòd mihi nocere ſe crediderunt. Et hoc quidẽ hoc modo, nihil autem melius æſtimo. Sed tempus eſt, inquit, iam hinc abire me ut moriar, uos ut uitam agatis. Vtrũ autem ſit melius, dij immortales ſciunt, hominem quidem ſcire arbitror neminem. Næ ego haud paulò hunc animum malim, quàm eorum omniũ fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et ſi quod præter deos negat ſcire quenquam, id ſcit ipſe utrum melius ſit, nã dixit antè: ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datum omnibus: intelligamus'que ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum. Nam uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt. Sed quid ego Socratem aut Theramenem, præſtanteis uiros uirtutis & ſapientiæ gloria commemoro? quum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortem tantopere contempſerit, ut quum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu hilari atque læto, dixiſſetq́; ei quidam inimicus, Contemnis'ne leges Lycurgi? reſponderit, Ego uerò illi maximam gratiam habeo, quòd me ea pœna multauerit, quam ſine mutuatione, & ſine uerſura poſſem diſſoluere. O' uirum Sparta dignũ: ut mihi quidẽ qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. Taleis innumerabileis noſtra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem? quum legiones ſcribat Cato ſæpe alacreis in eum locum profectas, unde reditu-

Socratis ſententia morientis

ras ſe non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. In quos Simonides,

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic uidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

*Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij, hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. E quibus unus, quum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, Solem præ iaculorum multitudine & ſagittarũ non uidebitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacæna, quæ quum filium in prælium miſiſſet, & interfectum audiſſet: Idcirco, inquit, genuerã, ut eſſet qui pro patria mortẽ non dubitaret occũbere. Eſto: fortes & duri Spartiatæ, magnã habet uim Reip. diſciplina. Quid Cyrenæũ Theodorũ Philoſophum non ignobilem, nónne miramur? cui quum Lyſimachus Rex crucem minaretur, Iſtis quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil intereſt humí ne, an ſublime putreſcat. Cuius hoc dicto admoneor ut aliquid etiã de humatione, & ſepultura dicendũ exiſtimem, rem non difficilem, his præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiẽdo pauló antè dicta ſunt: de qua Socrates quidẽ quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur, de quo iam tam multa diximus. Quũ enim de immortalitate animorũ diſputauiſſet, & iam moriendi tẽpus urgeret, rogatus à Critone, quemadmodũ ſepeliri uellet: Multã uerò, inquit, operã amici fruſtra cõſumpſi. Critoni enim noſtro nõ perſuaſi me hinc auolaturũ, neq; quicquam * me relicturum. Veruntamẽ Crito ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi nactus eris, ut tibi uidebitur, ſepelito. Sed mihi crede, nemo me ueſtrũ, quũ hinc exceſſero, cõſequetur. Præ-*

* mei

clarè

clarè id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, *& id quidē ſentiēs, ſed ut Cynicus aſperius, proijci ſe iuſſit inhumatum.* Tum amici, *Volucribus ne & feris?* Minimè *uerò, inquit, ſed bacillum prope me, quo abigam, ponitote.* Qui *poteris? illi, non enim ſenties.* Quid *igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?* Præclarè Anaxagoras, *qui quum Lampſaci moreretur, quærentibus amicis, uellétne Clazomenas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri:* Nihil *neceſſe eſt, inquit: undique enim ad inferos tantundem uiæ eſt.* Totáq; *de ratione humationis unum tenendum eſt, ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat. In corpore autē perſpicuum eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullum reſidere ſenſum.* Sed *plena errorum ſunt omnia. Trahit* Hectorem *ad currum religatum* Achilles, *lacerari eum, & ſentire credo putat: ergo hic ulciſcitur, ut quidē ſibi uidetur.* At *illa ſicut acerbiſsimam rem mœret,*

Vidi, uidere quod me paſſa ægerrimè,
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? Melius *Accius, & aliquando ſapiens* Achilles,

Imò enim uerò corpus Priamo *reddidi,* Hectorē *abſtuli.*

Nō igitur Hectora *traxiſti, ſed corpus, q.d' fuerat* Hectoris. *Ecce alius exoritur è terra, q matrē dormire nō ſinat,*

Mater te appello, tu quæ curam ſomno ſuſpenſo leuas,
Neq; te mei miſeret, ſurge & ſepeli natum.

Hæc cum preſsis et flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur: difficile eſt non eos qui inhumati ſunt, miſeros iudicare.

Prius quàm feræ, Volucreſq;.

d 2 Metuit

Metuit ne laceratis membris minus bene utatur: ne combuſtis, non extimeſcit.

Heu reliquias ſemiaßi Regis denudatis oßibus,
Per terram ſanie delibutas fœdè diuexarier.

Non intelligo quid metuat, quũ tã bonos ſeptenarios fundat ad tibiã. Tenendum eſt igitur, nihil curandũ eſſe poſt mortem, quũ multi inimicos etiam mortuos puniũt. Execratur luculẽtis ſanè uerſibus apud Enniũ Thyeſtes: primùm ut naufragio pereat Atreus. Durum hoc ſanè: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu. Illa inania,

Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis
Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro.

Nõ ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabãt, quàm ille latere pendẽs, cui ſe hic cruciatũ cẽſet optare quàm eſſent dura, ſi ſentiret? Nulla ſine ſenſu ſunt. Illud uerò perquã inane,

Neq; ſepulchrũ quo recipiat, habeat portũ corporis,
Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.

Vides quanto hæc in errore uerſentur. Portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulchro putat mortuũ. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidq; curandum. Sed quid ſingulorũ opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere quum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant. Perſæ etiam cera circunlitos condiunt, ut quã maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos eſt, non humare corpora ſuorũ, niſi à feris ſint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domeſticos. Nobile autem genus canũ illud ſcimus eſſe, ſed pro ſua quiſq; facultate parat à quibus lanietur: eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. Permulta alia colligit

Chry

Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus: ſed ita tetra ſunt quædã, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen ut mortuorum corpora nihil ſentire ſentiamus. Quantum autem cõſuetudini famæq; dandum ſit, id curent uiui: ſed ita ut intelligant, nihil ad mortuos pertinere. Sed profectò mors tum æquiſsimo animo oppetitur, quum ſuis ſe laudibus uita occidens cõſolari poteſt. Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. Γνώμη. *Multa mihi ipſi ad mortẽ tẽpeſtiua fuerunt, quæ utinam potuiſſem obire. Nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia uitæ, cũ fortuna bella reſtabant. Quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortẽ negligere poſsimus, at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. Quanquã enim ſenſus abierit, tamen ſummis & proprijs bonis laudis & gloriæ, quamuis non ſentiant, mortui non carent. Etſi enim nihil in ſe habeat gloria cur expetatur, tamen uirtutem tanquã umbra ſequitur. Verũ multitudinis iudicium de bonis (ſiquando eſt) magis laudandũ eſt, quàm illi ob eã rẽ beati. Non poſſum autem dicere quoquomodo hoc acciperetur, Lycurgum, Solonem, legũ & publicæ diſciplinæ carere gloria: Themiſtoclem, Epaminondam, bellicæ uirtutis. Antè enim Salaminã ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priuſq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. Multo* autẽ tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Aphricanos, Maximum, Marcellum, Paulũ, Catonẽ, Lælium, innumerabiles alios. Quorum ſimilitudinẽ aliquam qui arripuerit, nõ eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo (ſi ita res fert) gradietur ad* *etiam

mortem,in qua aut ſummum bonum,aut nullum malũ eſſe cognouimus. Secundis uerò ſuis rebus uolet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorũ iucũdus eſſe poteſt,quàm moleſta deceſſio.Hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui quum Rhodius Diagoras Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet,acceſſit ad ſenem & gratulatus, Morere Diagora,inquit:non enim in cœlum aſcenſurus es. Magna hæc, & nimiũ fortaſſe Græci putant,uel tum potius putabant. Is'que qui hæc Diagoræ dixit, permagnum exiſtimans treis Olympionicas una è domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum inutile putabat ipſi. Ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet paucis uerbis, ut mihi uidebar,reſpõderam.Cõceſſeras enim nullo in malo mortuos eſſe,ſed ob eam cauſam contendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio & luctu hæc eſt conſolatio maxima. Noſtrum enim,& noſtra cauſa ſuſceptum dolorẽ modicè ferre debemus,ne & noſmetipſos amare uideamur.Illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos quibus orbati ſumus, eſſe cũ aliquo ſenſu in ijs malis, quibus uulgò opinantur.Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior? nõ mihi quidẽ:prior enim pars orationis tuæ faciebat,ut mori cuperẽ:poſterior ut modò non nollem,modò non laborarem. Omni autem ratione illud certè perfectũ eſt, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus? an iam hanc artem planè relinquimus? A.Tu uerò iſtam ne reliqueris,quam ſemper ornaſti,& quidem iure.Illa enim te(uerum ſi loqui uolumus)ornauerat.Sed quinã eſt iſte epilogus?aueo enim audire quicquid eſt. M. Deorum immortalium iu=

dicia

dicia ſolent in ſcholis proferre de morte, nec uerò ea fingere ipſi, ſed Herodoto autore, aliiſq; pluribus. Primum Argiæ ſacerdotis, Cleobis & Biton, filij prædicātur. Nota fabula eſt. Quum enim illam ad ſolenne & ſtatutū ſacrificiū curru uehi ius eſſet, ſatis longè ab oppido ad fanū, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita corpora oleo perūxerūt, ad iugū acceſſerunt. Ita ſacerdos aduecta in fanū, quum currus eſſet ductus à filijs, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximū homini dari poßit à Deo. Poſt epulatos cū matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicūtur: qui quū Apollini Delphis templū exædificauiſſent, uenerātes Deū petierunt mercedem non paruā quidem operis & laboris ſui, nihil certi, ſed quod eſſet optimum homini. Quibus Apollo ſe id daturū oſtēdit poſt eius diei diē tertiū: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. Iudicauiſſe Deū dicunt, & eū quidē Deū, cui reliqui Dij cōceßiſſent, ut præter cæteros diuinaret, Mortem eſſe optimū homini. Adfertur etiam de Sileno fabella quædā, qui quum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua mißione dediſſe ſcribitur, Docuiſſe Regem, Non naſci, homini longè optimū eſſe: proximum autem, Quàm primū mori. Qua eſt uſus ſententia in Creſphōte Euripides,

Nam nos decebat cœtus celebranteis domum
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputanteis mala:
At qui labores morte finiſſet graueis,
Hunc omnes amicos laude & lætitia exequi.

Simile quiddam eſt in conſolatione Crantoris. Ait enim * Terineū quendam Eliſium, quum grauiter filij mortem

*Thermaneum Eleuſium

mœreret, ueniſſe in Pſychomantium, quærentem, quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis treis huiuſmodi uerſiculos datos,

Ignaris homines in uita mentibus errant,
*Euthynous potitur fatorum*numine læto:* *munere
Sic fuit utilius finiri ipſiq; tibiq;.

His & talibus autoribus uſi, confirmant cauſam rebus à Dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus *quidam rhetor antiquus in primis nobilis, ſcripſit etiam laudationē mortis, quæ cōſtat ex enumeratione malorum humanorū, cui rationes eæ, quæ exquiſitius à* Philoſophis *colligūtur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ uerò mortes pro patria oppetitæ, nō ſolū glorioſæ rhetoribus, ſed etiā beatæ uideri ſolent.* Repetunt *ab* Erichtheo, *cuius etiā filiæ cupidè mortē expetiuerunt pro uita ciuiū:* Codrū *qui ſe in medios immiſit hoſtes ſimulari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio, quòd oraculū erat datum, ſi* Rex *interfectus eſſet, uictrices* Athenas *fore.* Menecheus *uerò non prætermittitur, qui oraculo edito, largitus eſt patriæ ſuū ſanguinē.* Iphigenia Aulide *duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo.* Veniunt *inde ad propiora.* Harmodius *in ore, &* Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas *uigent.* Noſtros *nō norūt, quos enumerare magnū eſt, ita ſunt multi, quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cū gloria.* Quæ *quū ita ſint, magna tamen eloquētia eſt utendum, atq; ita uelut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiāt, uel certè timere deſiſtāt.* Nā *ſi ſupremus ille dies non extinctionē, ſed cōmutationē affert loci: quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita*

conni

conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? Quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. Hic enim noſter,

Nemo me lacrymis decoret, inquit, nec funera fletu
Faxit. At uerò ſapiens ille,
Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos uerò ſi quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum uideatur, ut exeamus è uita, læti, & agentes gratias pareamus, emuttiq; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu moleſtiaq; careamus. Sin autẽ nihil denuntiabitur, eo tamen ſimus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis fauſtum putemus: nihilq; in malis ducamus, quod ſit uel à Dijs immortalibus, uel à natura parente omnium conſtitutum. Non enim temerè, nec fortuito ſati, & creati ſumus: ſed profectò fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod quum exantlauiſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. Sin reflantibus uentis reijciemur, tamẽ eodem paulò tardius referamur neceſſe eſt. Quod autem omnibus neceſſe eſt, id'ne miſerum eſſe uni poteſt? Habes epilogum, nequid prætermiſſum aut relictum putes. A. Ego uerò: & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem. M. Optime inquam. Sed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid. Cras autem, & quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc: & ea potiſſimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS,

DE TOLERANDO DOLORE.

NEOPTOLEMVS *quidem apud Enniũ philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nam omnino haud placere. Ego autem,* Brute, *neceſſe mihi quidem arbitror philoſophari.* Nam *quid poſſum, præſertim nihil agens, agere melius? Sed nõ paucis, ut ille.* Difficile *enim eſt in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui nõ ſint aut pleraq;, aut omnia. Nã nec pauca, niſi è multis eligi poſſunt: nec qui pauca perceperit, non idẽ reliqua eodem ſtudio perſequetur. Sed tamen in uita occupata, atq; ut* Neoptolemi *tũ erat, militari, pauca ipſa multum ſæpe proſunt, & ferunt fructus: ſed non tantos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdũ aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in* T*uſculano, magna uidebatur mortis effecta contemptio, quæ non minimũ ualet ad animum metu liberandum.* Nam *qui id, quod uitari non poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt. Sed qui, nõ modò, quia neceſſe eſt mori, uerumetiã quia nihil habet mors quod ſit horrendum, mortem non timet, magnum is*

ſibi

ſibi præſidium ad beatam uitam comparat. Quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſè contrà eſſe dicturos: quod uitare nullo modo potuimus, niſi nihil omnino ſcriberemus. Etenim *ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus: non cõprobentur: popularis enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientiũ approbatio. Sed ſi reperiebãtur nõnulli, qui nihil laudarẽt, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent, quẽq; ſperãdi ſibi eundem & benedicendi finem proponerẽt, & quũ obruerẽtur copia ſententiarũ atq; uerborũ, ieiunitatẽ et famem ſe malle, quàm ubertatem & copiam dicerẽt, unde erat exortum genus* Atticorum, *ijs ipſis qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere, penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, quum adiutore populo, quo utebamur antea, nũc minimè nos uti poſſe uideamus? Eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinẽ conſultò ipſa fugiens, eiq; ipſi & ſuſpecta, & inuiſa: ut uel ſiquis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poßit: uel ſi eam, quam nos maximè ſequimur, conetur inuadere, magna habere poßit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis.* Nos *autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpõdimus in* Hortẽſio. Pro Aca*demia autem quæ dicenda erant, ſatis accuratè in* Acade*micis quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamẽ tantum abeſt, ut ſcribi contra nos nolimus, ut id etiam maximè optemus.* In *ipſa enim Græcia philoſophia tãto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctißimorũ cõtentionibus diſſentionibusq; uiguiſſet.* Q*uamobrem hortor omnes, qui facere id poſſunt, ut huius quoq; generis laudem iam languẽti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, ſtudio atq;*

induſt

induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. Atq; Oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſummũ, ut iam(quod natura fert in omnibus ferè rebus)ſeneſcat,breuiq; tempore ad nihilum uentura uideatur. Philoſophia naſcatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamq́; nos adiuuemus, noſq́; ipſos redargui refelliq; patiamur: quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdã deſtinatiſq; ſentẽtijs quaſi addicti & cõſecrati ſunt,eaq́; neceſsitate cõſtricti,ut etiam quæ nõ probare ſoleant,ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. Nos qui ſequimur probabilia,nec ultra,quàm id quod uериſimile occurrerit,progredi poſſumus,& refellere ſine pertinacia,& refelli ſine iracundia parati ſumus. Quòd ſi hæc ſtudia traducta erũt ad noſtros, ne bibliotechis quidẽ Græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorũ eſt, propter eorum multitudinem qui ſcripſerunt. Eadem enim dicuntur à multis:ex quo libris omnia referſerũt.Quod accidet etiã noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. Sed eos, ſi poſſumus,excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerẽdi elegãtia, ratione & uia philoſophantur. Eſt enim quoddam genus eorũ,qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorũ dicuntur eſſe Latini ſanè multi libri, quos non contemno quidem,quippe quos nunquam legerim:ſed quia profitentur ipſi illi,qui eos ſcribunt,ſe neq; diſtinctè,neq; diſtributè,neq; eleganter,neq; ornatè ſcribere, lectionem ſine ulla delectatione negligo. Quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina,nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamobrem, quoniam quemadmodum dicant ipſi non laborent: cur legendi ſint,niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. Nam ut Platonem, reliquoſq; Socraticos, &

dein

*deinceps eos,qui ab his profecti ſunt,legunt omnes,etiam
qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſsimè conſe=
ctantur:* Epicurum *autem &* Metrodorũ *non ferè præ=
ter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos* Latinos *ij ſoli
legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem uidetur
quicquid literis mandetur,id commendari omnium erudi
torum lectione decere.* Nec *ſi ipſi minus conſequi poſſu=
mus,idcirco minus id ita faciendum eſſe ſentimus. Itaque
mihi ſemper* Peripateticorum, *Academiæq; conſuetudo
de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi,non ob
eam cauſam ſolùm placuit, quòd aliter non poſſet quid
in quaque re ueriſimile eſſet inueniri: ſed etiam quòd
eſſet ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps uſus
eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſecuti ſunt: noſtra autem
memoria* Philo,*quem nos frequenter audiuimus,inſtituit
alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſo=
phorũ.* Ad *quam nos conſuetudinẽ à familiaribus noſtris
adducti,in* Tuſculano, *quod datum eſt temporis nobis, in
eo conſumpſimus. Itaq; quũ ante meridiẽ actioni operam
dediſſemus,ſicut pridie feceramus,poſt meridiem in Aca=
demiam deſcendimus.* In *qua diſputationem habitam,non
quaſi narrãtes exponimus,ſed eiſdẽ ferè uerbis, ut actum
diſputatumq; eſt.* Eſt *igitur ambulantibus ad hunc mo=
dum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam indu=
ctus exordio.* A. Dici *non poteſt,quàm ſim heſterna di=
ſputatione tua delectatus, uel potius adiutus.* Etſi *enim
mihi conſcius ſum,nunquam me nimis cupidũ fuiſſe uitæ:
tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, &
dolor cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & a=
miſsionem omnium uitæ commodorum.* Hoc *genere mo=
leſtiæ ſic(mihi crede)ſum liberatus,ut nihil minus curan=
dum*

Philoſophiæ uis. *dum putem.* M. *Minimè mirum id quidem. Nam efficit hoc philoſophia:medetur animis,inanes ſolicitudines detrahit,cupiditatibus liberat,pellit timores. Sed hæc eius uis non idem poteſt apud omnes, tum ualet multũ,quum eſt idoneam complexa naturam.* FORTES *enim non modò fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multò magis ratio quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis. Te natura excelſum quendam uidelicet,& altum,& humana deſpicientẽ genuit. Itaque facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio. Sed hæc eadem* non cenſes apud eos ipſos ualere,niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? Quotus enim quiſq; philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam non oſtentationẽ ſcientiæ, ſed legem uitæ putet:quiq; obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate & iactatione,ijs ut fuerit non didiciſſe melius:alios pecuniæ cupidos,gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos,ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio:quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſſimum. Vt enim ſi grammaticũ ſe profeſſus quiſpiã,barbarè loquatur: aut ſi abſurdè canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans,hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur, artemq; uitæ profeſſus delinquit in uita. A. Non'ne uerendum igitur, ſi eſt ita ut dicis,ne philoſophiam falſa gloria exornes? Quod eſt enim maius argumentum nihil eam prodeſſe, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere? M. Nullum uerò id quidem argumentum eſt. Nam ut agri non

*num

omnes

oĕs frugiferi ſunt,qui colũtur,falſumq́; illud ac improbè,
Et ſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
Fruges,tamen ipſæ ſuapte natura enitent:
ſic animi non omnes culti fructum ferunt. Atq;,ut in eo=dem ſimili uerſer, ut ager quãuis fertilis ſine cultura fru=ctuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. Ita eſt utraq; res una ſine altera debilis. Cultura autem animi philoſophia eſt,quæ extrahit uitia radicitus, & præpa=rat animos ad ſatus accipiendos,eaq; mandat his, & (ut ita dicam) ſerit,quæ adulta fructus uberrimos ferãt. Aga=mus igitur ut cœpimus. Dic,ſi uis,de quo diſputari uelis. A. *Dolorẽ exiſtimo maximũ malorũ omniũ.* M. *Etiám ne maius, quàm* Dedecus? A. *Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum.* M. *Ma=gis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres. Quid enim minus eſt dignum,quàm tibi peius quicquam uideri dedecore, flagitio, turpitudine: quæ ut effugias, quis eſt non modò non recuſandus,ſed ultro appetendus,ſubeun=dus, excipiendus dolor?* A. *Ita prorſus exiſtimo. Quare ne ſit ſanè ſummum malum dolor, malum eſt certè.* M. *Vides ne igitur quantum, breuiter admonitus,de doloris terrore deieceris?* A. *Video planè, ſed plus deſidero.* M. *Experiar equidem, ſed magna res eſt,animoq́; mihi opus eſt non repugnante.* A. *Habebis id quidem. Vt enim heri feci,ſic nunc rationem,quo ea me cunq; ducet, ſequar.* M. *Primùm igitur de imbecillitate multorũ,& de uarijs di=ſciplinis philoſophorum loquar:quorum princeps & au=toritate & antiquitate Socraticus Ariſtippus nõ dubita=uit dolorem ſummũ malum dicere.Dehinc ad hanc ener=uatam, muliebremq́; ſententiam, ſatis docilem ſe Epicu=rus præbuit.Hũc poſt,Rhodius Hieronymus Dolore ua=* (Ariſtippo dolor ſummum malum.)

care,

care, ſummum bonum dixit, tãtum in dolore duxit mali. Cæteri præter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem ferè. A. *Quomodo tu?* M. *Malũ illud quidem, ſed alia peiora. Ergo id quod natura ipſa & quædã generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummũ malum diceres, oppoſitoq; dedecore ſententia depellerere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia? Quod huic officiũ, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cũ dolore corporis uelit qui dolorem ſummum malũ ſibi eſſe perſuaſerit? Quam porrò quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummũ malum eſſe decreuerit? Quis autem non miſer, non modò tunc, quum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummũ malum, ſed etiam quum ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt cui non poßit? Ita fit ut omnino nemo poßit eſſe beatus. Metrodorus quidẽ eum perfectè putat beatũ, cui corpus benè conſtitutũ ſit, & exploratũ ita ſemper fore. Quis autem eſt iſte, cui id exploratum poßit eſſe? Epicurus uerò ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. Affirmat enim quodã loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur (expectas fortaſſe dum dicat, patietur) perferet, non ſuccũbet. Magna mehercule laus, & eo ipſo, per quẽ iuraui, Hercule digna, ſed Epicuro homini aſpero & duro non eſt hoc ſatis. In Phalaridis tauro ſi erit, dicet, Quàm ſuaue eſt hoc, quàm hoc non curo. Suaue etiam? an parum eſt, ſi non*

*At id *amarum?* *Ad id *quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari. Aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt: nec tamen malum.* Hic, *qui ſolùm hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapiẽtem cenſet id ſuaue dictum. Ego à te nõ poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias*

cias,quibus Epicurus uoluptatem:homo,ut ſcis, uoluptarius.Ille dixerit ſanè idē in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. Ego tantā uim non tribuo ſapientiæ contra dolorē,ſi forte in perferendo,officio ſatis eſt:ut lætetur etiā, non poſtulo. Triſtis enim res eſt ſine dubio,aſpera,amara,inimica naturæ, ad patiendum,tolerandumq; difficilis. Aſpice Philoctetam, cui concedendum eſt gementi. Ipſum enim Herculem uiderat in Oeta, magnitudine dolorum eiulantem.Nihil igitur hunc uirum ſagittæ,quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur,

Quum è uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent.
Itaq; exclamat auxilium expetens,mori cupiens,
Heu quis ſalſis fluctibus mandet
Me ex ſublimi uertice ſaxi?
Iamiam abſumor,conficit animam
Vis uulneris, ulceris æſtus.

Difficile dictu uidetur,eum nō in malo eſſe,& magno quidem,qui ita clamare cogatur.Sed uideamus Herculem ipſum, qui tum dolore frangebatur, quū immortalitatem ipſa morte quærebat, quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? Cui quū Deianira ſanguine Centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq; ea uiſceribus,ait ille,

O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
Quæ corpore exantlato atq; animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit triſtis Euryſteus mali,
Quantum una uecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,
Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,
Vrgenſq; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:

Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit:
Ipſe illigatus peſte interimor textili.
Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit meo:
Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,
Non ſæua terris gens relegata ultimis,
Quas peragrans undique omnem hinc feritatem expuli:
Sed fœminea ui, fœminea interimor manu.
O nate uere hoc nomen uſurpa patri,
Ne me occidentem matris ſuperet charitas.
Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs,
Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus,
Miſerere, gentes noſtras flebunt miſerias.
Heu uirginalem me ore ploratum edere,
Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo,
Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
Accede nate, aſsiſte, miſerandum aſpice
Euiſceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, tuq; cœleſtum ſator
Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
Nunc nunc dolorum anxiferi torquent uertices,
Nunc ſerpit ardor. O ante uictrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori:
Veſtró ne preſſu quondam Nemæus leo
Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam tetram mactata excetra
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc uaſtificam abiecit belluam:

Hæc

Hæc è tartarea tenebrica abſtractum plaga
Tricipitem eduxit hydra generatum canem:
Hæc interemit tortu multiplicabili
Draconem auriferam obtutu aſſeruantem arborem.
Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

Poſſumúsne nos contemnere dolorē, quum ipſum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchylus, non poëta ſolùm, ſed etiam Pythagoræus: ſic enim accepimus. Quo modo fert apud eum Prometheus dolorē quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus, clam diuiſus: eum Prometheus doctus clepſiſſe dolo, pœnasq́; Ioui fato expendiſſe ſupremo. Has igitur pœnas pendens affixus ad Caucaſum dicit hæc,

Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis,
Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
Vinctumq́; ſaxis, nauem ut horriſono freto,
Noctem pauentes timidi adnectunt nautæ.
Saturnius me ſic infixit Iuppiter,
Iouisq́; numen Mulcibri adſciuit manus.
Hoc ille cuneos fabrica crudeli inſerens
Perrupit artus, qua miſer ſolertia
Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funeſto die
Triſti aduolatu aduncis lacerans unguibus
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
Quum uerò adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.

Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo,
Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.
Nanque ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
Amore mortis terminum anquirens mali,
Sed longè à leto numine aſpellor Iouis.
Atque hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori,
Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
Guttæ, quæ ſaxa aßidue inſtillant Caucaſi.

Vix igitur poſſe uidemur ita affectum nõ miſerum dicere. Etſi hunc miſerum, certè dolorẽ malum. A. *Tu quidem adhuc meam cauſam agis, ſed hoc mox uidero. Interea unde iſti uerſus? nõ enim agnoſco.* M. *Dicam hercule, etenim rectè requiris. Videsne abũdare me otio?* A. *Quid tum?* M. *Fuiſti ſæpe, credo, quum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum.* A. *Verò ac libenter quidem.* M. *Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodũ copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi, ac multos quidem à Dionyſio Stoico.* A. *Probè dicis.* M. *Sed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegantia: Philo & proprium numerum, & electa poëmata, & loco adiungebat. Itaque poſtquã adamaui hãc quaſi ſenilẽ declamationẽ, ſtudioſè equidem utor noſtris poëtis, ſed ſicubi illi defecerũt, meis utar. Verti enim multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret Latina oratio. Sed uidéſne poëtæ quid mali afferant? Lamẽtantes inducũt fortißimos uiros, molliũt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut nõ legantur modò, ſed etiã ediſcãtur. Sic ad malam domeſticam diſciplinã uitamq; umbratilem, & delicatam*

quum

quum acceſſerunt etiam poëtæ, neruos omneis uirtutis eli dunt. Rectè igitur à Platone *educūtur ex ea ciuitate, quā finxit ille, quum mores optimos, et optimum reip. ſtatum exquireret. At uerò nos docti ſcilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & diſcimus. Hanc eruditionē liberalem & doctrinā putamus. Sed quid poëtis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum do lorem dicerent. At tu adoleſcens, quum id tibi paulo antè dixiſſes uideri, rogatus à me, etiámne maius quàm dedecus? uerbo de ſententia deſtitiſti.* Rogo hoc idem Epicu*rum: maius dicet eſſe malū mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequātur dolores. Quis igitur* Epicurum *ſequitur dolor, quum hoc ipſum dicit, Summum malū eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto. Quare ſatis mihi dediſti, quum reſpondiſti, maius tibi uideri malū dedecus, quàm dolorem.* Hoc ipſum enim *ſi tenebis, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori.* Nec tam *quærendū eſt, dolor malúmne ſit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum, quaſi de uerbo non de re laboretur. Quid me decipis* Zeno? Nam *quum id quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas: capior, & ſcire cupio, quo modo id, quod ego miſerrimū exiſtimē, ne malum quidē ſit.* Nihil *eſt, inquit, malum, niſi quod turpe, atque uitioſum eſt. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. Scio dolorem non eſſe nequitiam, deſine id me do cere.* Hoc *doce,* Doleam, *nec'ne doleam, nihil intereſſe.* Nunquam *quicquam, inquit, ad beatè quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed eſt tamen reijciendū. Cur? Aſperum eſt, contra naturam, difficile per-*

peſſu,triſte,durum. Hæc copia uerborũ eſt, quod omnes uno uerbo Malum appellamus,id tot modis poſſe dicere. Definis tu mihi,non tollis dolorem,quum dicis,aſperum, contra naturã uix quod ferri, tolerariq́; poßit:nec mẽtiris. Sed re ſuccũbere non oportebat uerbis gloriãtem,dũ nihil bonũ niſi quod honeſtũ,nihil malũ niſi quod turpe. Optare hoc quidẽ eſt,non docere. Illud & melius,& uerius,Omnia quæ natura aſpernatur,in malis eſſe:quæ aſciſcat,in bonis. Hoc poſito & uerborũ concertatione ſublata,tantũ tamẽ excellet illud, quod rectè amplexantur iſti, quod honeſtũ,quod rectũ, quod decorũ appellamus:quod idẽ interdũ uirtutis nomine amplectimur, ut omnia præterea quæ bona corporis & fortunæ putãtur, perexigua & minuta uideãtur:nec malum quidẽ ullum,nec ſi unũ in locum collata omnia ſint cũ turpitudinis malo cõparãda. Quare ſit ut initiò conceßiſti, turpitudo peius eſt quàm dolor, nihil eſt planè dolor. Nã dũ tibi turpe,nec uiro dignum uidebitur gemere,eiulare, lamẽtari, frangi, debilitari,dolere:tũ honeſtas,tum dignitas,tũ decus aderit,tuq́; in ea intueberis,te continebis:Cedet profectò uirtuti dolor,& animi inductione lãgueſcet. Aut enim nulla uirtus eſt,aut contẽnẽdus eſt omnis dolor. Prudẽtiámne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidẽ ulla uirtus poteſt? Quid ergo ea?patietúrne te quicquam facere nihil proficientem & laborantẽ?an Tẽperãtia ſinet te immoderatè facere quicquam?an coli Iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enuntiante commiſſa,prodente conſcios, multa officia relinquente? Quid, Fortitudini,comitibusq́; eius,magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ,quomodo reſpõdebis? Afflictúsne & iacens & lamentabili uoce deplorãs audies,O' uirum fortẽ? Te

uerò

*uerò ita affectum ne uirum quidē dixerit quiſquã. Amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. Ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe habere te reliquam ſupellectilem ſaluam: uirtutē autem ſi unam amiſeris, etſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam cōfeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? Num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientē, num grauem, num humana contemnentem *potes dicere Prometheum aut Philoctetam illum? A te enim malo diſcere.*

*aliâs, potes dicere Philoctetam illū? quã te enim malo dicere.

Sed ille certè non fortis,
Qui iacet in lecto humido,
Qui eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus,
Reſonando, multum flebiles uoces refert.

Non ego dolorem, dolorem eſſe nego: Cur enim fortitudo deſyderaretur? Sed eam opprimi dico patientia, ſi modò eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus Philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? Pungit dolor, uel fodiat ſanè. Si nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcanijs armis, id eſt fortitudine, reſiſte. Hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretū quidē leges, quas ſiue Iupiter, ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, ut poëtæ ferunt: itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. Spartæ uerò pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat, nonnunquam etiam (ut quum ibi eſſem audiebam) ad necem: quorum non modò nemo exclamauit unquā, ſed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri non poterunt? & quod mos ualet, ratio nō ualebit? Intereſt aliquid inter laborem & dolorem: ſunt finitima omnino, ſed tamen differt aliquid. Labor, eſt functio

Labor & Dolor ut differant.

*quædã,uel animi uel corporis grauioris operis & muneris.*Dolor autẽ *motus aſper in corpore à ſenſibus alienus.*

σπȣδαῖοι. φιλόπονοι.

*H*æc *duo Græci illi,quorũ copioſior eſt lingua quàm noſtra,uno nomine appellant.* Itaq; *induſtrios homines, illi ſtudioſos,uel potius amantes doloris appellant:nos commodius laborioſos.* Aliud *eſt enim* Laborare,*aliud* Dolere. O *uerborum inops interdum,quibus abũdare te ſemper putas,*Græcia!Aliud,*inquã, eſt dolere, aliud laborare.Quum uarices ſecabãtur* C.Mario,*dolebat: quũ æſtu magno ducebat agmẽ,laborabat.Eſt inter hæc tamẽ quædam ſimilitudo.Conſuetudo enim laborum,perpeſsionem dolorum efficiet faciliorem.* Itaq; *illi,qui Græciæ formam* R*erum publicarum dederũt, corpora iuuenũ firmari labore uoluerũt.* Q*uod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt, quæ cæteris in urbibus molliſsimo cultu parietum umbris occuluntur.*Illi *autem uoluerunt nihil horum ſimile eſſe apud* Lacænas *uirgines,quibus magis palæſtra,* E*urotas,ſol,puluis,labor, militia in ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara.* Ergo *his laborioſis exercitationibus, &*

πλησμονὴ τ̃ βαρβάρων.

*dolor intercurrit.*Nonnunquã *impelluntur, feriuntur, abijciuntur,cadunt.*Et *ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori.*

37 Militiam *uerò noſtram dico , non Spartiatarum , quorum procedit ad modum , ad tibiam , nec adhibetur ulla ſine anapæſtis pedibus hortatio.*Noſtri *exercitus primùm unde nomen habeant uides.* Deinde *qui labor , quantus agminis , ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad uſum uelint , ferre uallum : nam ſcutum , gladium , galeam in onere noſtri milites non plus* 16

Arma membra militum.

numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Arma *enim membra militis eſſe dicunt.* Q*uæ quidem ita geruntur aptè, ut ſi uſus foret,abiectis oneribus,expeditis armis,ut*

membris

membris pugnare poßint. Quid exercitatio legionũ? quid ille curſus, cõcurſus, clamor, quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. Adduc *pari animo*
38 *inexercitatum militem, mulier uidebitur.* Cur? *tantum intereſt inter nouum & ueterẽ exercitum, quantũ experti ſumus.* Aetas *tyronum plerunq; melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus, cõſuetudo docet.* Quinetiam *uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudẽ illum & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpißimos edere.* At *uerò ille exercitatus & uetus, ob eámque rem fortior, medicum modò requirens à quo obligetur,*

O Patrocles, *inquit, ad uos aduenient, auxilium & ueſtras manus peto,*
Prius *quàm oppeto malã peſtẽ mandatã hoſtili manu:*
Neq; *ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere,*
Siqua *ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.*
Nanq; Aeſclapij *liberorum ſaucij opplent porticus,*
Non *poteſt accedi.*

39 Certè Euripylus *hic quidẽ eſt. hominẽ exercitatũ: ubi tantum luctu continuatus? Vide quàm nõ flebiliter reſpõdeat, rationem etiam afferat, cur æquo animo ſibi ferendum ſit.*

Qui *alteri exitium parat,*
Eum *ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet parem.* Abducet Patrocles *credo, ut collocet in cubili, ut uulnus obliget, ſi quidẽ homo eſſet, ſed nihil * uidi minus.* *uidimus
Quærit *enim quid actum ſit:*
Eloquere, *res* Argiuûm *prælio ut ſe ſuſtinet.*
Nõ *põt * ecfari tatũ dictis, quãtũ factis ſuppetit laboris.* *effari
Quieſce *igitur, & uulnus alliga: etiam ſi* Euripylus *poſſet, non poſſet* Aeſopus.
Vbi *fortuna* Hectoris *noſtram acrem aciem inclinatam.*

Et cætera explicat in dolore. Sic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. Ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq́; non poterit? Ille uerò melius, ac non paulò quidem. Sed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione & ſapientia. Aniculæ ſæpe inediam biduum aut triduũ ferunt. Subduc cibum unum diem athletæ, Iouem Olympium, eum ipſum cui ſe exercebit, implorabit, ferre nõ poſſe clamabit. Conſuetudinis magna uis eſt. Pernoctant uenatores in niue, in montibus, uri ſe patiuntur. Inde pugiles cæſtibus con-
41 tuſi ne ingemiſcunt quidem. Sed quid hos, quibus Olympiorum uictoria Conſulatus ille antiquus uidetur? Gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? Quo modo illi, qui benè inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? Quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? Mittunt etiam uulneribus confecti ad dominos, qui quærant, quid uelint, ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe uelle decumbere. Quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? Quis non modò ſtetit, uerumetiam decubuit turpiter? Quis quum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. Ergo hoc poterit

Samnis ſpurcus homo, uita illa dignus locoq́;.

Vir natus ad gloriã, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? Crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum nonnullis uideri ſolet, & haud ſcio an ita ſit, ut nunc fit. Quum uerò ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem & mortem diſciplina. De exercitatione & conſuetudine & con

& commentatione dixi. Ageſis,nunc de ratione uideamus, niſi quid uis ad hæc. A. Egóne ut te interpellem? ne hoc quidem uellem,ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sitne igitur malũ dolere,néçne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam & punctis cõcluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus,effici uolunt,nõ eſſe malum dolorem. Ego illud quicquid ſit,tantum eſſe,quantum uideatur non puto, falſáq; eius uiſione & ſpecie moueri homines dico uehementius, doloremq; eius omnem eſſe tolerabilem. Vnde igitur ordiar?an eadem breuiter attingam,quæ modò dixi,quò facilius oratio progredi poßit longius?Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolùm,ſed etiam indoctos,uirorum eſſe fortium & magnanimorũ, & patientium,& humana uincentium,toleranter dolorem pati.Nec uerò quiſquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. Quod ergo & poſtulatur à fortibus,& laudatur quũ ſit,id aut extimeſcere ueniens,aut non ferre præſens,nónne turpe eſt?Atqui uide, ne quum omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellẽtur, non ſit hoc proprium nomen omnium:ſed ab ea quæ una cæteris excellebat, omnes nominatæ ſunt: appellata eſt enim ex uiro uirtus. Viri autẽ propria maximè eſt fortitudo, cuius munera duo maxima ſunt, mortis doloriſq; contemptio. Vtendum eſt igitur his,ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe,quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. Quæres fortaſſe quomodo, & rectè:talem enim medicinam philoſophia profitetur. Venit Epicurus homo minimè malus, uel potius uir optimus, tantũ monet,quãtum intelligit. Neglige,inquit,dolorem. Quis hoc dicit?Idem qui dolorem ſummum malum,uix ſatis cõſtanter.Audiamus. Si ſummus dolor eſt, inquit, breuem

eſſe

eſſe neceſſe eſt. A. *Iterandum eadem iſta mihi: non enim ſatis intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid breue.* M. *Summũ, quo nihil ſit ſuperius: Breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas tem pŏris uindicabit antè penè, quàm uenerit. Sed ſi eſt tantus dolor, quantus* Philoctetæ, *benè planè magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen nõ ſummus. Nihil enim dolet, niſi pes. Poſſunt oculi, poteſt caput, latera, pulmones, poſſunt omnia. Longè igitur abeſt à ſummo dolore.* Ergo, *inquit,*
*Hunc *dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ.** Nũc *ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere. Sed nos ab eo derideri puto. Ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) nõ con tinuo dico eſſe breuem: multosq́; poſſum bonos uiros no minare, qui complures annos doloribus podagræ crucien tur maximis. Sed homo cautus nunquã terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciam quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem, cogamusq́; conſiteri, non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorẽ malorum omnium maximum dixerit, quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtrãguria ſua præbeat. Aliũde igitur eſt quærenda medicina: & maximè quidem, ſi quid maximè conſentaneum ſit, quærimus ab iis, quibus quod honeſtum ſit, ſummum bonum, quod turpe, ſummum uidetur malum. His tu præſentibus gemere, & iactare te non audebis profectò. Loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum. Túne quum pueros* Lacedæmone, *adoleſcentes* Olympiæ, *barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio, ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non*

45

46

conſt

conſtanter & ſedatè feres? * Fieri non poteſt: natura non patitur. Audio: pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamē ueremur ut hoc quod à tā multis, & quod tot locis perferatur, natura * patiatur? Illa uerò nō modò patitur, uerumetiā poſtulat. Nihil enim habet præſtātius, nihil quod magis expetat quàm honeſtatē, quàm laudē, quàm dignitatē, quàm decus. Hiſce ego pluribus nominibus unā rē declarari uolo: ſed utar, ut quam maximè ſignificē, pluribus. Volo autē dicere illud homini longè optimū eſſe, quod ipſum ſit optandū per ſe à uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, * quàm non ſummum bonum. Atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. Nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. Quod ſi tibi perſuaſum eſt (principiò enim dixiſti, plus in dedecore mali tibi uideri, quàm in dolore) reliquum eſt, ut tute tibi imperes. Quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcitè tamen dicitur. Eſt enim animus in parteis tributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. Quum igitur præcipitur, ut nobiſmetipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coërceat temeritatem. Eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodammodo & languidū, ſenile. Si nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius. Sed præſto eſt domina omnium & regina Ratio, quæ * connexa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus: hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id uidendum eſt uiro. Quónam modo? inquies. Velut ſeruo dominus, uelut Imperator militi, uelut parens filio. Si turpiſſimè ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem

*Ferri

* non patiatur

* aliàs: quàm ſummum bonum.

Duæ partes animi.

*connixa

mollem, ſi ſe lamentis muliebriter lacrymiſq; dedet, uinciatur & conſtringatur amicorum propinquorũq; cuſtodijs. Sæpe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. Ergo *hos quidem ut famulos uinclis propè ac cuſtodia arceamus. Qui autem erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi, hos admonitu ſimili oportebit ut bonos milites reuocatos dignitatem tueri.* Non *nimis in* Niptris *ille ſapientiſſimus* Græciæ *ſaucius lamentatur, uel modicè potius.*

Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne ſucuſſu arripiat maior dolor.

Pacuuius hæc melius quàm Sophocles: apud illum enim perquàm flebiliter Vlyſſes lamentatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi, illi ipſi qui ferunt ſaucium, perſonæ grauitatem intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlyſſes, quanquã grauiter cernimus ictum,
Nimis pene ãio es molli, q cõſuetus in armis æuũ agere.

Intelligit poëta prudens ferendi doloris conſuetudinem eſſe non contemnendam magiſtram. Atq; ille non immoderatè in magno dolore,

Retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate: heu miſerum me, excrucior.

incipit labi, deinde illico deſinit,

*dimittite *Operite, abſcedite, iamiam* mittite.*

Nam attrectatu & quaſſu ſæuum amplificatis dolorẽ. Vidéſne ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor? Itaq; in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq; moriens:

Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari, decet:
Id uiri eſt officium, fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero

Imp

Imperatori miles prudens. In quo uiro erit perfecta ſapientia, quem adhuc nos quidem uidemus neminem, ſed philoſophorum ſententijs qualis futurus ſit, ſi modò aliquando fuerit, exponitur. Is igitur, ſi ea ratio quæ erit in eo perfecta atq; abſoluta, ſic illi parti imperabit inferiori, ut iuſtus parens probis filijs nutu quod uolet conficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſciſcitabit, inſtruet, armabit, ut tanquam hoſti, ſic obſiſtat dolori. Quæ ſunt iſta arma? contentio, confirmatio, ſermoq; intimus. Quum ipſe ſecum, Caue turpe quicquã, languidum, non uirile, obuerſentur ſpecies honeſtæ animo. Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potius, quàm conſcios delendæ tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democrito cogitetur, qui quum Cypri in manus Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt. Nos ſi pes condoluit, ſi dens, ſed ſic totum dolere corpus, ferre non poſſumus. Opinio eſt enim quædã effœminata ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate: qua quum liqueſcimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre nõ poſſumus. At uerò C. Marius ruſticanus uir, ſed planè uir, quum ſecaretur, ut ſuprà dixi, principio uetuit ſe alligari, nec quiſquam antè Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. Cur ergo poſtea alij? ualuit autoritas. Vides'ne igitur eſſe opinionis, non naturæ malũ? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris idem Marius oſtendit: crus enim alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem ut uir, et ut homo maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. Totum igitur in eo eſt, ut tibi imperes. Oſtendi autem quod eſſet imperandi genus. Atq; hæc cogitatio

Zenonis conſtantia.

gitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi digniſsimum ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorem facit. Vt enim fit in prælio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat quantum poſsit, ob eamq; cauſam pereat nonnunquam etiam integro corpore, quum ei qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe, atque ita afflicti & exanimati iacent. Qui autē reſtiterint, diſcedunt ſæpiſsime ſuperiores. Sunt enim quædam animi ſimilitudines cum corpore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimilime animus intentione ſua depellit preſſum omnem pōderum, remiſsione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. Et ſi uerum quærimus, in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda contentio. Ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. Sed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid ſeruiliter, muliebriter ue faciamus: in primisq; refutetur ac reijciatur Philoctetus ille clamor. Ingemiſcere nōnunquā uiro cōceſſum eſt, idq; raro: eiulatus, ne mulieri quidē. Et hic nimirū eſt fletus, quem XII. *tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. Nec uerò unquam ne ingemiſcit quidē uir fortis ac ſapiens, niſi fortè ut ſe intēdat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. Faciunt idem quū exercētur athletæ: pugiles uerò etiā quū feriunt aduerſariū in iactandis cæſtibus ingemiſcunt: nō quòd doleant, animó ue ſuccumbant, ſed quia profundenda uoce omne corpus intēditur, uenitq; plaga uehemētior. Quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici uocem & fundi ui-*

demus

*demus? toto corpore atque omnibus ungulis (ut dicitur) contentioni uocis aſſeruiunt. Genu mehercule M. Antonium uidi, quum contente ipſe pro ſe lege Varia diceret, terrã tangere. Vt enim balliſtæ lapidũ & reliqua tormẽta telorum eò grauiores emiſsiones habent, quo ſunt contenta atq; adducta uehemẽtius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior, quò eſt miſſa contentius. Cuius cõtentionis quum tanta uis ſit, ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis: ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. Qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamen uideremus quid eſſet fortis & animoſi uiri. Quum uerò nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? Quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? Atq; hoc præceptum quod de dolore datur, patet latius. Omnibus enim rebus, non ſolùm dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. Ira exardeſcit, libido concitatur, in eandem arcem confugiendum eſt, eadem ſunt arma ſumenda. Sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem placidè & ſedatè plurimum proficit toto pectore (ut dicitur) cogitare quàm id honeſtũ ſit. Sumus enim natura, ut antè dixi (dicẽdũ eſt enim ſæpius) ſtudioſiſsimi appetẽtiſsimiq; honeſtatis: cuius ſi quaſi lumẽ aliquod aſpexerimus, nihil eſt quod, ut eo potiamur, nõ parati ſimus & ferre et perpeti. Ex hoc curſu atq; impetu animorũ ad ueram laudẽ atq; honeſtatem, illa pericula adeuntur in prælijs: non ſentiunt uiri fortes in acie uulnera: uel ſentiunt, ſed mori malunt, quã * tantũmodo de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hoſtium uidebant Decij, quũ in aciem eorum irruebant: his leuabat omnem uulnerũ metum nobi-*

*tantillum modo

litas mortis, & gloria. Num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, quum unà cum ſanguine uitam effluere ſentirēt? imperantem enim patriā Lacedæmonijs relinquebat quā acceperat ſeruientem. Hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. Dices, Quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philoſophos me reuocas, qui in aciē non ſæpe prodeunt. E quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius quū à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore deductus eſt. Nam quum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ſenſiſſet ipſe. Quem quum Cleāthes condiſcipulus rogaret, quænā ratio eum de ſententia deduxiſſet: reſpondit, Quia quum tantū operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti malū eſſe dolorē: plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. Tum Cleanthem quū pede terrā percuſsiſſet, uerſum ex Epigonis ferūt dixiſſe,

Audis ne hæc Amphiaraē ſub terram abdite?

Zenonē ſignificabat, à quo illum degenerare dolebat. At non noſter Poſidonius, quem & ipſe ſæpe uidi, & id dicā, quod ſolebat narrare Pompeius, ſe quum Rhodum ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poſidoniū: ſed quū audiſſet eum grauiter eſſe ægrū, quòd uehemēter eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobiliſsimū philoſophum uiſere. Quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq; uerbis proſequutus eſſet, moleſteq; ſe dixiſſet ferre, quòd eū non poſſet audire: at ille, Tu uerò, inquit, potes: nec cō mittam, ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. Itaq; narrabat eū grauiter & copiosè de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputauiſſe: quumq; quaſi faces ei doloris admouerentur,

ſæpe

*ſæpe dixiſſe, Nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus: nunquam te eſſe confitebor malũ. Omninoq; omnes clari & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmúsne apud quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab ijs qui in id certamen deſcendant, deuitari dolorem? Apud quos autem uenandi & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt, nullum fugiunt dolorem. Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? Quæ flãma eſt, per quã non cucurrerint hi, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? Itaq; ſemper Aphricanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat, cuius in primis laudabat illud, quòd diceret, eoſdem labores nõ eſſe æquè graues Imperatori & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorium. Sed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, quum ipſam uidere non poßit. Itaq; famæ, & multitudinis iudicio mouentur, cùm id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. Te autem ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recta probanti placebis, tunc non modò tu te uiceris, quod paulò antè præcipiebam, ſed omnes, & omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinẽ, & quaſi quandam exaggerationem quàm altißimam animi, * qui maximè eminet in contemnendis, & deſpiciẽdis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimam, eóque pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſum captans, ſe tantum ipſa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora uidentur omnia quæ ſine uenditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quò fugiẽdus ſit, (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamẽ nullũ thea-*

** quæ maxima*

trum uirtuti conſcientia maius eſt. Atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorū, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æquabilē præbeat. Sæpe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatē, aut propter gloriæ, aut etiam, ut ius ſuum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: ijdem omiſſa contentione, dolorem morbi ferre non poſſunt. Neque enim illum, quem facilè tulerant, ratione aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. Itaque barbari quidā, & immanes, ferro decertare acerrimè poſſunt, ægrotare uiriliter nō queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, ſed prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis hoſtem aſpicere non poſſunt, & ijdem morbos toleranter, atque humanè ferunt. At Cimbri, & Celtiberi in prælijs exultant, lamentantur in morbo. Nihil enim poteſt eſſe æquabile quod non à certa ratione proficiſcatur. Sed quū uideas eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo atque adipiſcendo dolore non frangi, debeas exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut etiam, ſi quicquid aſperum, alienumq́; à natura ſit, id appellari placeat malum: tantulum tamen eſſe, ut à uirtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. Quæ meditare quæſo dies & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquāto maiorem locum, quàm de uno dolore, occupabit. Nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæq́; honeſtatis cauſa faciamus, non modò ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit: præſertim quum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium. Vt enim ſi cui nauiganti, quem prædones inſequantur, Deus quis dixerit, Eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnæum: uel

uel equi Pelopis illi Neptunij,qui per undas currus ſuſpē ſos rapuiſſe dicuntur,excipient te,& quò uelis perferēt, omnem omittat timorem:ſic urgentibus aſperis & odioſis doloribus,ſi tanti non ſint,ut ferendi ſint,quò ſit confugiendum uides. Hæc ferè hoc tempore putaui eſſe dicenda, ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. Minimè uerò,meq́; biduo duarum rerum, quas maximè timebam, ſpero liberatum metu.M.Cras ergo ad clepſydram:ſic enim duximus: ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi. A. Ita prorſus.Et illud quidē ante meridiem,hoc eodem tēpore. M. Sic faciemus,tuiſq; optimis ſtudijs obſequemur.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS,

DE AEGRITVDINE LENIENDA.

QVID'NAM eſſe Brute cauſæ putem, cur quū conſtemus ex animo & corpore, corporis curādi tuēdiq; cauſa quæſita ſit ars, eiuſq; utilitas Deorum immortalium inuentioni conſecrata: animi autem medicina nec tam deſiderata ſit antequam inuenta,nec tam culta poſteaquā cognita eſt,nec tam multis grata & probata,pluribus etiā ſuſpecta, & inuiſa? an quod corporis grauitatem & dolorē animo iudicamus,animi morbū cor

pore non ſentimus? Ita fit,ut animus de ſe ipſe tum iudi- *iudicat *cet,quum id ipſum quo * iudicatur, ægrotet. Quòd ſi ta-les nos natura genuiſſet,ut eam ipſam intueri & perſpi-cere,eademq́; optima duce curſum uitæ conficere poſſe-* *rationem & doctrinam re quireret,cùm natura ſufficeret. Nunc uerò par. *mus:haud erat ſanè quod quiſquam * ratione ac doctrina requireret.Nunc paruulos nobis dedit igniculos,quos ce-leriter malis moribus,opinionibusq́; deprauatis ſic reſtin-guimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum, quæ ſi adoleſce-re liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. Nunc autem ſimul atq; editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuò prauitate, & in ſumma opinionū per-uerſitate uerſamur,ut penè cum lacte nutricis errorē ſu-xiſſe uideamur.Quum uerò parētibus redditi, id eſt ma-giſtris traditi ſumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas,& opinioni confirmatæ natura ipſa ce-dat.Accedunt etiam poëtæ,qui quum magnam ſpeciē do-ctrinæ, ſapientiæq́; præ ſe tulerint, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. Quum uerò accedit eodē quaſi maximus quidā magiſter popu-lus, atq; omnis undiq; ad uitia cōſentiens multitudo, tum planè inficimur opinionū prauitate, à naturaq́; ipſa de-ſciſcimus,ut nobis optimā naturā inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini,nihil magis expetendū,nihil præſtan-tius honoribus,imperijs,populari gloria iudicauerūt, ad quam fertur optimus quiſque:ueramq́; illam honeſtatem expetens,quam unam natura maxime inquirit, in ſumma inanitate uerſatur, conſectaturq́; nullam eminentem effi-giem uirtutis,ſed adumbratam imaginē gloriæ. Eſt enim* Gloria. *Gloria, ſolida quædā res & expreſſa,nō adumbrata: ea eſt conſentiens laus bonorum,incorrupta uox bene iudi-*

cantium

cantium de excellēte uirtute: ea uirtuti reſonat tanquam imago gloriæ. Quæ quia rectè factorum plerunque comes eſt, non eſt bonis uiris repudianda. Illa autem quæ ſe eius imitatricem eſſe uult, temeraria atq; inconſiderata, & plerunq; peccatorum uitiorumq́; laudatrix fama popularis, ſimulatione honeſtatis, formam eius pulchritudinemq; corrumpit. Qua cæcitate homines, quum quædam præclara etiam cuperent, eaq́; neſcirent nec ubi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterunt ſuas ciuitates, alij ipſi occiderunt. Atq; hi quidem optima petentes, non tam uoluntate, quàm curſus errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur, quorumq́; ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania, quod inſipientibus contingit omnibus, his nullá ne eſt adhibenda curatio? Vtrum quòd minus noceāt animi ægrotationes, quàm corporis? an quòd corpora curari poſſint, animorū medicina nulla ſit? At & morbi pernicioſiores pluresq́; ſunt animi, quàm corporis. Hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animū pertinēt, eumq́; ſollicitant: animusq́; æger, ut ait Ennius, *ſemper errat, neq; pati, neq; perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. Quibus duobus morbis, ut omittam alios, ægritudine & cupiditate: qui tandē poſſunt in corpore eſſe grauiores? Quî uerò probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poſſit, quum ipſe medicinam corporis animus inuenerit? quumq́; ad corporum ſanationem multum ipſa corpora & natura ualeant, nec omnes qui curari ſe paſſi ſunt, continuò etiam conualeſcant: animi autem qui ſanari uoluerint, præceptisq́; ſapientium paruerint, ſine nulla dubitatione ſanentur? Eſt profectò animi medicina philoſophia: cuius auxiliū nō ut in corporis morbis petendū eſt foris, omnibusq; opibus ui-* Philoſophia animi medicina.

f 4 ribusq;

ribusq;,ut noſmetipſi nobis mederi poßimus, elaborandũ eſt. Quanquam de uniuerſa Philoſophia, quantopere & expetenda eſſet & colenda, ſatis,ut arbitror, dictũ eſt in Hortenſio. *De maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſtea nec diſputare,nec ſcribere.His autẽ libris expoſita ſunt ea,quæ à nobis cũ familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. Sed quoniã duobus ſuperioribus de morte & dolore dictum eſt, tertius dies diſputationis hoc tertium uolumen efficiet.Vt enim in Academiam noſtram deſcendimus inclinato iam in poſtmeridianũ tempus die,popoſci eorum aliquem qui aderant cauſſam diſſerendi: tum res acta ſic eſt.* A. *Videtur mihi cadere in ſapientem ægritudo.* M. *Num reliquæ quoq; perturbationes animi,formidines,libidines,iracundiæ? Hæc enim ferè*

Πάθη. *ſunt eiuſmodi quæ Græci* πάθη *appellant: ego poteram morbos: & id uerbum eſſet è uerbo, ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. Nam miſereri,inuidere,geſtire,lætari,hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdẽ motus concitati animi rectè,ut opinor,perturbationes dixerimus: morbos autem non ſatis uſitatè,niſi quid aliud tibi uidetur.* A. *Mihi uerò iſto modo.* M. *Hæccine igitur cadere in ſapientem putas?* A. *Prorſus exiſtimo.* M. *Næ iſta glorioſa ſapientia non magnò æſtimanda eſt: ſi quidẽ non multum differt ab inſania.* A. *Quid, tibi omniſne animi commotio uidetur inſania?* M. *Non mihi quidem ſoli, ſed id quod admirari ſæpe ſoleo, maioribus quoque noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſeculis ante Socratem, à quo hæc omnis, quæ eſt de uita & de moribus Philoſophia, manauit.* A. *Quò nam tandem modo?* M.

Inſania. *Quia nomen inſaniæ, ſignificat mentis ægrotationem,*

&

& morbum, id eſt inſanitatem & ægritudinẽ animi, quã appellarunt inſaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos philoſophi appellant, negantq́; ſtultum quenquam his morbis uacare. Qui autem in morbo ſunt, ſani non ſunt. & omnium inſipientium animi in morbo ſunt: omnes inſipientes igitur inſaniunt. Sanitatem enim animorum poſitam in trãquillitate quadam, conſtantiaq́; cenſebant: his rebus mentem uacuam appellarunt inſaniam: propterea quod in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. Nec minus illud acutè, quòd animi affectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemq́; dementiam. Ex quo intelligendum eſt eos qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerũt, Omnes inſipientes eſſe non ſanos.* Quis eſt enim ſanus in aliquo morbo? morbos autẽ hos perturbatos motus, ut modò dixi, philoſophi appellant: non magis eſt ſanus, quàm id corpus quod in morbo eſt. Ita fit ut ſapiẽtia ſanitas ſit animi, inſipientia autẽ quaſi inſanitas quædam, quæ eſt inſania, eademq́; dementia: multoq́; melius hæc notata ſunt uerbis Latinis quàm Græcis, quod alijs quoq; multis locis reperietur. Sed id aliàs: nũc quod inſtat. Totũ igitur id, quod quærimus, quid, & quale ſit, uerbi uis ipſa declarat. Eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu quaſi morbo perturbata nullo ſit: qui contrà affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. Itaq; nihil melius, quàm quod eſt in conſuetudine ſermonis Latini, quum exiſſe poteſtate dicimus eos qui effrænati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipſa iracundia libidinis eſt pars. Sic enim definitur, Iracundia, ulciſcendi libido. Qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non

Amentia.

ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται.

* Qui enim animus eſt in aliquo morbo.

Iracundia.

ſint in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt. Græci autem μανίαν *unde appellent non facile dixerim. Eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi. Hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſiungimus. Græci uolunt illi quidem, ſed parum ualent uerbo: quem nos furorem,* μελαγχολίαν *ipſi uocant. Quaſi uerò atra bili ſolùm mens, ac non ſæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur.* Quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem *furere dicimus. Qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum uetant* XII. *tabulæ. Itaq; non eſt ſcriptum, Si inſanus, ſed, Si furioſus eſſe incipit. Inſaniam enim cenſuerunt (id eſt, inconſtantiam ſanitate uacantem) poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ com*

Furor. *munem cultum atque uſitatum. Furorem autem eſſe rati ſunt, mentis ad omnia cæcitatem. Quod quum maius eſſe uideatur, quàm inſania, tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientē cadere poßit, non poßit inſania. Sed hæc alia quæſtio eſt.* Nos *ad propoſitum reuertamur. Cadere opinor in ſapientem ægritudinem, tibi dixiſti uideri.* A. *Ego uerò ita exiſtimo.* M. *Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas, non enim ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam atq; molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate quatiatur.* Nec *abſurdè* Crantor *ille, qui in noſtra Academia uel in primis fuit nobilis, Minimè, inquit, aſſentior ijs, qui iſtam neſcio quam indolentiam magnopere laudāt, quæ nec poteſt ulla eſſe, nec debet.* *Ne ægrotus ſim, inquit, ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid ſiue auellatur à corpore.* Nam *iſthuc nihil dolere, non ſine magna mercede contingit immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Sed uideamus ne hæc oratio ſit hominum*

nec ægroto etiam, niſi is qui fuerat ſenſus adſit.

aſſentantium noſtræ imbecillitati, & indulgẽtium molli-tudini. Nos autem audeamus non ſolùm ramos amputa-re miſeriarũ, ſed omnes radicum fibras euellere: tamẽ ali quid relinquetur fortaſſe, ita ſunt altæ ſtirpes ſtultitiæ: ſed relinquetur id ſolũ, quod eſt neceſſarium. Illud quidẽ ſic habeto, Niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri nõ poteſt, finẽ miſeriarum nullũ fore. Quamobrem quoniã cœpimus, tradamus nos ei curandos, ſanabimur ſi uolemus. Et progrediar quidẽ longius. Nõ enim de ægri-tudine ſolùm (quanquam id quidem primùm) ſed de omni animi (ut ego poſui) perturbatione, morbo (ut Græci uo-lunt) explicabo. Et primo, ſi placet, Stoicorũ more aga-mus, qui breuiter aſtringere ſolent argumẽta, deinde no-ſtro inſtituto uagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniã Confidens mala conſuetudine loquẽdi in uitio po-nitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. Qui autem eſt fidens, is profectò non extimeſcit. Diſcrepat e-nim à timendo confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor. Quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem impendentes & uenientes timemus. Ita fit ut fortitudini ægritudo repugnet. Veriſimile eſt igitur in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorẽ, & infractionem quandam animi, & demiſſionem. Quæ in quem cadũt, in eundẽ cadit ut ſeruiat, ut uictum quan-doq; ſe eſſe fateatur. Quæ qui recipit, recipiat idẽ neceſ-ſe eſt timiditatem & ignauiam. Non cadũt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritudo quidem. At nemo ſa-piens, niſi fortis: non cadet ergo in ſapientem ægritudo. Præterea neceſſe eſt qui fortis ſit, eundem eſſe magni ani-mi: qui magni animi ſit, inuictum: qui inuictus ſit, eum res humanas deſpicere, atq; infra ſe poſitas arbitrari. Deſpi-

cere autem nemo poteſt eas res,propter quas ægritudine affici poteſt. Ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. Omnes autem ſapientes fortes. Non cadit igitur in ſapientem ægritudo.Et quemadmodum oculus conturbatus,non eſt probè affectus ad ſuũ munus fungendũ, & reliquæ partes,totũ'ue corpus ſtatim cùm eſt motum, deeſt officio ſuo & muneri:ſic conturbatus animus nõ eſt aptus ad exequendũ munus ſuũ.Munus autem animi,eſt ratione benè uti. Et ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optimè utatur. Nunquam eſt igitur perturbatus.At ægritudo perturbatio eſt animi:ſemper igitur ſapiens ea uacabit. Veriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans,quem Græci σώφρονα appellant, eamq; uirtutẽ σωφροσύνην uocant,quam ſoleo equidem tum tẽperantiã,tum moderationẽ appellare, nonnunquã etiam modeſtiã. Sed haud ſcio an rectè ea uirtus frugalitas appellari poſſit. Quod anguſtius apud Græcos ualet,q frugi homines χρησίμους appellant,id eſt,tantũmodo utiles. At illud eſt latius.omnis enim abſtinentia,omnis innocentia,quæ apud Græcos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt,ἀβλάβειαν.nam eſt innocentia affectio talis animi,quæ noceat nemini.Reliquas etiam uirtutes frugalitas continet: quæ niſi tanta eſſet, & ijs anguſtijs quibus pleriq; putant,teneretur,nũquam eſſet L. Piſonis cognomen tantopere laudatũ.Sed quia nec qui propter metum præſidiũ reliquit, quod eſt ignauiæ:nec qui propter auaritiam clàm depoſitum non reddidit, quod eſt iniuſtitiæ: nec qui propter temeritatẽ malè rem geſſit, quod eſt ſtultitiæ, frugi appellari ſolet:eò tres uirtutes fortitudinem, iuſtitiam, prudentiam, frugalitas eſt complexa, etſi hoc quidem commune eſt uirtutũ: omnes enim inter ſe nexæ*

& iug

*ἀ ſtatu

Frugalitas.

Innocentia.

& iugatæ ſunt: reliqua igitur & quarta uirtus, ut ſit ipſa frugalitas neceſſe eſt. Eius enim uidetur eſſe proprium motus animi appetẽtis regere & ſedare, ſemperq́; aduerſantẽ libidini moderatam in omni reſeruare conſtantiam, cui contrarium uitiũ nequitia dicitur. Frugalitas, *ut opinor, à fruge, qua nihil melius* * *è terra:* Nequitia *ab eo, etſi hoc erit fortaſſe durius, ſed tentemus, & luſiſſe putemur, ſi nil ſit ab eo, quod nequicquã eſt in tali homine, ex quo idem* Nihil *dicitur.* Q*ui ſit frugi igitur, uel ſi mauis moderatus & temperãs, eũ neceſſe eſt eſſe conſtantẽ: qui autẽ conſtans, quietũ: qui quietus, perturbatione omni uacuum: ergo etiam ægritudine: & ſunt illa ſapientis.* Ab*erit igitur à ſapiente ægritudo.* Itaq; *nõ inſcitè* Heracleotes Dionyſius *ad ea diſputat, quæ apud* Homerum Achilles *queritur, hoc, ut opinor, modo:*

Corq́; meum penitus turgeſcit triſtibus iris,
Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor.

Num *manus affecta rectè eſt, quũ in tumore eſt? aut num aliquod quippiam membrum tumidũ ac turgidum nõ uitioſè ſe habet? Sic igitur inflatus & tumens animus in uitio eſt. Sapientis autẽ animus ſemper uacat uitio, nunquã turgeſcit, nunquã tumet.* At *iratus animus eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiens iraſcitur.* Nam *ſi iraſcitur, etiam concupiſcit.* Proprium *eſt enim irati cupere, à quo læſus uideatur, ei quam maximũ dolorem inurere.* Q*ui autẽ id concupierit, cum neceſſe eſt, ſi id conſecutus ſit, magnopere lætari.* Ex *quo fit, ut alieno malo gaudeat: quod quoniã non cadit in ſapientem, ne ut iraſcatur quidẽ cadit: ſi autẽ caderet in ſapiẽtem ægritudo, caderet etiam iracundia: qua quoniam uacat, ægritudine etiã uacabit.* Etenim *ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiam in*

miſer

* *è terra oritur.*

Inuidia. miſericordiam, poſſet in inuidentiã: non dixi inuidiã, quæ
Inuidentia. tum eſt, quum inuidetur. Ab inuidendo autem inuidentia recte dici poteſt, ut effugiamus ambiguum nomẽ inuidiæ, quod uerbum ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

Florem quiſquam liberûm inuidit meûm?

Male Latine uidetur, ſed præclare Accius: ut enim uidere, ſic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. Nos cõſuetudine prohibemur, poëta ius ſuũ tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem & inuidere & miſereri. Nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idẽ alicuius etiam
*dolet ſecũdis *ſolet: ut Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis angitur. Itaq; dicit Calliſthenem incidiſſe in hominẽ ſumma potentia, ſummaq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus
Miſericordia. ſecundis uti conueniret. Atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidentia, ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. In quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. Nõ cadit autem inuidere in ſapientem: ergo ne miſereri quidem. Quòd ſi ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. Abeſt ergo à ſapiente ægritudo. Hæc ſic dicuntur à Stoicis, cõcluduntur q; contortius: ſed latius aliquando dicenda ſunt & diffuſius, ſententijs tamen utendum eorũ potiſſimum, qui maximè forti, & ut ita dicam, uirili utuntur ratione, atq; ſentẽtia. Nã Peripatetici familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritates uel perturbationum, uel morborũ animi mihi nõ ſanè probant. Omne enim malum etiam mediocre, magnum eſt. Nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullũ ſit omnino. Nam ut corpus etiam ſi mediocriter ægrũ eſt, ſanum non

non eſt: ſic in animo ſi eſt iſta mediocritas, caret ſanitate. Itaq; præclarè noſtri, ut alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem, propter ſimilitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominauerunt. Hoc propemodum uerbo Græci omnem animi perturbationem appellant: uocant enim πάθος, id eſt, morbum, quicunq; eſt motus in animo turbidus. Nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. At non ſimilis ægrotationis eſt libido, nõ immoderata lætitia, quæ eſt uoluptas animi elata & geſtiens. Ipſe etiam metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed propriè ut ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda eſt, id eſt, cauſa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. Nam ut medici cauſa morbi inuenta curationem eſſe inuentam putant: ſic nos cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec uerò ægritudinis ſolùm, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum, quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. Nã quum omnis perturbatio ſit animi motus, uel rationis expers, uel rationem aſpernans, uel rationi non obediens: isq; motus, aut boni, aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. Nam duæ ſunt ex opinione boni, quarum altera Voluptas geſtiens, id eſt, præter modum elata lætitia opinione præſentis magni alicuius boni. Altera Cupiditas, quæ rectè uel libido dici poteſt, quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, Voluptas geſtiens, & Libido, bonorum opinione turbãtur: ut duo reliqua, Metus & Aegritudo, malorum.

Aegrotatio.
Aegritudo.
Perturbatio.
Voluptas.
Cupiditas.

Metus. *lorum. Nam & Metus opinio magni mali impendentis,* Aegritudo. *& Aegritudo eſt opinio magni mali præſentis, & quidē recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe animi. Id autem eſt, ut is qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. His autē perturbationibus, quas in uita hominū ſtultitia quaſi quaſdam furias immittit atq; incitat, omnibus uiribus atq; opibus repugnandū eſt, ſi uolumus hoc quod datum eſt uitæ, tranquillè, placideq; traducere. Sed cætera aliâs: nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus. Id enim ſit propoſitum, quandoquidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti, quod ego nullo modo exiſtimo. Tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione, uelis, ut ita dicam, remisq; fugienda. Qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao rege Hippodamiā raptis nactus eſt nuptijs? Iouis iſte quidem pronepos. Tám ne ergo abiectus, támne fractus?*

Nolite, inquit, hoſpites ad me adire ilico iſtic,
Ne contagio mea bonis umbrá ue obſit,
Tanta uis ſceleris in corpore hæret.

Tu te Thyeſta damnabis, orbabisq; luce, propter uim ſceleris alieni? Quid illum filium Solis, non ne patris ipſius luce indignum putas?

Refugére oculi, corpus macie extabuit.
Lacrymæ peredēre humore exangueis genas
Situ nidoris, barba pedore horrida,
Atq; intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.

Hæc mala ô ſtultiſſime Aeēta ipſe tibi addidiſti. Non inerant in ijs, quæ tibi caſus inuexerat, & quidē inueterato malo, quum tumor animi reſediſſet. Eſt autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recētis. Sed mœres uidelicet

regni

teſſe: regno non æquo animo carebas. Eſt autem impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus Syracuſis expulſus Corinthi pueros docebat, uſque eò imperio carere non poterat. Tarquinio uerò quid impudentius? qui quum bellum gereret cum iis, qui eius non tulerant ſuperbiam: is quum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea urbe ſenio, & ægritudine eſſe confectus. Hoc tu igitur cenſes ſapienti poſſe accidere, ut ægritudine opprimatur, id eſt, miſeria? Nam quum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt ægritudo. Habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritudo quædam maiora, tabem, cruciatum, afflictationem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. Hanc niſi exuimus ſic, ut abiiciamus, miſeria carere non poſſumus. Atqui hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinem exiſtere, quum quid ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem eſſe natura, ut quicunque intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. Eſt id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. Videntur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego cùm genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.
Præterea ad Troiã quum miſi ad defendendã Græciã,
Sciebã me in mortiferũ bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longè antè uideris. Itaque

apud Euripidem *à* Theſeo *dicta laudantur (licet enim, ut ſæpe facimus, in* Latinum *illa conuertere)*

Nam qui hæc audita à docto meminiſſem uiro,
Futuras mecum commentabar miſerias,
Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtam fugam,
Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
Vt ſiqua inuecta diritas caſu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quòd autem Theſeus *à docto ſe audiuiſſe dicit, id de ſeipſo loquitur* Euripides*: fuerat enim auditor* Anaxagoræ*, quem ferunt nuntiata morte filij dixiſſe: Sciebã me genuiſſe mortalem. Quæ uox declarat ijs eſſe hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem nõ eſt dubiũ, quin omnia, quæ mala putentur, ſint improuiſa grauiora. Itaq; quanquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem, tamen quoniam multum poteſt prouiſio animi, & præparatio ad minuendum dolorẽ, ſint ſemper omnia homini humana meditata. Et nimirũ hæc eſt illa præſtans & diuina ſapiẽtia, & perceptas penitus & pertractatas res humanas habere, nihil admirari quum acciderit, nihil antequam euenerit non euenire poſſe arbitrari.*

Quamobrem omnes, quum ſecundæ res ſunt maximè,
Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant,
Pericla, damna, exilia. Peregrè rediẽs ſemper cogitet,
Aut filij peccatum, aut uxoris mortẽ, aut morbũ filiæ:
Cõmunia eſſe hæc, fieri poſſe, ut neq; animo ſit nouũ,
Quicquid præter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.

Ergo hoc, Terentius *à* Philoſophia *ſumptum quum tam commodè dixerit, nos è quorum fontibus id hauſtum eſt,*

non

non & dicemus hoc melius, & cõſtantius ſentiemus? Hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate, eodẽ uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo, e t reuertentem. Nec uerò ea frons erat, quæ M. Craſſi illius ueteris, quẽ ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius: ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accepimus. Iure autẽ erat ſemper idẽ uultus, quũ mentis à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidẽ à Cyrenaicis hæc arma contra caſus et euẽtus, quibus eorũ aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur, ſimulq; iudico malum illud opinionis eſſe, non naturæ. Si enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? Sed eſt iiſdem de rebus quod dici poßit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus, qui cenſet neceſſe eſſe omnes in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrētur, ſiue illa ante prouiſa & expectata ſint, ſiue inueterauerint. Nam neq; uetuſtate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora, ſtultamq; etiam eſſe meditationem futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidẽ, ſatis eſſe odioſum malum omne quum ueniſſet. Qui autẽ ſemper cogitauiſſet accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri, illud ſempiternum malum: ſi uerò ne futurũ quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam. Ita ſemper angi aut accipiẽdo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia, & reuocatione ad cõtemplandas uoluptates. Parēre enim cenſet animum rationi poſſe, & quò illa ducat ſequi. Vetat igitur ratio intueri moleſtias, abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias cõtemplandas: à quibus quũ cecinit receptui, impellit rurſum, & incitat ad conſpiciendas, totaq; mente contrectandas uarias uoluptates; quibus

*ille & præteritarum memoria, & ſpe cõſequentium, ſapiẽtis uitam refertã putat. Hæc noſtro more nos diximus. Epicurei dicunt ſuo. Sed quæ dicant, uideamus quomodo negligamus. Principiò male reprehendunt præmeditationem rerum futurarũ. Nihil eſt enim quod tam obtundat, eleuetq; ægritudinem, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe quod accidere non poßit, quàm meditatio conditionis humanæ, quàm uitæ lex, cõmentatioq; parendi: quæ non hoc affert, ut ſemper mœreamus, ſed ut * non unquam. Neq; enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret, quum hæc cogitat: ſed tum uel maximè ſapientiæ fungitur munere. Vtrunq; enim conſequitur, ut & conſyderandis rebus humanis, proprio Philoſophiæ fruatur officio, & aduerſis caſibus, triplici conſolatione ſanetur. Primùm, quòd poſſe accidere, diu cogitauerit: quæ cogitatio una maximè omnes moleſtias extenuat, et diluit. Deinde, quòd * humanè ferenda intelligit. Poſtremò, quòd uidet nullum malum eſſe, niſi culpam. Culpam autem nullam eſſe, quum id quod ab homine non potuerit præſtari, euenerit. Nam reuocatio illa quam affert, quum à contuendis nos malis auocat, nulla eſt. Non eſt enim in noſtra poteſtate fodicantibus ijs rebus quas malas eſſe opinemur, dißimulatio uel obliuio: lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent, reſpirare non ſinunt. Et tu obliuiſci iubes, quod cõtra naturã eſt: quod à natura datum eſt, auxilium extorques inueterati doloris. Eſt enim tarda illa quidẽ medicina, ſed tamẽ magna, quã affert longinquitas & dies. Iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum. Diceres aliquid, & magno quidẽ Philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſsima. Pythagoras mihi ſic diceret,*

*Marginal notes: *nunquam; *humana*

ret,aut Socrates,aut Plato, Quid iaces, aut quid mœres,
aut cur ſuccumbis,cediſq́; fortunæ? quæ ut peruellere te
forſitan potuerit & pungere,non potuit certè uires fran
gere. Magna uis eſt in uirtutibus:eas excita, ſi fortè dor-
miũt.Iã tibi aderit princeps Fortitudo,quæ te animo tan-
to eſſe coget,ut omnia quæ poßint homini euenire cõtem
nas,& pro nihilo putes.Aderit Temperãtia,quæ eſt ea-
dem Moderatio, à me quidẽ paulò antè appellata Fruga-
litas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiatur.
Quid eſt autem nequius,aut turpius effœminato uiro?Ne
iuſtitia quidẽ ſinet iſta facere, cui minimũ eſſe uidetur in
hac cauſa loci:quæ tamen ita dicet,dupliciter eſſe te iniu-
ſtum,quum & alienum appetas,qui mortalis natus condi
tionẽ poſtules immortaliũ:& grauiter feras te quod utẽ-
dum acceperis,reddidiſſe. Prudẽtiæ uerò quid reſponde-
bis dicẽti,* uirtutẽ ſe eſſe contẽtam quo modo ad benè ui- * uirtute
uendũ,ſic & ad beatè?quæ ſi extrinſecus religata pẽdeat,
& nõ oriatur ex ſe,& rurſus ad ſe reuertatur,& omnia
ſua complexa,nihil quærat aliunde:non intelligo cur,aut
uerbis tam uehemẽter ornanda,aut re tantopere expeten
da uideatur.Ad hæc bona me ſi reuocas,Epicure, pareo,
ſequor,utor te ipſo duce,obliuiſcor etiam malorũ, ut iu-
bes,eoq́; facilius, quòd ea ne in malis quidẽ ponenda cen-
ſeo. Sed traducis cogitationes meas ad uoluptates: quas?
corporis credo,aut quæ propter corpus uel recordatione
uel ſpe cogitẽtur.Nunquid eſt aliud?rectène interpretor
ſententiã tuã?Solent enim iſti negare nos intelligere quid
dicat Epicurus.Hoc dicit,& hoc ille Græculus me audi-
ente Athenis ſenex Zeno iſtorum acutißimus cõtendere,
& magna uoce dicere ſolebat,eum eſſe beatum,qui præ-
ſentibus uoluptatibus frueretur, cõfideretq́; ſe fruiturum

aut in omni,aut in magna parte uitæ, dolore non interueniente:aut ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem:ſi productior,plus habiturũ iucũdi,quàm mali. Hæc *cogitantem fore beatũ, præſertim ſi & antè perceptis bonis contentus eſſet, nec mortem, nec Deos extimeſceret.* Habes formã Epicuri uitæ beatæ uerbis Zenonis *expreſſam,nihil ut poßit negari.Quid ergo?huiúsne uitæ*propoſitum & cogitatio, aut Thyeſtem leuare poterit, aut Acetã,de quo paulò antè dixi, aut Telamonẽ pulſum patria exulantem,atq; egentẽ, in quo hæc admiratio fiebat,*

*propoſitio

Hiccine eſt Telamon ille,modo quem gloria ad cœlum extulit,

Quẽ aſpectabãt,cuius ob os Graij ora obuertebãt ſua?

Quòd ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis Philoſophis petẽda medicina eſt, non ab his uoluptarijs.Quam enim iſti bonorum copiam dicunt?Fac ſanè,ſummum bonum eſſe,non dolere : quanquam id non uocatur uoluptas :ſed non neceſſe eſt nunc omnia.id'ne eſt,quo traducti luctũ leuemus?Sit ſanè ſummum malum dolere:in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat,continuóne fruitur ſummo bono ? Quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, quum os perfricuiſti, ſoles dicere ? Sunt hæc tua uerba, necne ? in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere,nequis me putet fingere) dicis hæc:Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas uoluptates quæ ſapore percipiuntur,detrahens eas etiam quæ auditu & cantibus, detrahens eas etiam quæ ex formis percipiuntur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ uoluptatem in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu.

Nec

*Nec uerò ita dici poteſt, mentis lætitiam ſolam eſſe in bo-
nis. Lætantem enim mentem ita noui ſpe eorum omnium
quæ ſuprà dixi fore, ut * natura ijs potiens dolore careat.* ** naturali*
Atque hæc quidem his uerbis, quiuis ut intelligat, quã uo *potius dol.*
luptatem norit Epicurus.Deinde *paulò infrà, Sæpe quæ-
ſiui, inquit, ex ijs, qui appellantur ſapiẽtes, quid haberẽt,
quod in bonis relinquerent, ſi illa detraxiſſent: niſi ſi uel-
lent uoces inaneis fundere.* Nihil *ab his potui cognoſcere.
Qui ſi uirtutes ebullire uolent, & ſapientias, nihil aliud
dicent, niſi eam uiam, qua efficiantur eæ uoluptates, quas
ſuprà dixi. Quæ ſequuntur, in eadem ſententia ſunt to-
tusq́; liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & uerbis, et
ſententijs talibus. Ad hanccine igitur uitam* Telamonem
*illum reuocabis, ut leues ægritudinem? & ſi quem tuorum
afflictum mœrore uideris, huic acipenſerem potius, quàm
aliquẽ Socraticum libellũ dabis? * ὑδραύλεως hortabere* **αὐλῶν*
ut audiat uoces potius, quàm Platonis? Expones *quæ ſpe-
ctet florida & uaria, faſciculũ ad nareis admouebis, incen
des odores, & ſertis redimiri iubebis, & roſa.* Si uerò* **Si uenereũ*
aliquid etiam, tũ planè luctum omnẽ abſterſeris. Hæc Epi *etiã aliquid*
curo cõfitenda ſunt, aut ea quæ modò expreſſa ad uerbũ *admoueris,*
dixi, tollenda de libro, uel totus liber potius abijciundus. *tum*
E*ſt enim confertus uoluptatibus.* Q*uærendũ igitur quem-
admodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat,*

Pol *mi fortuna magis nunc defit, quàm genus:*
N*anq; regnum ſuppetebat mihi, ut ſcias quãto è loco,*
Q*uãtis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna* accidat.* **occidat.*

Q*uid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare de-
ſinat, aut aliquid eiuſmodi?* Ecce *tibi ex altera parte ab
eodem poëta,*

Ex *opibus ſummis, opis egens* Hector *tuæ:*

Huic ſubuenire debemus, quærit enim auxilium.

Quid petam præſidi, aut exequar? quó ue nunc auxilio aut fuga
Freta ſim? arce & urbe orba ſum. quò accedam? quò applicem?
Cui nec aræ patriæ domi ſtãt, fractæ & diſiectæ iacent,
Fana flamma deflagrata, toſti alti ſtant parietes
Deformati, atque abiete criſpa.

Scitis quæ ſequantur, & illud in primis,

O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septum altiſono cardine templum,
Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis
Auro, ebore inſtructam regificè.

O poëtam egregium, quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. Sentit omnia repentina, nec opinata, eſſe grauiora. Exaggeratis igitur regis opibus, quæ uidebantur ſempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

*Præclarum carmen. Eſt enim & rebus, & uerbis, & modis lugubre. Eripiamus huic ægritudinẽ. Quomodo? Collocemus in culcitra plumea, pſaltriam adducamus, *hedychrum incendamus, demus ſcutellã dulciculæ potionis, aliquid *uideamus et cibi. Hæc tandẽ bona ſunt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahantur? Tu enim paulò antè ne intelligere te quidem alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationẽ bonorũ cõueniret mihi cũ Epicuro: ſi, quid eſſet bonum, conueniret. Dicet aliquis, Quid? ergo tu Epicurum exiſtimas iſta uoluiſſe, aut*

*cedrum

*prouideamus

libid

libidinoſas eius fuiſſe ſentẽtias? Ego uerò minimè. Video enim ab eo dici multa ſeuerè, multa præclarè. Itaq;,ut ſæpe dixi,de acumine agitur eius,non de moribus,quamuis ſpernat uoluptates eas,quas modò laudauit.Ego tamẽ meminero,quod uideatur ei ſummũ bonum.Non enim uerbo ſolũ poſuit uoluptatẽ,ſed explanauit quid diceret : Saporem, inquit,& corporũ complexũ,& ludos,atq; cantus, & formas eas,quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo?num mentior?cupio refelli. Quid enim laboro,niſi,ut ueritas in omni quæſtione explicetur?At idẽ ait,Non creſcere uoluptatẽ dolore detracto : ſummamq; uoluptatem, nihil dolere.Paucis uerbis tria magna peccata.Vnũ,quod ſecũ ipſe pugnat.Modò enim ne ſuſpicari quidem ſe quicquam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarẽtur uoluptate:nunc autem,ſummã uoluptatẽ eſſe,dolore carere.Poteſt'ne magis ſecum ipſe pugnare?Alterũ eſt peccatum,quòd quum in natura tria ſint,unum gaudere, alterũ dolere, tertium nec gaudere nec dolere:hic putat primũ & tertium idem eſſe,nec diſtinguit à nõ dolendo uoluptatẽ. Tertium peccatum cõmune cum quibuſdam, quòd quum uirtus maximè expetatur,eiusq; adipiſcendæ cauſa Philoſophia quæſita ſit, ille à uirtute ſummum bonũ ſeparauit. At laudat & ſæpe uirtutẽ. Et quidem C.Gracchus quum largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium,uerbis tamen defendebat ærarium.Quid uerba audiam,quum facta uideam?Piſo ille Frugi ſemper contra legem frumentariam dixerat. Is lege lata Conſularis ad frumentum accipiendum uenerat.Animaduertit Gracchus in concione Piſonẽ ſtantem.Quærit audiente Pop.Ro.quî ſibi conſtet,quum ea lege frumentum petat quam diſſuaſerat.Nolim,inquit, mea bona Gracche tibi uiritim diuidere liceat. ſed ſi fa-

*cias, partem petam. Parúm ne declarauit uir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimonium publicum diſsipari? Lege orationes Gracchi, patronũ ærarij eſſe dices. Negat Epicurus iucũdè poſſe uiui, niſi cum uirtute uiuatur: Negat ullã in ſapientẽ uim eſſe fortunæ: Tenuem uictum antefert copioſo: Negat ullum eſſe tempus quo ſapiens nõ beatus ſit: Omnia philoſopho digna, ſed cum uoluptate pugnantia. Non iſtam dicit uoluptatem. Dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. Age, ſi uoluptatem non intelligamus, ne dolorẽ quidẽ. Nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mẽtionem facere uirtutis. Et queruntur quidam Epicurei, uiri optimi, (nam nullum genus eſt minus malicioſum) me ſtudioſè dicere contra Epicurũ. Ita credo, de honore aut de dignitate contendimus. Mihi ſummũ in animo bonum uidetur, illi autem in corpore: mihi in uirtute, illi in uoluptate. Et illi quidem pugnant, & quidẽ uicinorum fidem implorant: multi autem ſunt qui ſtatim conuolent. Ego ſum is, qui dicam, me non laborare, actũ habiturum quod egerint, Quid enim de bello Punico agitur? de quo ipſo quum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. Hi nimis iracundè agunt: præſertim quũ ab his non ſanè animoſè defendatur ſententia, pro qua non in Senatu, non in concione, non apud exercitum, neq; * ad Cenſores dicere audeant. Sed cum iſtis aliàs, & eo quidem animo, nullũ ut certamẽ inſtituam, uerum dicentibus facilè cedam. Tantum admonebo, ſi maximè uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem, ſiue ut honeſtius dicam, nihil facere niſi quod expediat, ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam: quoniam hæc plauſibilia non ſunt: ut in ſinu gaudeant, glorioſè loqui*

**apud Cenſores*

deſi

deſinant. Cyrenaicorum reſtat ſententia, qui tum ægritudinem cenſent exiſtere, ſi nec opinato quid euenerit. Eſt id quidem magnum, ut ſuprà dixi: etiam Chryſippo ita uideri ſcio, quod prouiſum antè non ſit, id fieri uehementius. Sed non ſunt in hoc omnia, quanquam hoſtiũ repens aduentus magis aliquando conturbat, quàm expectatus: & maris ſubita tempeſtas, quàm antè prouiſa, terret nauigantes uehementius: & huiuſmodi ſunt pleraque. Sed quum diligenter nec opinatorum naturam conſideres, nihil aliud reperias, niſi omnia uideri ſubita maiora, & quidem ob duas cauſas: Primùm quòd quanta ſint quæ accidunt, conſiderandi ſpatium non datur. Deinde quum uidetur, præcaueri potuiſſe ſi prouiſum eſſet, quaſi culpa contractum malum ægritudinem acriorẽ facit. Quod ita eſſe dies declarat, quæ procedẽs ita mitigat, ut iiſdem malis manentibus non modò leniatur ægritudo, ſed in pleriſq; tollatur. Carthaginienſes multi Romæ ſeruierunt: Macedones Rege Perſe capto. Vidi etiam in Peloponneſo quum eſſem adoleſcens, quoſdam Corinthios. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare,

Hæc omnia uidi.

*Sed & iam decantauerant fortaſſe: eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu & ſtatu, ut eos Argiuos aut Sycionios diceres. Magiſq; me mouerant Corinthi ſubito aſpectæ * parietinæ, quàm ipſos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. Legimus librũ Clitomachi, quẽ ille euerſa Carthagine miſit conſolandi cauſa ad captiuos ciues ſuos. In eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis, quam ſe ait in cõmentarium retuliſſe: quum ita poſitũ eſſet, Videri fore in ægritudine ſapientem patria capta. Quæ Carneades contradixerit,* *Parietum ruinæ.

ſcripta

ſcripta ſunt. Tanta igitur calamitatis præſentis adhibetur à philoſopho medicina, quanta inueteratæ ne deſideratur quidem. Nec *ſi aliquot annis pòſt idem ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus. Senſim enim & pedetētim progrediens extenuatur dolor: nō quò ipſa res immutari ſoleat, aut poßit: ſed id, quod ratio debuerat, uſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint uiſa maiora.* Quid *ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino cō ſolatione ulla, qua ſolemus uti, quum leuare dolorem mœrentium uolumus?* Hæc *enim ferè tum habemus in promptu:* Nihil *oportere inopinatū uideri. Atqui tolerabilius feret incōmodum, qui cognouerit neceſſe eſſe homini tale aliquid accidere.* Hæc *enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit, tantummodo affert,* Nihil *eueniſſe quod opinandum non fuiſſet. Neque tamen genus id orationis in conſolando non ualet, ſed id haud ſciam an plurimum.* Ergo *iſta nec opinata non habent tantam uim, ut ægritudo ex his omnis oriatur.* Feriunt *enim fortaſſe grauius: nō id efficiunt, ut ea quæ accidāt, maiora uideantur: quia recentia ſunt, uidentur, non quia repentina.* Duplex *eſt igitur ratio ueri reperiendi, non in ijs ſolùm quæ mala, ſed in ijs etiā quæ bona uidentur.* Nam *aut ipſius rei natura qualis & quanta ſit quærimus: ut de paupertate nonnunquam, cuius onus diſputando leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca ſint quæ natura deſideret, aut à diſputandi ſubtilitate orationē ad exempla traducimus.* Hic *Socrates commemoratur, hic* Diogenes, *hic* Cæcilianum *illud;*

Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

Quum *enim paupertatis una eademq́; ſit uis, quidnam dici poteſt, quamobrem* C. Fabritio *tolerabilis ea fuerit, alij negent ſe ferre poſſe?* Huic *igitur alteri generi ſimilis*

eſt

eſt ea ratio conſolandi, quæ docet humana eſſe quæ acciderint. Non enim id ſolum continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani: ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferant cæteri. De paupertate agitur, multi patientes pauperes cõmemorantur. De contemnẽdo honore, multi inhonorati proferũtur, & quidẽ propter id ipſum beatiores: eorumq́; qui priuatũ otiũ negotijs publicis ante tulerũt, nominatim uita laudatur. Nec ſiletur illud potentiſsimi regis Anapæſtũ, qui laudat ſenẽ, & fortunatum eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atq; ignobilis ad ſupremum diem peruẽturus. Similiter cõmemorandis exemplis orbitates quoq; liberorum prædicãtur: eorumq́; qui grauius ferunt, luctus aliorum exemplis leniuntur. Sic perpeſsio cæterorũ facit, ut ea quæ acciderint, multò minora, quàm quãta ſint exiſtimata, uideantur. Ita fit ſenſim cogitantibus, ut quantum ſit ementita opinio appareat. Atque hoc idem & Telamon ille declarat,

Ego quum genui, moriturum ſciui. Et Theſeus,
Futuras mecum commentabar miſerias.

Et Anaxagoras, Sciebam me genuiſſe mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant eas nequaquã pro opinione uulgi eſſe extimeſcendas. Et mihi quidem uidetur idem ferè accidere ijs, qui antè meditantur, quod ijs quibus medetur dies: niſi quòd ratio quædam ſanat illos, hos ipſa natura: intellecto eo, quod remedium illud continet, Malum quod opinatum ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantũ, ut uitam beatam poſsit euertere. Hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga maior ſit: non ut illi putant, ut quum duobus pares caſus euenerint, is modò ægritudine afficiatur, cui ille nec opinato caſus euenerit. Itaq; dicuntur nonnulli in mœrore, quum

de hac

de hac communi hominum conditione audiuiſſent, ea lege eſſe nos natos, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali grauius etiam tuliſſe. Quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antiochum, reprehẽdere Chryſippum ſolebat, laudantem Euripideum carmen illud,

Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor,
Morbusq;. multi ſunt humandi liberi,
Rurſus creandi: morsq; eſt finita omnibus:
Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt.
Reddenda eſt terræ terra: tum uita omnibus
Metenda ut fruges. ſic iubet neceſſitas.

Negabat genus hoc orationis quicquam omnino ad leuandum ægritudinem pertinere. Id enim ipſum dolendum eſſe dicebat, quòd in tam crudelẽ neceſſitatẽ incidiſſemus. Nam illam quidẽ orationẽ ex cõmemoratione alienorum malorum, ad maleuolos conſolandos eſſe accommodatam. Mihi uerò longe uidetur ſecus: nam & neceſſitas ferendæ cõditionis humanæ, quaſi cum Deo pugnare* cohibet, admonetq; eſſe hominem: quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorũ, non ut animũ maleuolorũ oblectet, affertur: ſed ut ille, qui mœret, ferendũ ſibi id cenſeat, quod uideat multos moderatè & tranquillè tuliſſe. Omnibus enim modis fulciendi ſunt qui ruunt, nec cohærere poſſunt propter magnitudinem ægritudinis. Ex quo ipſam ægritudinem λύπην Chryſippus,* quaſi ſolutionem totius hominis appellatam putat, quæ tota poterit euelli, explicata, ut principio dixi, cauſa ægritudinis. Eſt enim nulla alia, niſi opinio & iudicium magni præſentis atq; urgentis mali. Itaque & dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus, perferetur, ſpe propoſita boni: & acta ætas honeſtè, ac ſplendidè, tantam adfert cõſolationem, ut

*prohibet

* quaſi λύσιν, hoc eſt, ſolutionem

eos qui ita uixerint, aut non attingat ægritudo, aut per= leuiter pungat animi dolor. Sed ad hanc opinionem ma= gni mali quum illa etiam opinio acceſſerit, Oportere, re= ctum eſſe, ad officium pertinere, ferre illud ægre quod ac= ciderit: tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis pertur batio. Ex hac opinione ſunt illa uaria, & deteſtabilia ge= nera lugendi, pedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percuſſiones. Hinc ille Agame= mnon Homericus, *& idem* Accianus,

Scindens dolore identidem intonſam comam.

In quo facetum illud Bionis, *Perinde ſtultiſſimum regem in luctu capillum ſibi euellere, quaſi caluitio mœror leua retur. Sed hæc omnia faciunt, opinãtes ita fieri oportere. Itaq; &* Aeſchynes *in* Demoſthenẽ *inuehitur, quòd is ſe= ptimo die poſt filiæ mortẽ hoſtias immolauiſſet. At quàm rhetoricè, quàm copioſè, quas ſententias colligit? quæ uer ba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. Quæ nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus,* Omneis bonos interitu ſuorum quàm grauiſſimè mœrere oportere. *Ex hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitu dines captent, ut ait* Homerus *de* Bellerophonte,

Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis,
Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

Et Niobe *fingitur lapidea propter æternum (credo) in luctu ſilentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam & rabiem, fingi in canem eſſe con uerſam. Sunt autem alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſæpe delectat: ut illa apud* Ennium *nutrix,*

Cupido cæpit miſeram nunc me proloqui
Cœlo atq; terræ heræ Medeæ miſerias.

Hæc omnia uera, recta, debita putantes faciunt in dolore:

max

maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri. Quòd ſiqui fortè quũ in luctu eſſe uellent, aliquid fecerunt huma nius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad mœſtitiã, peccatiq; ſe inſimulant, quòd dolere intermiſerint. Pueros uerò matres, & magiſtri, caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolùm, ſed etiam uerberibus, ſiquid in domeſtico luctu hilarius ab his factum eſt, aut dictum: plorare cogunt. Quid ipſa remiſsio luctus, quum eſt conſecuta, intellectumq;, nihil profici mœrendo, nón ne declarat, fuiſſe totum illud uoluntarium? Quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt, ἑαυτὸν τιμωρούμενος:

Decreui tantiſper me minus iniuriæ
Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.

Hic decernit ut miſer ſit. Nunquis igitur quicquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo ſe dignũ deputat, niſi miſer ſit. Vides ergo opinionis eſſe, non naturæ malũ. Quid q̃ res ipſa lugere prohibet? Vt apud Homerũ quotidianæ neces interituſq; multorum ſedationem mœrendi afferũt: apud quẽ ita dicitur,

**cadentes*

*Nanq; nimis multos atq; omni luce *carentes*
Cernimus, ut nemo poſsit mœrore uacare.
Quò magis eſt æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, quum uelis, tempori ſeruientem. An eſt ullum tempus (quoniã quidem res in noſtra poteſtate eſt) cui non ponendæ curæ ægritudinis cauſa ſeruiamus? Conſtabat eos, qui concidentem uulneribus Cn. Pompeium uidiſſent, quum in illo ipſo acerbiſsimo, miſerrimoq; ſpectaculo ſibi timerẽt, quòd ſe claſſe hoſtium circunfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe,

**ægritudiniſq;*

niſi

niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerētur fuga: poſteaquam Tyrum ueniſſent, tum afflictari lamentariq; cœpiſſe. Timor igitur ab iis ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia uera non poterit? Quid eſt autem quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quàm quũ eſt intellectum, nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? Si igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt. Voluntate igitur & iudicio ſuſcipi ægritudinem cõfitendum eſt. Idq; indicatur eorum patientia, qui quum multa ſint ſæpe perpeßi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruiſſeq; ſeſe cõtra fortunã arbitrantur. Vt ille apud Euripidem,

Si mihi nunc triſtis primùm illuxiſſet dies,
Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo:
Eſſet dolendi cauſa, ut iniecto equulei
Fræno, repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam ſubiectus miſeriis obtorpui.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Defatigatio igitur miſeriarum ægritudines quum faciat leuiores, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam, cauſam atq; fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, necdũ tamen ſapientiam conſequuti, nónne intelligunt, in ſummo ſe malo eſſe? Sunt enim inſipientes, neq; inſipientia ullũ maius malum eſt, neq; tamẽ lugent. Quid ita? quia huic generi malorũ non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquũ, & ad officium pertinere, ægrè ferre quòd ſapiens nõ ſis: quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus ineſt, quæ omnium maxima eſt. Itaque Ariſtoteles ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent, philoſophiam ſuis ingeniis eſſe perfectam, ait eos aut ſtultißimos, aut glorioſißimos fuiſſe. Sed ſe uidere, quòd paucis annis magna acceßio facta eſt, breui tempore philoſophiam planè abſolutam fore. Theophraſtus autẽ moriens accuſaſſe na

*turam dicitur, quòd ceruis & cornicibus uitam diuturnã, quorũ id nihil intereſſet, hominibus, quorum maximè interfuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurũ fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. Querebatur igitur, ſe tum, quum illa uidere cœpiſſet, extingui. Quid? ex cæteris Philoſophis nón ne optimus, & grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare, & multa ſibi etiã atq; etiam eſſe diſcenda? Neq; tamen quum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. Nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. Quid, qui non putant lugendũ uiris? Qualis fuit Q. Maximus, efferens filiũ Conſularem: qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſsis filijs: qualis M. Cato, Prætore deſignato mortuo filio: quales reliqui, quos in Conſolatione collegimus. Quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum & mœrorem non putabant uiri? Ergo id, quod alij rectum opinantes, ægritudini ſe ſolẽt dedere: ij turpe putantes, ægritudinẽ repulerunt. Ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinẽ. Contrà dicuntur hæc: Quis tam demens, ut ſua uoluntate mœreat? Natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, *noſter cedendum putat. Premit enim, atq; inſtat, nec reſiſti poteſt. Itaq; Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is quum audiſſet de ſuo, fractus eſt. De cuius commutata mente ſic dicitur,*

*ueſter

Nec uerò tanta præditus ſapientia
Quiſquam eſt, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,
Non idem, quum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Hæc

Hæc quum diſputant, hoc ſtudent efficere, Naturæ obſi-
ſti nullo modo poſſe. Ii tamen fatentur, grauiores ægritu-
dines ſuſcipi, quàm natura cogat. Quæ eſt igitur amẽtia,
ut nos quoq; idem ab alijs requiramus? Sed plures ſunt
cauſæ ſuſcipiendi doloris: Primùm, illa opinio mali, quo
uiſo atq; perſuaſo, ægritudo inſequitur neceſſariò. Dein-
de etiam, gratũ ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeãt,
arbitrantur. Accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exi-
ſtimant enim Dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos,
ſi eorũ plaga perculſi, afflictos ſe, & ſtratos eſſe fatean-
tur. Sed hæc inter ſe quàm repugnent, pleriq; non uident.
Laudãt enim eos, qui æquo animo moriãtur: qui alterius
mortẽ æquo animo ferant, eos putant uituperandos: quaſi
fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſo-
let, ut quiſquã plus alterũ diligat, quàm ſe. Præclarum il-
lud eſt, & ſi quæris, rectũ quoq; & uerũ, ut eos qui no-
bis chariſſimi eſſe debeãt, æquè ac noſmetipſos amemus:
at uerò plus, fieri nullo pacto poteſt. Ne optandũ quidem Ordo chari-
eſt in amicitia, ut me ille plus quàm ſe amet, ego illũ plus tatis.
quàm me. Perturbatio uitæ, ſi ita ſit, atq; officiorũ omniũ
conſequatur. Sed de hoc alias. Nũc illud ſatis eſt, nõ attri-
buere ad amiſſionẽ amicorũ miſeriã noſtrã, ne illos plus,
quàm ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certè quàm noſmetipſos
diligamus. Nam quod aiunt, pleroſq; conſolationibus ni-
hil leuari: adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe mi-
ſeros quum ad eos impetum ſuum fortuna converterit:
utrunque diſſoluitur. Sunt enim iſta non naturæ uitia, ſed
culpæ: ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſè licet:
*Nam & qui non leuantur, * ipſi ad miſeriam inuitant:* *ipſi alios
& qui ſuos caſus aliter ferunt, atq; ut alijs autores ipſi admiſ.
fuerũt, nõ ſunt uitioſiores, quã ferè pleriq; qui auari aua-

ros,gloriæ cupidos glorioſi reprehēdunt. ESTENIM *proprium ſtultitiæ, aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. Sed nimirū hoc maximū eſt* * *exprimendū,quū conſtet ægritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna.* Nam *& ſi eadē res eſt, & idē eſt homo, qui poteſt quicquā de dolore mutari, ſi neq; de eo, propter quod dolet, quicquam eſt mutatū, neq; de eo qui dolet?* Cogitatio *igitur diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas.* Hic *mihi afferūt mediocritates: quæ ſi naturales ſunt, qd opus eſt cōſolatione? natura enim ipſa terminabit modum: ſin opinabiles, opinio tota tollatur.* Satis *dictū eſſe arbitror, ægritudinē eſſe opinionem mali præſentis: in qua opinione illud inſit, ut ægritudinē ſuſcipere oportеat.* Additur *ad hanc definitionē à Zenone rectè, ut illa opinio præſentis mali ſit recens.* Hoc *autē uerbum ſic interpretatur, ut non tātum illud recens eſſe uelit, quod paulò antè acciderit, ſed quādiu in illo opinato malo uis quædā inſit & uigeat, & habeat quandā uiriditatē, tandiu appelletur recens:* Vt Arthemaſia *illa* Mauſoli Cariæ Regis *uxor, quæ nobile illud* Halicarnaßi *fecit ſepulchrū, quādiu uixit, uixit in luctu, eodemq; etiā cōfecta cōtabuit.* Huic *erat illa opinio cotidie recens, quæ tum deniq; non appellabatur recens, quum uetuſtate exaruit.* Hæc *igitur officia ſunt conſolātium, tollere ægritudinē funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere.* Sunt *qui unum officium conſolantis putent,* Malum *illud omnino non eſſe, ut* Cleanthi *placet: ſunt qui non magnum malum, ut* Peripatetici*: ſunt qui abducunt à malis ad bona, ut* Epicurus*: ſunt qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe,*

**experimētum,*

cidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto atque debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur, ut fere nos omnia in conſolationem unam cõiecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. Sed ſumendũ tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum, ut Prometheus ille Aeſchyli, cui quum dictum eſſet,

Atqui Prometheũ te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiæ: Reſpondet,
Si quidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,
Non aggraueſcens uulnus, illidat manus.

Erit igitur in conſolationibus prima medicina, Docere, aut nullum malum eſſe, aut admodũ paruum. Altera eſt, & de communi conditione uitæ, & propriè ſiquid ſit de ipſius, qui mœreat, diſputandum. Tertia, Summã eſſe ſtultitiã fruſtra cõfici mœrore, quum intelligas, nihil poſſe proficí. Nam Cleãthes quidẽ ſapientẽ conſolatur, qui conſolatione non eget. Nihil enim eſſe malũ quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docẽdi. Et tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, Suſcipi aliquando ægritudinẽ poſſe ex eo ipſo, quod nõ eſſe ſummũ malũ Cleanthes ipſe fatetur. Quid enim dicemus? quũ Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet (ut accepimus) eum nihil hominis eſſe: nec quicquam inter Alcibiadem, ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe: quum ſe Alcibiades affligaret, lachrymánsque Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? nũ in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem

afficiebat, mali nihil fuiſſe? Quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui ægritudinẽ extenuans, paruis ait eã rebus moueri fortunæ & corporis incõmodis, nõ animi malis. Quid ergo? illud quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijsq; conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt antè dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt, quanquam & uſitata eſt; & ſæpe prodeſt, Non tibi hoc ſoli. Prodeſt hæc quidẽ, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim qui reſpuant. Sed refert quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſq; eorum, qui ſapienter tulerunt, non quo quiſq; incõmodo affectus ſit, prædicandũ eſt. *Chryſippi, ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus eſt, probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quòd ſe ita putat oportere facere, mœrere. Nimirum igitur ut in cauſis non ſemper utimur eodẽ ſtatu (ſic enim appellamus cõtrouerſiarũ genera) ſed ad tempus, ad cõtrouerſiæ naturam, ad perſonã accõmodamus: ſic in ægritudine lenienda. Nam, quam quiſq; curationem recipere poſſit, uidẽdum eſt. Sed neſcio quo pacto ab eo, quod erat à te propoſitum, aberrauit oratio. Tu enim de ſapiente quæſieras, cui aut malum uideri nullũ poteſt, quod uacet turpitudine: aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq; appareat: qui nihil opinione affingat, aſſumátque ad ægritudinem: nec id putet eſſe rectum, ſe quàm maximè excruciari; luctúque confici, quo *grauius nihil eſſe poſſit. Edocuit tamẽ ratio, ut mihi quidem uidetur, quũ hoc ipſum propriè nõ quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idẽ dici turpe poſſet: tamen ut uideremus quicquid eſſet in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractum. Tractatum eſt autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum eſt omniũ maxi-

*Chryſippi ratio ad uer.

*prauius

mum, ut eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitremur. Sunt enim certa quæ de paupertate, certa quæ de uita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. Separatim autem certæ ſcholæ ſunt, de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu, in quo nomen poni ſolet calamitatis. Hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt. Opus enim quærunt, quanquã planè diſputationis ſunt, delectationis. Et tamen ut medici toto corpore curando, minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic Philoſophia, quum uniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen ſi quis error aliũde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſiquid tenebrarũ obfudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, ſi quid extitit: etſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes, de quibus audies tu quidem quũ uoles. Sed ad eũdem fontem reuertendum eſt, Aegritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente: quòd inanis ſit, quòd fruſtra ſuſcipiatur, quòd non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, quum id decreuerimus ita fieri oportere. Hoc detracto quod totum eſt uoluntarium, ægritudo erit ſublata illa mœrens, morſus tamen & contractiunculæ quædam animi relinquentur. Hanc dicant ſanè naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atq; ut ita dicam, habitare nullo modo poſſit. Atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipſo trunco euerſo omnes elidendæ ſunt, & ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus. Supereſt enim nobis, hoc cuiuſmodi eſt otiũ. Sed ratio una omnium eſt ægritudinum, plura nomina. Nã & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & miſereri, & angi, lugere, mœrere, ærũna

affici, lamẽtari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. Hæc omnia definiũt Stoici: eaq; uerba, quæ dixi, ſingularum rerum ſunt, non ut uidentur eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt, quod alio loco fortaſſe tractabimus. Hæ ſunt illæ ſtirpium fibræ quas initiò dixi perſequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquam poßit exiſtere. Magnũ opus & difficile, quis negat? Quid autem præclarum, nõ idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur, nos modò curationem eius recipiamus. Verũ quidem hæc hactenus. Cætera quotieſcunq; uoletis, & hoc loco, & alijs parata uobis erunt.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVARTVS,

DE RELIQVIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

CVM *multis in locis noſtrorum hominum ingenia uirtuteſq;, Brute, ſoleo mirari, tũ maximè ijs in ſtudijs, quæ ſerò admodũ expetita in hãc ciuitatẽ è Græcia trãſtulerunt. Nam quum à primo urbis ortu regijs inſtitutis, partim etiam legibus, auſpicia, cerimoniæ comitia, prouocationes, Patrũ conſilium, equitum peditũq; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet cõſtituta: tũ progreßio admirabilis, incredibiliſq; curſus ad omnẽ excellentiã factus eſt, dominatu regio Repub. liberata.*

Nec uerò hic locus eſt, ut de moribus, inſtitutisq́; maiorũ & diſciplina ac temperatione ciuitatis loquamur: alijs hæc locis ſatis accuratè à nobis dicta ſunt, maximeq́; in ijs ſex libris, quos de Rep. *conſcripſimus.* Hoc *autẽ loco conſyderanti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſanè occurrũt, cur ea quoq; accerſita aliunde, neq; ſolũ expetita, ſed etiã conſeruata, & culta uideantur.* Erat *enim illis penè in cõſpectu præſtanti ſapientia & nobilitate* Pythagoras, *qui fuit in* Italia *temporibus ijſdem, quibus* L. Brutus *patriã liberauit, præclarus autor nobilitatis tuæ.* Pythagoræ *autẽ doctrina quũ longè lateq́; flueret, permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatẽ: idq́; cũ coniectura probabile eſt, tum quibuſdã etiã ueſtigijs indicatur.* Quis *eſt enim qui putet, quũ floreret in* Italia Græcia *potentiſsimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hisq́; primũ ipſius* Pythagoræ, *deinde poſtea* Pythagoreorũ *tantum nomen eſſet, noſtrorum hominũ ad eorum doctiſsimas uoces aures clauſas fuiſſe?* Quinetiã *arbitror propter* Pythagoreorum *admirationem,* Numam *quoq; regem* Pythagoreum *à poſterioribus exiſtimatũ.* Nam *quum* Pythagoræ *diſciplinam & inſtituta cognoſcerent,* Regisq́; *eius æquitatem, & ſapientiam, à maioribus ſuis accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarent propter uetuſtatem, eum qui ſapientia excelleret,* Pythagoræ *auditorem fuiſſe crediderunt.* Et *de coniectura quidẽ hactenus.* Veſtigia *autem* Pythagoreorum *quanquã multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur, quoniam nõ id agitur hoc tempore.* Nam *quum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere, & mentes ſuas à cogitationum intentione cantu fidibusq́; ad tranquillitatem traducere: grauiſsimus autor in* Originibus *dixit* Ca

to, morem apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut deinceps qui accumberent, canerent ad tibiam clarorũ uirorum laudes, atq; uirtutes. Ex quo *perſpicuũ eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis & carmina: quanquam id quidem etiam* XII. *tabulæ declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt.* Nec *uerò illud non eruditorũ temporũ argumentum eſt, quòd &* Deorum *puluinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt, quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. Mihi quidem etiam* Appij *Cæci carmen, quod ualde* Panætius *laudat epiſtola quadam quæ eſt ad* Q. Tuberonem, Pythagoreorum *uidetur. Multa etiam ſunt in noſtris inſtitutis ducta ab illis, quæ prætereo, ne ea quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur. Sed ut ad propoſitum redeat oratio,* Quàm *breui tempore, quot & quanti poëtæ? qui autem oratores extiterũt? facilè ut appareat, noſtros omnia cõſequi potuiſſe ſimul ut uelle cœpiſſent. Sed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. Sapientiæ ſtudiũ uetus id quidem in noſtris: ſed tamen ante* Lælij *ætatem, &* Scipionis, *non reperio quos appellare poßim nominatim.* Quibus *adoleſcẽtibus* Stoicum Diogenem, & Academicũ Carneadem *uideo ad* Senatum *ab* Athenienſibus *miſſos eſſe* Legatos, *qui quum* Reipub. *nullam unquã partem attigiſſent, eſſentq; eorũ alter* Cyrenæus, *alter* Babylonius, *nunquam profectò ſcholis eſſent exciti, neq; ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ: qui quum cætera literis mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum, hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita*

magis

magis, quàm literis perſequuti ſunt. Itaq; illius ueræ elegantiſq; philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicẽtibus Stoicis, quum Academici eorum controuerſias diſceptarent, nulla ferè ſunt, aut pauca admodum Latina monumenta: ſiue propter magnitudinem rerum, occupationumq; omnium: ſiue etiã quòd imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur, quũ interim illis ſilẽtibus, C. Amafinius extitit* dicens, Cuius libris editis commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimũ diſciplinam: ſiue quòd erat cognitu perfacilis: ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis: ſiue etiam quia nihil prolatũ erat melius, illud quod erat, tenebant. Poſt Amafinium autem multi eiuſdem æmuli rationis, multa quum ſcripſiſſent, Italiam totam occupauerunt. Quodq; maximum argumentũ eſt, non dici illa ſubtiliter, quòd & facilè ediſcantur, & ab indoctis probẽtur, id illi firmamentum eſſe diſciplinæ putant. Sed defendat quidẽ quod quiſq; ſentit: ſunt enim iudicia libera: nos inſtitutũ tenebimus, nulliſq; unius diſciplinæ legibus aſtricti, quibus in philoſophia neceſſariò pareamus, quid ſit in quaq; re maximè probabile, ſemper requiremus: quod cũ ſæpe aliàs, tum nuper in Tuſculano ſtudioſè egimus. Itaque expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro cõcluditur. Vt enim in inferiorem ambulationẽ deſcendimus, quod feceramus idem ſuperioribus diebus, acta res eſt ſic: M. Dicat ſiquis uult, qua de re diſputare uelit. A. Nõ mihi uidetur omni animũ perturbatione poſſe ſapiens uacare. M. Aegritudine quidem, heſterna diſputatione uidebatur: Niſi fortè temporis cauſa nobis aſſentiebere. A. Minimè uerò. Nam mihi egregiè probata eſt oratio tua. M. Non igitur exiſtimas cadere

* Videtur hic deeſſe aliquid, ſicq; legendum: dicens uoluptatem ſummũ bonum eſſe. Cuius libris &c.

in ſapientem ægritudinem? A. *Prorſus non arbitror.* M. *Atqui ſi iſta perturbare animum ſapiētis non poteſt, nulla poterit. Quid enim, metúſne cōturbet? at earū rerum eſt abſentium metus, quarū præſentiū eſt ægritudo. Sublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus. Reſtant duæ perturbationes, Lætitia geſtiens, & Libido: quæ ſi non cadēt in ſapientē, ſemper mens erit tranquilla ſapiētis.* A. *Sic prorſus intelligo.* M. *Vtrū igitur mauis, ſtatim'ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes paululū remigare?* A. *Quidnam eſt iſthuc? non enim intelligo.* M. *Quia Chryſippus & Stoici, quum de animi perturbationibus diſputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati ſunt. Illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeantur animis, nec eos turbulentos eſſe patiātur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt, ſpinas partiendi & definiendi prætermittūt. Quærebā igitur utrū panderē uela orationis ſtatim, an eam antē paululum dialecticorū remis propellerē.* A. *Iſto modo uerò: erit enim hoc totū, quod quæro, ex utroq; perfectius.* M. *Eſt id quidem rectius, ſed pòſt requires, ſiquid fuerit obſcurius.* A. *Faciam equidē: tu tamē, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius quàm dicuntur à Græcis.* M. *Enitar quidē, ſed intēto opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi unū aliquod effugerit. Quoniam quæ Græci* πάθη *uocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos. In his explicandis ueterem illam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis deſcriptionem ſequar, qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciūt, alteram expertem. In participe rationis ponunt Tranquillitatem, id eſt, placidam quietamq; conſtātiam: in illa altera motus turbidos tū iræ, tum cupiditatis*

Animi duæ partes.

contr

*contrarios inimicosq; rationi. Sit igitur hic fons, utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorũ defi nitionibus, et partitionibus, qui mihi uidetur in hac quæſtione uerſari acutiſsimè. Eſt igitur Zenonis hæc definitio, ut Perturbatio ſit (quod πάθος ille dicit) auerſa à recta ratione cõtra naturam animi cõmotio. Quidam breuius, Perturbationẽ eſſe appetitũ uehementiorẽ. Sed uehementiorẽ eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit à naturæ cõſtantia. Partes autem perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis, ita eſſe quatuor. Ex bonis Libidinẽ & Lætitiam: ut ſit lætitia præſentium bonorum, libido futurorum. Ex malis Metum & Aegritudinem naſci cẽſent: metũ futuris, ægritudinem præſentibus. Quæ enim uenientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinẽ inſtantia. Lætitia autẽ & Libido in bonorũ opinione uerſantur: quũ libido ad id quod uidetur bonum, illecta & inflammata rapiatur: lætitia, ut adepta iam aliquid concupitũ efferatur, & geſtiat. Na tura enim omnes ea quæ bona uidentur, ſequuntur, fugiuntq́; contraria. Quamobrem ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonũ uideatur, ad id adipiſcendum impellit ipſa natura: id quum conſtanter prudenterq́; fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus Voluntatem. Eam illi putant in ſolo eſſe ſapiẽte, quam ſic definiunt, Voluntas eſt, quæ quid cũ ratione deſiderat. Quæ autẽ * ratione aduerſa incitata eſt uehementius, ea Libido eſt, uel Cupiditas effrænata, quæ in omnibus ſtultis inuenitur. Itẽq; quũ ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo, dupliciter id cõtingit. Nam quum ratione animus mouetur placidè atq; conſtanter, tum illud Gaudium dicitur. Quum autem inaniter & effuſè animus exultat,*

Perturbatio quid.

βούλησις.

Voluntas.

* *aduerſus rationem*

Libido.

Gaudium.

tum

Lætitia geſtiens. tum illa Lætitia geſtiens, uel nimia dici poteſt, quam ita definiunt, ſine ratione animi elationem. Quomodoq; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ Cautio. declinatio ſi cum ratione fiet, Cautio appelletur, eaq; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quæ autem ſine ratione & Metus. cum exanimatione humili atq; fracta, nominetur Metus. Eſt igitur Metus rationi aduerſa cautio. Præſentis autem mali, ſapientis affectio nulla eſt. Stulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq; demittunt, & contrahũt, rationi nõ obtemperãtes. Itaq; hæc prima Aegritudo. definitio eſt, ut Aegritudo ſit animi aduerſante ratione cõtractio. Sic quatuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ, quoniã ægritudini nulla conſtantia opponitur, ſed omnes pturbationes iudicio cẽſent fieri, & opinione. Itaq; eas definiunt preſſius, ut intelligatur nõ modò quàm uitioſè, ſed etiam quàm in noſtra ſint poteſtate. Eſt igitur Aegritudo, opinio recens mali præſentis, in quo demitti contrahiq; animo rectũ eſſe uideatur. Lætitia, opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectũ uideatur. Metus, opinio impẽdentis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido, opinio uenturi boni, quòd ſit ex uſu iam præſens eſſe, atq; adeſſe. Sed quæ iudicia, quasq; opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolùm poſitas eſſe dicunt, uerũ illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus: ut ægritudo quaſi morbũ aliquẽ doloris efficiat: metus, receſſum quendam animi, & fugam: lætitia, profuſam hilaritatem: libido, effrænatam appetẽtiam. Opinionem autẽ, quam in omnes definitiones ſuperiores incluſimus, uolũt eſſe imbecillam aſſenſionem. Sed ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures ſubijciuntur. Vt Aegritudini inuidentia (utendũ eſt enim docendi cauſa

Perturbationum definitiones.

Opinio.

cauſa uerbo minus uſitato, quoniam Inuidia non in eo, qui inuidet ſolùm dicitur, ſed etiā in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, ærūmna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi qua ſunt de genere eodem. Sub Metum autem ſubiecta ſunt, pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſideriū, & cætera eiuſmodi. Hæc autem definiunt hoc modo. Inuidētiam eſſe dicunt ægritudinē ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. Nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non rectè dicitur inuidere: ut ſi Hectori Agamemnon. Qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eū doleat his frui, inuidet profectò. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomen hoc ſit. Nam & imitatio uirtutis, æmulatio dicitur: ſed ea nihil hoc loco utimur, eſt enim laudis. Et eſt æmulatio ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autē eſt ea, quam intelligi Zelotypiam uolo, ægritudo ex eo, quòd alter quoque potiatur eo, quod ipſe concupuerit. Miſericordia eſt ægritudo ex miſeria alterius, iniuria laborātis. Nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia cōmouetur. Angor eſt, ægritudo premens: Luctus, ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbò. Mœror, ægritudo flebilis: Aerūna, ægritudo laborioſa: Dolor, ægritudo cruciās: Lamentatio, ægritudo cum eiulatu: Solicitudo, ægritudo cum cogitatione: Moleſtia, ægritudo permanens: Afflictatio, ægritudo cum uexatione corporis: Deſperatio,

Aegritudinis partes.

Partes metus.

Voluptatis. Libidinis.

Partium ægritudinis definitiones.

ægrit

ægritudo ſine ulla rerum expectatione meliorũ. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub metum, ea ſic definiunt, Pigritiam metum conſequentis laboris: Terrorem *metum cõcutientem.* Ex quo fit, *ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus conſequatur.* Timorem, *metum mali appropinquantis:* Pauorem, *metum mentem loco mouentem.* Ex quo illud Ennij,

Partium metus definitiones.

Tum pauor ſapientiã omnẽ mihi ex animo expectorat.

Voluptatis partium definitiones.

Exanimationem, *metum ſubſequentẽ, & quaſi comitẽ pauoris:* Conturbationem, *metũ excutientem cogitata:* Formidinem, *metum permanentem.* Voluptatis *autem partes hoc modo deſcribunt, ut* Maleuolentia *ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumẽto ſuo:* Delectatio, *uoluptas ſuauitate auditus animum deliniens.* Et *qualis eſt hæc auriũ, tales ſunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quæ ſunt omnes unius generis ad profundendũ animum, tanquam illiquefactæ uoluptates.* Iactatio, *eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius.* Que *autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiuntur, ut* Ira *ſit libido puniendi eius, qui uideatur læſiſſe iniuria:* Excandeſcentia *autẽ, ſit ira naſcens, & modò exiſtens, quæ* θύμωσις Græcè *dicitur:* Odiũ, *ira inueterata:* Inimicitia, *ira ulciſcendi tempus obſeruãs:* Diſcordia, *ira acerbior intimo odio & corde concepta:* Indigentia, *libido inexplebilis:* Deſiderium, *libido eius qui nondum adſit, uidendi.** Diſtinguitur *illud etiam, ut* Libido *ſit earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdam, quæ* κατηγορήματα Dialectici *appellant, ut* habere diuitias, capere honores.* Indigẽtia, libido rerũ ipſarũ eſt, ut honorũ, ut pecuniæ.* Omniũ *autem perturbationum fontem eſſe dicunt* Intemperantiam, *quæ eſt à tota mente, ac recta ratione defectio, ſic*

Libidinis partium defin.

**Diſtinguunt*

**auere diuitias, cupere bon.*

auer

auerſa à præſcriptione rationis,ut nullo modo appetitiones animi nec regi,nec contineri queant.Quemadmodum igitur Temperantia ſedat appetitiones, & efficit,ut hæ rectæ rationi pareant, cõſeruatq́; cõſiderata iudicia mentis:ſic huic inimica Intẽperantia omnẽ animi ſtatũ inflammat,conturbat,incitat.Itaq; & ægritudines,& metus,& reliquæ perturbationes omnes gignũtur ex ea.Quemadmodũ quũ ſanguis corruptus eſt,aut pituita redundat,aut bilis,in corpore morbi,ægrotationesq́; naſcuntur:ſic prauarum opinionũ conturbatio,et ipſarũ inter ſe repugnantia,ſanitate ſpoliat animum, morbisq́; perturbat.Ex perturbationibus autẽ primùm morbi conficiũtur,quæ uocãt illi νοσήματα,eaq́; quæ ſunt eis morbis contraria,quæ habent ad res certas uitioſam offenſionẽ,atq; faſtidiũ.Deinde ægrotationes,quæ appellantur à Stoicis,ἀῤῥωστήματα, hisq́; itẽ oppoſitæ cõtrariæ offenſiones.Hoc loco nimium operæ conſumitur à Stoicis, maximè à Chryſippo, dum morbis corporum cõparatur morborũ animi ſimilitudo. Qua oratione minime neceſſaria prætermiſſa, ea quæ rẽ continẽt pertractemus. Intelligatur igitur perturbationẽ iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbidè in motu eſſe ſemper.Quum autem hic feruor cõcitatioq́; animi inueterauerit,& tãquã in uenis medullisq́; inſederit,tum exiſtit & morbus & ægrotatio, & offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis ægrotationibusq́; contrariæ.Hæc quæ dico,cogitatione quidem inter ſe differunt,re uerò copulata ſunt: eaq́; oriuntur ex libidine & lætitia. Nam quum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem, permanat in uenas, & inhæret in uiſceribus illud malum,exiſtitq́; morbus & ægrotatio: quæ auelli inue-

Auaritia. *terata non poſſunt, eiq; morbo nomen eſt Auaritia: ſi=*
militerq́; cæteri morbi, ut Gloriæ cupiditas, ut Muliero=
ſitas, ut ita appellem eam, quæ Græcè φιλογυνεία dicitur,
cæteriq́; ſimiliter morbi, ægrotationesq́; naſcuntur. Quæ
autem ſunt his contraria, ea naſci putantur à metu, ut o=
dium mulierũ, quale in μισογυνείᾳ eſt, ut in hominũ uni=
uerſum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρω
πος appellatur, ut inhoſpitalitas eſt. Quæ omnes ægro=
tationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum,
Animi ægrotatio. *quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autem animi ægro=*
tationem, opinationem uehementem de re non expeten=
da, tanquam ualde expetenda ſit, inhærentem, & penitus
inſitam. Quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt,
opinionem uehementem de re non fugienda inhærentem
& penitus inſitam, tanquã fugienda. Hæc autem Opina=
Eius partes. *tio, eſt iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem*
talia quædam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, muliero=
ſitas, peruicacia, liguritio, uinolentia, cupedia, & ſi qua
Auaritia quid. *ſunt ſimilia. Eſt autem Auaritia opinatio uehemens de pe*
Offenſionũ definitiones. *cunia, quaſi ualde expetenda ſit, inhærens, & penitus in=*
ſita. Similisq́; eſt eiuſdem generis definitio reliquarũ. Of=
fenſionum autem definitiones ſunt eiuſmodi. Vt Inhoſpi=
talitas ſit opinio uehemens, ualdè fugiendum eſſe hoſpi=
tem, eaq́; inhærens & penitus inſita. Similiterq́; defini=
tur & Mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis
generis humani. Atque ut ad ualetudinis ſimilitudinem
ueniam, eaq́; collatione utamur aliquando, ſed parcius
quàm ſolent Stoici: ut ſint alij ad alios morbos procliuio=
res (itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam tor-
minoſos: non quia ſemper ſint, ſed quia ſæpe ſint) alij ad
metum, alij ad aliam perturbationem. Ex quo in alijs an=
xietas,

xietas,unde anxij:in alijs iracũdia dicitur, quæ ab ira differt.Eſtq́; aliud iracundum eſſe,aliud iratũ, ut differt anxietas ab angore.Neque enim omnes anxij,qui anguntur aliquãdo:neq; anxij ſemper angũtur:ut inter ebrietatem & ebrioſitatem intereſt:aliudq́; eſt amatorem eſſe, aliud amãtem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet:nã pertinet ad omnes perturbationes. In multis etiam uitijs apparet,ſed nomẽ res non habet.Ergo inuidi,& maleuoli, liuidi & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes ſunt,non quia ſemper ferũtur.Hæc igitur procliuitas ad ſuum quodq; genus à ſimilitudine corporis Aegrotatio dicitur,dum ea intelligatur ad ægrotãdũ procliuitas.Sed hæc in bonis rebus,quòd alij ad alia bona ſunt aptiores,Facilitas nominetur,in malis Procliuitas,ut ſignificet lapſionem: in neutris, habeat ſuperius nomen.Quomodo autem in corpore eſt morbus ægrotatio,& uitium,ſic in animo. Morbum appellãt totius corporis corruptionẽ:Aegrotationem, morbum cum imbecillitate:Vitium,quum partes corporis inter ſe diſsident:ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. Itaq; illa duo,Morbus & Aegrotatio,ex totius ualetudinis corporis conquaſſatione & perturbatione gignũtur: Vitiũ autem integra ualetudine ipſum ex ſe cernitur.Sed in animo tantummodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiungere. Vitioſitas autem eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans,& à ſeipſa diſſentiens. Ita fit,ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur & ægrotatio,in altera inconſtantia & repugnantia.Non enim omne uitium partes habet diſſentientes: ut eorum qui non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa,dum eſt inſipiẽs: ſed non diſtorta,nec

Morbus. Aegrotatio. Vitium. Vitioſitas.

praua. Morbi autem & ægrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſint'ne eiuſdem partes, quæſtio eſt. Vitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes: ut non poßint affectionum manentium partes eſſe. Atq; ut in malis attingit animi naturā corporis ſimilitudo, ſic & in bonis. Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas, Sunt itē in animo. Corporis tēperatio, quū ea congruunt inter ſe, è quibus cōſtamus: Sanitas ſic animi dicitur, quum eius iudicia, opinionesq; cōcordant. Eaq; animi eſt uirtus quā alij ipſam tēperantiā dicunt eſſe, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam ſubſequentem, nec habētem ullam ſpeciem ſuam. Sed ſiue hoc, ſiue illud ſit, in ſolo eſſe ſapiente. Eſt autem quædam animi ſanitas, quæ in inſipientem etiā cadat, quum curatione medicorum conturbatio mētis aufertur. Et ut corporis eſt quædam apta figura membrorū cum coloris quadā ſuauitate, eaq; dicitur Pulchritudo: ſic in animo opinionum iudiciorumq; æquabilitas, & conſtantia cum firmitate quadā & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam continens, Pulchritudo uocatur. itémque uiribus corporis & neruis, et efficacitati ſimiles, ſimilibusq; uerbis animi uires nominantur. Velocitas autem corporis, Celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiā laus habetur, propter animi multarū rerum breui tēpore percurſionem. Illud animorum, corporumq; diſsimile eſt, quòd animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt. Sed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorum non item: quorum omnes morbi & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt. Itaque in hominibus ſolum exiſtunt. Nam beſtiæ ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt

Pulchritudo.

Velocitas. Celeritas.

incidunt. Inter acutos autem & hebetes intereſt, quòd ingenioſi, ut æs Corinthium in æruginẽ, ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocyus: hebetes nõ itẽ. Nec uerò in omnem morbum ac perturbationem animus ingenioſi cadit. Non enim multa efferata & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam ſpeciem, ut miſericordia, ægritudo, metus. Aegrotationes autem, & morbi animorum, difficilius euelli poſſe putantur, quàm ſumma illa uitia quæ uirtutibus ſunt contraria. Morbis enim manentibus uitia ſublata eſſe non poſſunt: quia non tam celeriter ſanantur, quàm illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationibus enucleatè diſputant Stoici, quæ Logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius: è quibus tanquam è ſcrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus, modò ſatis illa dilucidè diximus pro rerum obſcuritate. A. Prorſus ſatis: ſed ſiqua diligentius erunt cognoſcenda, quæremus aliàs. Nunc uela, quæ modo dicebas, expectamus & curſum. M. Quando & alijs locis de uirtute diximus, & ſæpe dicendum erit. Pleræq; enim quæſtiones, quæ ad uitam moresq; pertinent, à uirtutis fonte ducuntur. Quando igitur Virtus eſt affectio animi conſtans, conueniénsque, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate laudabilis, ex ea proficiſcuntur honeſtæ uoluntates, ſententiæ, actiones, omnis recta ratio. Quanquam ipſa uirtus breuiſſimè recta ratio dici poteſt. Huius igitur uirtutis contraria eſt Vitioſitas. Sic enim malo, quàm Malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellãt. Nam Malitia certi cuiuſdam uitij nomẽ eſt, Vitioſitas omnium. Ex qua cogitantur Perturbationes, quæ ſunt (ut paulò antè diximus) turbidi animorum concitatiq;

Virtus.

Vitioſitas.

Malitia.

tiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis ui-tæq; tranquillæ. Important enim ægritudines anxias, atq; acerbas, animosq; affligunt, & debilitant metu. Iidem in-
Cupiditas. *flammant appetitione nimia, quam tum Cupiditatẽ, tum Libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à tempe rantia, & moderatione plurimũ diſſidentem. Quæ ſiquã-do adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert ala-critatem, ut nihil eſſe conſtet quod agat, ut ille qui uolu-ptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur. Eorum igitur malorum in una uirtute poſita ſanatio eſt. Quid autẽ eſt nõ miſerius ſolùm, ſed fœdius etiam, & de-formius, quàm ægritudine quis afflictus debilitatusq; ia-cens? Cui miſeriæ proximus eſt is, qui appropinquans ali quod malũ metuit, exanimatusq; pendet animi. Quã uim ſignificãtes mali, poëtæ impẽdere apud inferos ſaxũ Tan talo faciunt, ob ſcelera, animiq; impotentiam, & ſuperbi-loquẽtiã. Ea cõmunis pœna ſtultitiæ eſt. Omnibus enim, quorum mẽs abhorret à ratione, ſemper aliquis talis ter-ror impendet. Atq; ut hæ tabeficæ mentis perturbationes ſunt (ægritudinem dico & metum) ſic hilariores illæ, cu-piditas auidè ſemper aliquid expetens, & inanis alacri-tas, id eſt lætitia geſtiens, non multum differunt ab amen-tia. Ex quo intelligitur qualis ille ſit, quẽ tũ moderatum, aliàs modeſtum & temperantem, aliàs conſtantem conti-nentemq; dicimus. Nonnunquam hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre uolumus. Quod niſi eo nomine uirtutes continerentur, nunquam ita illud peruulgatum eſſet, ut iam prouerbij locum obti-neret, Hominẽ frugi omnia rectè facere. Quod idẽ quum Stoici de ſapiẽte dicunt, nimis admirabiliter, nimisq; ma-gnificè dicere uidentur. Ergo is, quiſquis eſt, qui mode-*

ratione

ratione & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq; ipſe placatus, ut neque tabeſcat moleſtijs, neque frangatur timore, nec ſitienter quid expetẽs ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat: is eſt ſapiens quem quærimus, is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendũ animum, aut nimis lætabile ad efferendum uideri poteſt. Quid enim uideatur ei magnũ in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq; mundi nota ſit magnitudo? Nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua breuitate uitæ, magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſum accidere poßit, nihil inopinatũ, nihil omnino nouum? Atq; idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi ac locum, ſine moleſtia, atq; angore uiuendi, ut quencunq; caſum fortuna inuexerit, hũc aptè, & quietè ferat: quod qui faciet, non ægritudine ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autẽ uacuus animus perfectè atq; abſolutè beatos efficit. Idemq; cõcitatus & abſtractus ab integra certaq; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerumetiam ſanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorũ ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt: ſed adhibẽt modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. Modum tu adhibes uitio? An uitium nullum eſt, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonũ illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus efferas te inſolenter? Nec porrò malum, quo aut oppreſſus iaceas, aut ne opprimare, mente uix conſtes? eaq; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? Qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut quum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia, ſapienteis ne attingat quidem omnino: etenim Contra Peripateticos.

quis erit tandem modus iſte? Quæramus enim modū ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. Aegrè tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam Conſulatus, ſcriptū apud Fannium eſt: ſed tamen tranſiſſe uidetur modum, quippe qui ob eam cauſam à uita receſſerit. Moderatius igitur ferre debuit. Quid, ſi quum id ferret modicè, mors liberorum acceßiſſet? nata eſſet ægritudo noua, ſed ea modica, magna tamen facta eſſet acceßio. Quid ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amißio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? Summa ea fieret, quæ non ſuſtineretur. Qui modum igitur uitio quærit, ſimiliter facit, ut ſi poſſe putet, eum qui ſe è Leucade præcipitauerit, ſuſtinere ſe quum uelit. Vt enim id non poteſt, ſic animus perturbatus, & incitatus, nec cohibere ſe poteſt, nec quo loco uult inſiſtere omnino. Quæq; creſcentia pernicioſa ſunt, eadem ſunt uitioſa naſcentia. Aegritudo autem, cæteræq; perturbationes, amplificatæ certè peſtiferæ ſunt. Igitur etiam ſuſceptæ continuò in magna peſtis parte uerſantur. Etenim ipſæ ſe impellunt, ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt, ipſaq; ſibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi. Quamobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatā iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. Qui enim uitijs modum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum. Quod quū ipſum per ſe odioſum eſt, tum eò moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq; ſemel in procliue labuntur, ſuſtinerique nullo modo poſſunt. Quid, quòd ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos extirpandas putamus, non modò naturales eſſe dicunt, ſed etiā utiliter à natura datas? quorū eſt talis oratio. Primùm multis uerbis iracun-

diam

diam laudant, cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq; & in hoſtem, & in improbũ ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe. Leueis autẽ ratiunculas eorũ, qui ita cogitarent, Prælium rectum eſt, hoc fieri cõuenit, dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. Hæc nullã habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. Nec uerò de bellatoribus ſolùm diſputant, imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem deniq; nõ modò accuſantẽ, ſed ne defendentẽ quidẽ probant ſine aculeis iracundiæ. Quæ etiã ſi nõ adſit, tamẽ uerbis atq; motu ſimulandam arbitrantur: ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virũ deniq; uideri negant, qui iraſci neſciat. Eamq́; quam Lenitatem nos dicimus, uitioſo Lentitudinis nomine appellant. Nec uerò ſolùm hanc libidinem laudant (eſt enim ira, ut modo definiui, ulciſcendi libido) ſed ipſum illud genus uel libidinis uel cupiditatis, ad ſummã utilitatẽ eſſe dicunt à natura datum. Nihil enim quenquam, niſi quod lubeat, præclarè facere poſſe. Noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnũ capere nõ poſſet: quærentibusq́; reſpondebat, Milciadis trophæis ſe è ſomno ſuſcitari. Cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigiliæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quando opificum antelucana uictus eſſet induſtria. Philoſophiæ deniq; ipſius principes, nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent. Vltimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritũ, Platonẽ accepimus. Vbi enim quidquid eſſet quod diſci poſſet, eò ueniendum iudicauerunt. Num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? Ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram & immanẽ belluam fugiendam diximus, non ſine magna utilitate à natura dicunt cõſtitutam, ut * omnes caſtigationibus, reprehen *homines

henſionibus, ignominijs, affici ſe in delicto dolerent. Impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui ignominiam & infamiam ferunt ſine dolore. Morderi eſt melius conſcientia, ex quo eſt illud è uita ductum ab Afranio. Nam quum diſſolutus filius,

Heu me miſerum, dixiſſet: tum ſeuerus pater,
Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoq; partes ægritudinis utiles eſſe dicunt, Miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indigorũ ſubleuandas. Ipſum illud æmulari, obtrectare, non eſſe inutile, quum aut ſe non idem uideat cõſequutum quod alium, aut alium idem quod ſe. Metum uerò ſiquis ſuſtuliſſet, omnem uitæ diligentiã ſublatum fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatẽ, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. Hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe, nec opus eſſe: ut in omnibus ferè rebus mediocritatẽ eſſe optimam exiſtimẽt. Quæ quum exponunt, nihil ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. Mihi uerò dicere aliquid, itaq; expecto quid ad iſta. M. Reperiã fortaſſe: ſed illud ante, Vides ne quanta fuerit apud Academicos uerecundia? Planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpõdetur à Stoicis. Digladiẽtur illi per me licet, cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud quod ueriſimilimũ uideatur, anquirere. Quid eſt igitur, quod occurrat in hac quæſtione, è qua poßit attingi aliquid ueriſimile, quo longius mens humana progredi nõ poteſt? Definitio perturbationis, qua rectè Zenonem uſum puto. Ita enim definit, ut perturbatio ſit aduerſa ratione cõtra naturam animi cõmotio: uel breuius, ut perturbatio ſit appetitus uehementior. Vehementior autem intelligatur is, qui

Perturbatio.

procul

pro cul abſit à naturæ cōſtantia. Quid ad has definitiones poſſim dicere? Atqui hæc pleraq; ſunt prudenter acuteq; diſſerentiū: illa quidē ex rhetorū pompa, ardores animorum, cotesq; uirtutum. An uerò uir fortis niſi ſtomachari cœperit, nō poteſt fortis eſſe? Gladiatoriū id quidē, quanquam in eis ipſis uidemus ſæpe conſtantiam: colloquūtur, congrediuntur, queruntur, aliquid poſtulant: ut magis placati, quàm irati eſſe uideantur. Sed in illo genere ſit ſanè Pacidianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius,

Occidam illum equidē, & uincā, ſi id quæritis inquit,
Verùm illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,
Quàm gladiū in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto:
Odi hominem, iratus pugno, nec longius quidquam
Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:
Vſqueadeo ſtudio atq; odio illius efferor ira.

At ſine hac gladiatoria iracundia uidemus progredientē apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, quum depugnaturus eſſet cum Hectore: cuius, ut arma ſumpſit, ingreſſio lætitiam attulit ſocijs, terrorē autem hoſtibus, ut ipſum Hectorem (quemadmodum eſt apud Homerū) toto pectore trementem prouocaſſe ad pugnam pœniteret. Atq; hi collocuti inter ſe prius quàm manum conſererent leniter et quietè, nihil nè in ipſa quidem pugna iracundè, rabioſé'ue fecerūt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe. Nec Marcellum apud Claſtidium ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. De Aphricano quidē, quia notior eſt nobis, propter recētem memoriam, uel iurare poſſum, non illum iracundia inflammatum tum fuiſſe, quum in acie M. Halienum Pelignum ſcuto protexit, gladiumq; hoſti in pectus infixit. De L. Bruto fortaſſe dubitarim, an prop

an propter infinitũ odiũ tyranni effrænatus in Aruntem inuaſerit. uideo enim utrũq; comminus ictu cecidiſſe contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? An fortitudo, niſi inſanire cœperit, impetus ſuos non habet? Quid Herculẽ? quẽ in cœlum iſta ipſa, quam uos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit fortitudo, iratúmne cẽſes conflixiſſe cũ Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? An etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? Vide ne fortitudo minimè ſit rabioſa, ſitq; iracundia tota leuitatis. Neque enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. Cõtemnendæ ſunt humanæ res, negligẽda mors eſt, patibiles & dolores, & labores putandi. Hæc quum conſtituta ſint iudicio, atque ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo: niſi fortè quæ uehementer, acriter, animoſè fiunt iracundè fieri ſuſpicamur. Mihi ne Scipio quidem ille Pont. Max. qui hoc Stoicorum uerum eſſe declarauit, nunquam iratum eſſe ſapiẽtem, iratus uidetur fuiſſe Tib. Graccho, tum quum Conſulem languentem reliquit, atque ipſe priuatus, ut ſi Conſul eſſet, qui remp. ſaluã eſſe uellet, ſe ſequi iuſsit. Neſcio ecquid ipſi nos fortiter in rep. fecerimus. ſiquid fecimus, certè irati non fecimus. An eſt quicquam ſimilius inſaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit inſaniæ. Color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent ſanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quid Agamemnone in iurgio? Nam Aiacem quidem ira ad furorem mortemq; perduxit. Non igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam: ſatis eſt inſtructa, armata, parata, per ſeſe. Nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quod & inſani & ebrij multa faciunt ſæpe uehementius.

Semper

Semper Aiax fortis, fortiſſimus tamen in furore.
Nã facinus fecit maximũ, quum Danais inclinantibus,
Sũmã rẽ perfecit manus, præliũ quũ reſtituit inſaniẽs.
Dicamus igitur utilem inſaniam. Tracta definitionẽ fortitudinis, intelliges eam ſtomacho non egere. Fortitudo igitur eſt affectio animi, legi ſummæ in perpetiẽdis rebus obtemperans: uel, conſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidentur, ſubeundis & repellendis: uel, ſcientia rerum formidoloſarum, contrariarumq́; , aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerum ſtabile iudicium: uel breuius, ut Chryſippus: nam ſuperiores definitiones erant Sphæri hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ferè ſimiles, ſed declarant communeis notiones alia magis alia. Quomodo igitur Chryſippus? Fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarum rerum: uel affectio animi in patiendo ac perferendo ſummæ legi parens ſine timore. Licet enim inſectemur iſtos, ut Carneades ſolebat, metuo ne ſoli philoſophi ſint. Quæ enim iſtarum definitionum non aperit notionẽ noſtrã, quã habemus omnes de fortitudine tectam atque inuolutã? qua aperta, quis eſt qui aut bellatori, aut Imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos exiſtimet ſine rabie quidquã fortiter facere poſſe? Quid Stoici qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non'ne iſta colligunt? Remoue perturbationes, maximeq́; iracundiam. Iam uidebuntur monſtra dicere: nunc autem ita diſſerunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut malè olere omne cœnum. At non ſemper: commoue, ſenties: ſic iracundus non ſemper iratus eſt: laceſſe, iam uidebis furentem. Quid iſta bellatrix iracundia, quum domũ redijt, qualis eſt cum uxore, cum liberis, cum familia? An tum quoque eſt utilis?

Eſt igitur aliquid, quod conturbata mens melius poßit facere, quàm cõſtans? An quiſquã poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? Benè igitur noſtri, quum omnia eſſent in morbis uitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. Oratorem *uerò iraſci minimè decet, ſimulare nõ dedecet. An tibi iraſci tum uidemur, quum quid in cauſis acrius & uehementius dicimus? Quid quum iam rebus tranſactis & præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus?*

Ecquis hoc animaduertit? Vincite.

Num aut egiſſe unquã iratũ Aeſopũ, *aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratũ* Accium? *Aguntur iſta præclarè, & ab oratore quidẽ melius, ſi modò eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem uerò laudare, cuius eſt libidinis?* Themiſtoclem *mihi, &* Demoſthenem *profertis, additis* Pythagoram, Democritum, Platonem. *Quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarum rerum, ut ea ſunt quæ profertis, ſedata tamen & tranquilla eſſe debent. Iam ægritudinem laudare, unam rem maximè deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? At commodè dixit* Afranius,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto. Nos autẽ de cõſtanti uiro, ac ſapiẽte quærimus. Et quidẽ ipſam illã irã Centurio *habeat, aut ſignifer, uel cæteri, de quibus dici nõ neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria. Vtile eſt enim uti motu animi, q̃ uti ratione nõ poteſt. Nos autẽ ut teſtificor ſæpe, de ſapiente quærimus. At etiã æmulari utile eſt, obtrectare, miſereri. Cur miſereare potius, quàm feras opem, ſi id facere poßis? An ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? Non enim ſuſcipere ipſi ægritudines*

dines propter alios debemus:ſed alios,ſi poſſumus,leuare ægritudine. Obtrectare uerò alteri, aut illa uitioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt,æmulari,quid habet utilitatis:quũ ſit æmulantis,angi alieno bono, quòd ipſe non habeat:obtrectantis autẽ,angi alieno bono,quòd id etiam alius habeat. Quis id approbare poßit,ægritudinẽ ſuſcipere pro experiẽtia ſiquid habere uelis? Nã ſolùm habere uelle ſumma demẽtia eſt. Mediocritates autẽ malorũ quis laudare rectè poſſit? Quis enim poteſt,in quo libido,cupiditas'ue ſit,nõ libidinoſus, & cupidus eſſe? in quo ira,non iracũdus:in quo angor,nõ anxius:in quo timor,non timidus? Libidinoſum igitur,& cupidũ,& iracũdũ,et anxiũ, & timidum cenſemus eſt ſapientem? De cuius excellentia multa quidẽ dici quãuis fuſe, lateq́; poßint:ſed breuißimè illo modo:Sapientiã eſſe rerũ diuinarũ et humanarũ ſcientiam,cognitionemq́;,quæ cuiuſq; rei cauſa ſit. Ex quo efficitur,ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. In hanc tu igitur, tanquam in mare quod eſt uentis ſubiectũ,perturbationem cadere tibi dixiſti uideri. Quid eſt quod tantam grauitatem,conſtantiamq́; perturbet? An improuiſum aliquid,atq; repentinũ? Quid poteſt accidere * tale ei, cui nihil ſubitũ eſt quod homini euenire poſſit? Nam quod aiunt, nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale,quod idem nimiũ eſſe poßit? Sunt enim omnia iſta ex errorũ orta radicibus, quæ euellenda, & extrahẽda penitus,nõ circũcidẽda,nec amputanda ſunt.ſed quoniã ſuſpicor,te nõ tam de ſapiẽte,quàm de teipſo quærere (illũ enim putas omni perturbatione eſſe liberum,te uis)uideamus quanta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorũ adhibeãtur. Eſt enim quædã medicina certè: nec tam fuit hominũ generi

Sapientia.

*tali, & cui nihil qd' homini euenire poßit, non præmeditatum ſit.

*neri infenſa atq; inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. De quibus hoc etiam eſt merito melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt. Sed quò maior eſt in eis præſtantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. Itaq; bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit, neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio eſt. Simulas enim quærere te de ſapiente, quæris autē fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes. Nam neq; omnis ægritudo una ratione ſedatur. Alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, aut inuidenti adhibenda medicina. Eſt etiam in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, utrum ad uniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq́;, melius adhibeatur oratio: & utrum illud'ne uideatur ægrè ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omnium rerū * toleranda omnino ægritudo: ut ſiquis ægrè ferat, ſe pauperē eſſe, id'ne diſputes, Paupertatem malum non eſſe: an, Hominem ægre ferre nihil oportere. Nimirum hoc melius, ne ſi fortè de paupertate nō perſuaſeris, ſit ægritudini concedendū. Aegritudine autē ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodammodo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiuſmodi perturbatio animi placatione abluatur: illa quidem, quum doceas, nec bonum illud eſſe, ex quo lætitia aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. Veruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quidquā aut naturale, aut neceſſarium: ut ipſam ægritudinē leniri uidemus, quum obijcimus mœrentib*

*tollenda

rentib

rentibus imbecillitatem animi effœminati, quumq́; eorũ grauitatem,conſtantiamq́; laudamus, qui non turbulentè humana patiantur. Quod quidẽ ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent,ferenda tamẽ æquo animo arbitrantur. Putat aliquis uoluptatẽ eſſe bonũ, alius autẽ pecuniã:tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt.Illa autem altera ratio,& oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinẽ detrahit, eſt ea quidẽ utilior, ſed rarò proficit, neq; eſt ad uulgus adhibenda.Quædã autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poßit:ut ſiquis ægre ferat, nihil in ſe eſſe uirtus, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis propter mala is quidẽ angatur, ſed alia quædã ad eum ſit admouẽda curatio, & talis quidẽ, quæ poßit eſſe omniũ, etiam de cæteris rebus diſcrepantiũ,philoſophorum. Inter omnes enim conuenire oportet, cõmotiones animorũ à recta ratione auerſas, eſſe uitioſas, ut etiam ſi nec mala ſint illa,quæ metum, ægritudinémue, nec bona quæ cupiditatem, lætitiámue moueant: tamen ſit uitioſa ipſa commotio. Conſtantem enim uolumus quendã ſedatum, grauem, humana omnia prementem,illum eſſe quem magnanimum & fortem uirum dicimus. Talis autem nec mœrens,nec timens, nec cupiens, nec geſtiens eſſe quiſquam poteſt. Eorum enim hæc ſunt,qui euentus humanos ſuperiores, quàm ſuos animos eſſe dicunt. Quare omnium philoſophorum, ut antè dixi, una ratio eſt medendi, ut nihil quale ſit illud, quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendũ. Itaq; primùm in ipſa cupiditate,quum id ſolùm agitur, ut ea tollatur, non eſt quærendum,bonũ illud,nécne ſit, quod libidinẽ moueat, ſed libido ipſa tollenda eſt:ut ſiue quod honeſtũ eſt,id ſit ſum-

mum bonum,ſiue uoluptas,ſiue horum utrunque coniunctum, ſiue illa tria genera bonorum,tamen etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit,eadem ſit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem ſedationem omnẽ animi,humana in conſpectu poſita natura,quæ quò facilius expreſſè cernatur, explicanda eſt oratione communis conditio,lexq́; uitæ.Itaq; non ſine cauſa quum Oreſtis fabulam doceret Euripides, *primos treis uerſus reuocaſſe dicitur Socrates,*

fandi ratio — Neq; tam terribilis ulla fando oratio eſt,*
Nec ſors,nec ira cœlitum inuectum malum,
*ferat — *Quod non natura humana patiendo* efferat.*

Eſt autem utilis ad perſuadendum ea, quæ acciderũt, ferri & poſſe,& oportere,enumeratio eorum qui tulerũt: etſi ægritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt,& in conſolationis libro quẽ in medio(nõ enim ſapientes eramus) mœrore & dolore cõſcripſimus:quodq́; uetat Chryſippus,*ad recenteis quaſi tumores animi remediũ adhibere, id nos fecimus, naturæq́; uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet.Sed ægritudini, de qua ſatis eſt diſputatũ, finitimus eſt metus, de quo pauca dicenda ſunt. Eſt enim* Metus,*ut ægritudo*
Metus. *præſentis, ſic ille futuri mali. Itaq; nonnulli ægritudinis partẽ quãdã metũ eſſe dicebãt. Alij autẽ metum* Præmoleſtiã *appellabãt, quod eſt quaſi dux conſequẽtis moleſtiæ. Quibus igitur rationibus inſtãtia ferũtur,eiſdẽ cõtẽnũtur ſequentia. Nã uidendũ eſt in utriſq;,nequid humile,ſummiſſum,molle,effœminatum, fractũ abiectumq́; faciamus. Sed quanquã de ipſius metus incõſtantia,imbecillitate,leuitate dicendũ eſt, tamen multum prodeſt ea quæ metuuntur ipſa contemnere.* Itaque *ſiue caſu accidit, ſiue conſilio,*

lio, percommodè factum eſt quòd eis de rebus quæ maximè metuũtur, de Morte & Dolore, primo & proximo die diſputatum eſt. Quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorũ opinione hactenus: uideamus nũc de bonorũ, id eſt de Lætitia & Cupiditate. Mihi quidẽ in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationẽ, una res uidetur cauſam continere, omneis eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uoluntarias. Hic igitur error eſt eripiẽdus, hæc detrahenda opinio: atque ut in malis opinatis tolerabilia, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna & lætabilia dicuntur. Atq; hoc quidem commune malorum & bonorum: ut ſi iam difficile ſit perſuadere, Nihil earũ rerum, quæ perturbent animum, aut in bonis, aut in malis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda: aliaq; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus. Atq; erat facilè ſequentem eam rationem, quæ maximè probatur de bonis & malis, negare unquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil unquam haberet boni: ſed loquimur nunc more communi. Sint ſanè iſta bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates, cæteraq;: tamen in eis ipſis potiundis exultans geſtienſq; lætitia turpis eſt: ut ſi ridere cõceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio. Eodem enim uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore cõtractio: eadẽq; leuitate cupiditas eſt in appetẽdo, qua lætitia, in fruẽdo. Et ut nimis afflicti moleſtia, ſic animi elati lætitia, iure iudicantur leues. Et quum inuidere ægritudinis ſit, malis autem alienis uoluptatẽ capere, lætitiæ, utrunque immanitate & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. Atque ut confidere decet: timere nõ decet: ſic gaudere decet: lætari non

decet. Quoniam docendi cauſa à gaudio lætitiam diſtinguimus, illud iam ſuprà diximus, fieri contractionẽ animi rectè nunquam poſſe, elationẽ poſſe. Aliter enim Næuianus ille gaudet Hector, -*Lætus ſum*

Laudari me abs te, pater, laudato uiro.

Aliter ille apud Trabeam Chærea,

Læna delinita argento nutum obſeruabit meum,
Quid uelim, quid ſtudeã: aduenięs digito impellã ianuã,
Fores patebũt. de improuiſo Chryſis ubi me aſpexerit,
Alacris obuiam mi ueniet, cõplexum exoptans meum:
Mihi ſe dedet.
Quàm hæc pulchra putet, ipſe iam dicet,
Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus uidere. Et ut turpes ſunt, qui efferũt ſe lætitia tum, quũ fruuntur Venereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcũt. Totus uerò iſte, qui uulgò appellatur Amor (nec hercule inuenio quo nomine alio poßit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

Deum qui non ſummum putet,
Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimet,
Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,
Quem ſapere, quem inſanire, quem in morbum inijci,
Quem contrà amari, quem accerſiri, quem expeti.

O' præclaram emendatricem uitæ poëticã, quæ amorem flagitij & leuitatis autorem, in cõcilio Deorum collocandum putet. De Comœdia loquor, quæ ſi hæc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. Quid ait ex Tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris, ſeruauiſti gratia,

Quid

Quid ergo hic amor Medeæ, quanta miſeriarum incendia excitauit? Atq; ea tamen apud alium poëtam patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe

Illũ, amor quẽ dederat, q plus pollet, potiorq́; eſt patre.

Sed poëtas ludere ſinamus, quorum fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem. *Ad magiſtros uirtutis* Philoſophos *ueniamus, qui* Amorẽ *negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum* Epicuro, *nõ multum, ut opinio mea fert, mentiente. Quis eſt enim amor iſte amicitiæ? cur neq; deformem adoleſcentem quiſquam amat, neq; formóſum ſenem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnaſijs nata conſuetudo uidetur, in quibus iſti liberi & conceſſi ſunt amores. Bene igitur* Ennius,

Flagitij principium eſt, nudare inter ciues corpora.

Qui ut ſint (quod fieri poſſe uideo) pudici, ſoliciti tamen & anxij ſunt, eoq́; magis, quòd ſe ipſi continent & coërcent. Atque ut muliebreis amores omittam, quibus maiorem licẽtiam natura conceſſit, quis aut de Ganymedis *raptu dubitat quid poëtæ uelint? aut nõ intelligit, quid apud* Euripidem *& loquatur, & cupiat* Laius? *quid deniq; homines doctiſſimi, & ſummi poëtæ de ſeipſis & carminibus edant, & cantibus?* Fortis *uir in ſua* Rep. *cognitus, quæ de iuuenum amore ſcribit* Alcæus? *Nam* Anacreontis *quidem tota poëſis eſt amatoria. Maximè uerò omniũ flagraſſe amore* Rheginum Ibicum *apparet ex ſcriptis. Atq; horum omniũ libidinoſos eſſe amores uidemus. Philoſophi ſumus exorti, (& autore quidẽ noſtro* Platone, *quem non iniuria* Dicæarchus *accuſat) qui amori autoritatem tribueremus. Stoici uerò & ſapientẽ amaturũ eſſe dicunt: & amorẽ ipſum, conatũ amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt. Qui ſiquis eſt in rerũ natura*

ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio, ſit ſane: uacat enim omni libidine. hæc autem de libidine oratio eſt. Sin autẽ eſt aliquis amor, ut eſt certè, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt,

Si quidem ſit quiſquam Deus, cui ego ſim curæ.

At id erat Dijs omnibus curandum quemadmodum hic frueretur uoluptate amatoria.

Heu me infelicem. Nihil uerius. Probè & ille,
Sanúsne ès, qui temerè lamentare?
Sic inſanus ſuis etiã uidetur. At quas tragœdias efficit?
Te Apollo ſancte fer opem, teq́; omnipotens
Neptune inuoco; Vosq́; adeò uenti.

Mundum totum ſe ad amorem ſuum ſubleuandũ conuerſurum putat: Venerem unam excludit ut iniquam,

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quidquã: quaſi uerò ipſe non propter libidinẽ tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio eſt, ut & illud quod cupiat, oſtendat quàm leue, quàm contemnendũ, quàm nihil ſit omnino, quàm facilè uel aliunde uel alio modo perfici, uel omnino negligi poßit. Abducendus etiam eſt nõnunquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas, negotia. Loci deniq; mutatione, tanquam ægroti non conualeſcentes, ſæpe curãdus eſt. Etiam nouo quodam amore ueterẽ amorem, tanquam clauo clauum, eijciendum putant. Maximè autem admonendus, quantus ſit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profectò nulla uehementior: ut ſi iam ipſa illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adulteria, inceſta deniq;, quorũ omniũ accuſabilis eſt turpitudo. Sed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mẽtis in amore fœda per ſe eſt. Nã ut illa præter-

eam quæ ſunt furoris, hæc ipſa per ſeſe quam habent leuitatem,quæ uidentur eſſe mediocria? -iniuriæ,

Suſpiciones,inimicitiæ,induciæ,

Bellum,pax rurſum.incerta hæc ſi tu poſtules

Ratione certa facere,nihilo plus agas,

Quàm ſi des operam,ut cum ratione inſanias:

Hæc inconſtantia, mutabilitasq́; mentis, quem non ipſa prauitate deterreat? Eſt enim illud quod in omni perturbatione dicitur demonſtrandum, nullam eſſe niſi opinabilem,niſi iudicio ſuſceptam,niſi uoluntariam. Etenim ſi naturalis amor eſſet, & amarent omnes, & ſemper amarent,& idem amarent: neq; alium pudor, alium cogitatio,alium ſatietas deterreret. Ira uerò,quæ quandiu perturbat, animum, dubitationem inſaniæ non habet; cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit unquam gentiū impudentia?

Quis autem malitia te? Noſti quæ ſequuntur. Alternis enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ,ut facilè appareat,Atrei filios eſſe eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles,maius miſcendum malum,

Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

Quæ igitur hæ erunt moles? Audi Thyeſten ipſum:

Impius hortatur me frater,ut meos malis miſer

Manderem natos: Eorum uiſcera apponit.

Quid eſt enim quò non progrediatur eodem ira,quò furor? Itaque iratos propriè dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio,de ratione, de mente. Horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. His aut ſubtrahendi ſunt,ij in quos impetum conantur facere,dum ſe ipſi colligant: (quid eſt autē ſeipsū colligere,niſi diſſipatas animi

partes rurſum in ſuum locum cogere?) aut rogandi ſunt, orandiq́; , ut ſiquam habent ulciſcendi uim, differant in tempus aliud, dum deferueſcat ira. Deferueſcere autẽ certè *ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum.* Ex quo illud laudatur Archytæ, *qui quum uillico factus eſſet iratior,* Quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? Vbi ſunt ergo iſti, qui iracundiã utilem dicunt? Poteſt eſſe utilis inſania? At naturalis eſt. An quidquã eſſe poteſt ſecundũ naturã, quod fit repugnante ratione? Quomodo autem, ſi naturalis eſſet ira, alius alio magis iracundus eſſet? aut finem haberet, priuſquam eſſet ulla ulciſcendi libido? aut quenquam pœniteret quod feciſſet per iram? Vt Alexandrum Regem uidemus, qui quum interemiſſet Clytum familiarem ſuum, uix à ſe manus abſtinuit: tanta uis fuit pœnitendi. Quibus cognitis, quis eſt qui dubitet quin hic quoque motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius? Quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo quòd magni æſtimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? Vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem eſſe in opinione. Et ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quædam eſt, & opinio grauis non temerè aſſentiens, metus quoq; eſt diffidentia expectati & impendentis mali. Et ſi ſpes eſt expectatio boni, mali expectationem eſſe neceſſe eſt metum. Vt igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo. Ergo ut conſtantia, ſcientiæ: ſic perturbatio, erroris eſt. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij ſunt eiuſmodi conſtituti quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen: ut Socrates dicitur, quum multa in cõuentu uitia collegiſſet in eum Zopyrus, qui ſe naturã cuiuſq; ex forma

perſpicere profitebatur, deriſus eſt à cæteris, qui illa in Socrate uitia nõ agnoſcerent: ab ipſo autẽ Socrate ſubleuatus eſt, quum illa ſibi ſigna ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta diceret. Ergo ut optima quiſq; ualetudine affectus poteſt uideri alius, ut natura ad aliquẽ morbum procliuior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. Qui autẽ nõ natura, ſed culpa uitioſi eſſe dicuntur, eorũ uitia cõſtant ex falſis opinionibus rerũ bonarũ ac malarũ, ut ſit alius ad alios motus perturbationesq́; procliuior. Inueterat io autẽ, ut in corporibus ægrius depellitur, ſic in animis quoq; perturbatio: citiusq́; repentinus oculorũ tumor ſanatur, quã diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam cauſa perturbationũ, quæ omnes oriũtur ex iudicijs opinionũ, & uoluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. Scire autẽ nos oportet, cognitis, quoad poßint ab homine cognoſci, bonorũ & malorũ finibus, nihil à Philoſophia poſſe aut maius aut utilius optari, quã hæc, quæ à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt. Morte enim contempta, & dolore ad patiendũ leuato, adiunximus ſedationem ægritudinis, qua nullũ homini maius malũ eſt. Et ſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multũ differt ab amentia: tamen ita cæteros, quum ſint in aliqua perturbatione, aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis commotos modò, & perturbatos dicere ſolemus: at eos qui ſe ægritudini dediderunt, miſeros, afflictos, ærumnoſos, calamitoſos. Itaq; non fortuitò factum uidetur, ſed à te ratione propoſitum, ut ſeparatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus diſputaremus. In ea eſt enim fons miſeriarũ, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborũ una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios: eaq́; re ſuſcepi, quòd ita rectum eſſe uideatur. Hunc errorẽ quaſi

radicem omnium malorum ſtrepitus Philoſophia ſe extracturam pollicetur. Demus igitur nos huic excolẽdos, patiamurq́; nos ſanari. His enim malis inſidentibus, non modò beati, ſed ne ſani quidem eſſe poſſumus. Aut igitur negemus quidquam ratione confici, quum contrà nihil ſine ratione rectè fieri poßit: aut quum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea ſi & boni & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta & auxilia petamus bene, beateq́; uiuendi.

M. T. C. TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS,

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SEIPSA ESSE CONTENTAM.

QVINTVS *hic dies, Brute, finem faciet Tuſculanarum diſputationum, quo die eſt à nobis ea de re, quã tu ex omnibus maximè probas, diſputatum. Placere enim tibi admodum ſenſi, & ex eo libro, quem ad me accuratißimè ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, Virtutem ad beatè uiuendũ, ſeipſa eſſe contentam. Quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria, et tam multa tormẽta fortunæ: tale tamen eſt, ut elaborãdum ſit, quò facilius probetur. Nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius magnificentiusq́; dicat*

dicatur. Nam quum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt, ut omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitæ ſtatu exquirendo collocarent, profectò ſpe beatè uiuendi tantam in eo ſtudio curam operamq́; poſuerũt. Quòd ſi ab ijs inuẽta, & perfecta uirtus eſt, etſi præſidij ad beatè uiuendum in uirtute ſatis eſt, quis eſt, qui nõ præclarè & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operã philoſophandi arbitretur? Sin autem uirtus, ſubiecta ſub uarios incertosq́; caſus, famula fortunæ eſt, nec tantarum uirium eſt, ut ſe ipſa tueatur: uereor ne non tam uirtutis fiducia nitendũ nobis ad ſpem beatè uiuendi, quàm uota facienda uideantur. Equidẽ eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere, interdum et humani generis imbecillitatem fragilitatemq́; extimeſcere. Vereor enim ne natura quum corpora nobis infirma dediſſet, iisq́; & morbos inſanabileis, & doloris intolerabileis adiunxiſſet, animos quoq; dederit, & corporũ doloribus congruẽteis, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtijs implicatos. Sed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorũ, & ex noſtra fortaſſe mollitia, non ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo. Illa enim, ſi modò eſt ulla uirtus, (quam dubitationẽ auunculus tuus, Brute, ſuſtulit) omnia quæ cadere in hominẽ poſſunt, ſubter ſe habet, eaq́; deſpiciens, caſus contemnit humanos, culpaq́; omni carens, præter ſeipſam nihil cẽſet ad ſe pertinere. Nos autem omnia aduerſa, tũ uenientia metu augentes, tũ mœrore præſentia, rerum naturã, quàm errorẽ noſtrũ damnare malumus. Sed & huius culpæ, & cæterorũ uitiorum, peccatorumq́; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. Cuius in ſinum quum à primis temporibus

Catonem ſignificat.

eta

contuliſſet ætatis noſtra uoluntas ſtudiumq́; nos cõpuliſſet,his grauiſſimis caſibus,in eundem portũ,ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate, confugimus. O' uitæ Philoſophia dux,ô uirtutis indagatrix,expultrixq́; uitiorũ,quid non modò nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti,tu diſſipatos homines in ſocietatem uitæ cõuocaſti:tu eos inter ſe primò domicilijs,deinde coniugijs,tum literarum & uocum cõmunione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti. Ad te confugimus, à te opẽ petimus:tibi nos, ut antea magna ex parte,ſic nunc penitus, totosq́; tradimus. Eſt autẽ unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, penè toti immortalitati anteponẽdus. Cuius igitur potius opibus utamur, quàm tuis, quæ & uitæ tranquillitatem largita nobis es,& terrorem mortis ſuſtuliſti? At Philoſophia quidem tantum abeſt ut* proinde ac de hominum eſt uita merita laudetur, ut à pleriſq; neglecta, à multis etiam uituperetur. Vituperare quiſquam, inquam, uitæ parentem,& hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impiè ingratus eſſe,ut eam accuſet,quam uereri deberet, etiamſi minus percipere potuiſſet? Sed,ut opinor,hic error,& hæc indoctorũ animis offuſa caligo eſt, quòd tam longè retrò reſpicere non poſſunt, nec eos à quibus uita hominum inſtructa* primis ſit, fuiſſe philoſophos arbitrãtur. Quam rem antiquiſſimam quum uideamus, nomẽ tamen confitemur eſſe recens. Nam Sapientiã quidẽ ipſam quis negare poteſt nõ modò re eſſe antiquam, uerumetiã nomine? quæ diuinarũ humanarumq́; rerũ,tum initiorum cauſarumq́;,tũ cuiuſq; rei cognitione,hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſſequebatur. Itaq; & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ, Sapientes à noſtris & habebãtur, & nomin

Laus philoſophiæ.

*perinde

*prius

nominabantur, & multis ante ſeculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiã fuiſſe ante hanc urbẽ conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Vlyſſem *&* Neſtorẽ *acceptimus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapiẽtes.* Nec uerò Atlas *ſuſtinere cœlũ, nec* Prometheus *affixus* Caucaſo, *nec ſtellatus* Cepheus *cũ uxore, genero, filia traderetur, niſi cœleſtiũ diuina cognitio, nomen eorum ad errorẽ fabulæ traduxiſſet: à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contẽplatione ſtudia ponebãt,* Sapientes *& habebantur, & nominabantur: idq; eorum nomen uſq; ad* Pythagoræ *manauit ætatẽ, quem, ut ſcribit auditor* Platonis Ponticus Heraclides *uir doctus in primis,* Phliuntẽ *ferunt ueniſſe, cumq́; cum* Leonte *principe* Phliaſiorũ *doctè & copioſè diſſeruiſſe quædã. Cuius ingeniũ & eloquentiã quum admiratus eſſet* Leon, *quæſiuiſſe ex eo, qua maximè arte cõfideret. At illum artem quidẽ ſe ſcire nullam, ſed eſſe* Philoſophum. *Admiratum* Leontem *nouitate nominis, quæſiuiſſe, quinam eſſent* Philoſophi, *& quid inter eos, & reliquos intereſſet,* Pythagoram *autem reſpõdiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominum, & mercatum eum qui haberetur maximo ludorum apparatu totius* Græciæ *celebritate. Nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterẽt, alij emendi aut uendendi quæſtu & lucro ducerentur: eſſet autem quoddam genus eorum, idq; uel maximè ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſà uenirent, ſtudioſeq́; perſpicerent quid ageretur, & quomodo. Ita nos quaſi in mercatus quadã celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita et natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdã, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſè intuerentur:* hos

Homeri ætas

bos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos,id eſt enim Philoſophos. Et ut illic liberaliſsimum eſſet, ſpectare nihil ſibi acquirentem:ſic in uita longè omnibus ſtudijs contemplationem rerum,* cogitationemq; præſtare. Nec uerò Pythagoras nominis ſolùm inuentor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. Qui quũ poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiam ueniſſet,exornauit eam Græciam,quæ Magna dicta eſt, & priuatim, & publicè, præſtantiſsimis & inſtitutis & artibus. Cuius de diſciplina aliud tẽpus fuerit fortaſſe dicẽdi. Sed ab antiqua philoſophia uſq; ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ diſcipulũ audierat, numeri motuſq; tractabãtur, & unde omnia orirentur,quóue recederent, ſtudioſéq; ab his ſyderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autẽ primus philoſophiam deuocauit è cœlo,& in urbibus collocauit,et in domos etiã introduxit,& coëgit de uita & moribus,rebuſq; bonis & malis quærere. Cuius multiplex ratio diſputandi,rerũq; uarietas,& ingenij magnitudo,Platonis memoria et literis cõſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorũ. E` quibus nos id potiſsimũ conſecuti ſumus,quo Socratem uſum arbitramur, ut noſtram ipſi ſentẽtiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimũ ueri, quæreremus. Quẽ morẽ quum Carneades acutiſsimeq; copioſiſsimeq; tenuiſſet, fecimus & aliàs ſæpe,& nuper in Tuſculano,ut ad eã cõſuetudinem diſputaremus. Et quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus. Quinto autem die quum eodẽ in loco conſediſſemus,ſic eſt propoſitum de quo diſputaremus. A. Non mihi uidetur ad beatè uiuendum ſatis poſſe uirtutem. M. At hercule Bruto

* cognitionemq;

meo uidetur. cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. A. *Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantū ames: ſed de hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo.* M. *Nempe negas ad beatè ui=uendum ſatis poſſe uirtutem?* A. *Prorſus nego.* M. *Quid? ad rectè, honeſtè, laudabiliter, poſtremò *ad beatè uiuen=dum, ſatis ne eſt præſidij in uirtute?* *ad bene ui. A. *Certè ſatis.* M. *Potes igitur aut qui malè uiuat non eum miſerum dicere, aut quē benè fateare, eum negare beatè uiuere?* A. *Quidni poſſim? Nam etiam in tormentis rectè, honeſtè, laudabi=liter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dūmodo intelligas, quid nunc dicam benè. Dico enim cōſtanter, grauiter, ſa=pienter, fortiter. Hæc etiam in equuleum cōijciuntur, quo uita non aſpirat beata.* M. *Quid igitur, ſolá ne beata uita quæſo relinquitur extra oſtium limenq; carceris, quum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; uirtu=tes rapiantur ad tortorem, nullumq; recuſent nec ſuppli=cium nec dolorem?* A. *Tu ſi quid es facturus, noua ali=qua conquiras oportet, iſta me minimè mouent: non ſo=lùm quia peruulgata ſunt, ſed multò magis, quia tanquam leuia quædam uina nihil ualent in aqua, ſic Stoicorum iſta magis guſtata, quàm potata delectant. Velut iſte Cho=rus uirtutum in equuleum impoſitus imagines conſtituit ante oculos cum ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe deſertas paſſura uidea=tur. Quum autem animum ab iſta pictura imaginibusq; uirtutum ad rem ueritatémque traduxeris, hoc nudum relinquitur, poſſit'ne quis beatus eſſe quandiu torquea=tur. Quamobrem hoc nunc quæramus. Virtutes autem noli uereri ne expoſtulent & querantur ſe à beata uita eſſe relictas. Si enim nulla uirtus prudentia uacat, pru=*

dentia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos, multaq́; de M. Attilio, Q. Cæpione, M. Aquilio recordatur, beatamq́; uitam, ſi imaginibus potius uti, quàm rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa prudentia, negatq́; ei cum dolore & cruciatu quicquam eſſe cõmune. M. *Facile patior te iſto modo agere, etſi iniquum eſt præſcribere mihi te, quemadmodum à me diſputari uelis. Sed quæro, utrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur?* A. *Actum uerò, & aliquantum quidem.* M. *Atqui ſi ita eſt, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulenti, iactationesq́; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim poteſt mortem aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? Quid ſi idem (quod plerunq; fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: ſi debilitatem, cæcitatem, ſi deniq; (quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit) ſeruitutem, poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, uerumetiam fert, ſuſtinetq́; præſentia? Adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus, ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe nõ miſerrimus? Quid uerò illum quem libidinibus inflammatum & furentẽ uidemus,*
*appetentẽ *omnia rabidè * oppetentem cum inexplebili cupiditate: quoq́; affluentius uoluptates undiq; hauriat, eò grauius ardentiusq́; ſitientem, nónne rectè miſerrimum dixeris? Quid elatus ille leuitate, inaniq́; lætitia & exultãs, & temerè geſtiẽs, nónne tãto miſerior, quãto ſibi uidetur beatior? Ergo ut hi miſeri, ſic cõtra illi beati, quos nulli me-*

tus

tus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus & placatus ſtatus cernitur, quum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. Quod ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana *quæ cuiq; accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemq́; ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt cur is non beatus ſit? & ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati ſint. Itaque id tibi concedo: alterum autem iam integrum non eſt. Superioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem. M. Nimirum igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitum ueniſſe quæſtio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. Nam Geometræ quum aliquid docere uolunt, ſiquid ad eam rem pertinet eorum quæ antè docuerunt, id ſumunt pro conceſſo & probato: illud modò explicant, de quo ante nihil ſcriptũ eſt. Philoſophi quamcunq; rem habent in manibus, in eam, quæ conueniũt, congerunt omnia, etſi alio loco diſputata ſunt. Quid ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitum, ſatis ne ad beatè uiuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpõdere, ſe antè docuiſſe, nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtũ eſſet: hoc probato conſequens eſſe, beatam uitã uirtute eſſe contentam. Et quomodo hoc ſit conſequens illi, ſic illud huic: ut ſi beata uita uirtute cõtenta ſit, niſi honeſtum quod ſit,

*quæcunq;

*nihil aliud ſit bonum. Sed tamen non agunt ſic. Nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & quum ex eo efficiatur, ſatis magnã in uirtute ad beatè uiuendum eſſe uim, nihilominus hoc agunt ſeparatim. Proprijs enim & ſuis argumẽtis, & admonitionibus tractanda quæq; res eſt, tanta præſertim. Caue enim putes ullam in Philoſophia uocem emiſſam clariorẽ, ullúm ue eſſe Philoſophiæ promiſſum uberius aut maius. Nam quid profitetur ô Dij boni? Perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruiſſet, ut eſſet cõtra fortunã ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuendi, ut eſſet ſemper deniq; beatus. Sed uidero quid efficiat: tantiſper hoc ipſum magni æſtimo quod pollicetur. Nam Xerſes quidem refertus omnibus præmijs, donisq; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem, *qua ipſa non fuit contentus. Neque enim unquam finem inueniet libido. Nos uellem præmio elicere poſſemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus.* A. *Vellem id quidem: ſed habeo paululum quod requiram. Ego enim aſſentior, eorum quæ poſuiſti, alterum alteri conſequens eſſe: ut quemadmodum ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur, beatam uitam uirtute confici: ſic ſi uita beata in uirtute ſit, nihil eſſe, niſi uirtutẽ, bonum. Sed Brutus tuus, autore Ariſtone & Antiocho, non ſentit hoc. Putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquód præter uirtutem.* M. *Quid igitur? contra Brutúm ne me dicturum putas?* A. *Tu uerò ut uidetur: nam præfinire non eſt meum.* M. *Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco: nam iſta mihi & cum Antiocho ſæpe, & cum Ariſtone nuper quum Athenis Imperator*

**qua ipſe inuenta non fuit conten.*

ratior apud eum diuerſarer, diſſenſio fuit. Mihi enim non uidebatur quiſquã eſſe beatus poſſe, quum in malis eſſet: in malis autem ſapientem eſſe poſſe, ſi eſſent ulla corporis aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ ſcripſit etiã Antiochus locis pluribus, Virtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neq; tamen beatiſſimam. Deinde ex maiore parte pleraſq; res nominari etiã, ſiqua pars abeſſet, ut uires, ut ualetudinẽ, ut diuitias, ut honorẽ, ut gloriam, quæ genere, non numero cernerentur. Item beatam uitam etiamſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. Hæc nunc enucleare nõ ita neceſſe eſt, quanquam non conſtantiſſimè dici mihi uidentur. Nam & qui beatus eſt, nõ intelligo quid requirat ut ſit beatior. Si eſt enim quod deſit, ne beatus quidẽ eſt. Et quod ex maiori parte unamquamq; rem appellari ſpectariq; dicũt, eſt ubi id iſto modo ualeat. Quum uerò tria genera malorum eſſe dicãt, qui duorum generũ malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paululúmne ad beatã uitam deeſſe dicemus, nõ modò ad beatiſſimam? Hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit. Nam quum ſtatuiſſet uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates, magnam uim habere ad malè, miſereq; uiuendum, non eſt auſus elatè, & amplè loqui, quum humiliter, demiſſeq; ſentiret: quàm benè, non quæritur: conſtanter quidem certè. Itaq; mihi placere non ſolet, conſequentia reprehendere, quum prima conceſſeris. Hic autem elegãtiſſimus omnium Philoſophorum & eruditiſſimus nõ magnopere reprehẽditur, quum tria genera dicit bonorum: uexatur autem ab omnibus. Primũ in eo libro quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſpu-

 tat,

tat,quamobrem is qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poßit.In eo etiam putatur dicere,In rotam(id eſt genus quoddam tormẽti apud Græcos)beatam uitam non aſcendere.Nuſquam id quidem dicit omnino: ſed quæ dicit,idem ualent.Poſſum igitur, cui conceſſerim, in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic ſuccenſere dicenti,Non omnes bonos eſſe beatos,quum in omnes bonos ea quæ ille in malis numerat,cadere poßint? Vexatur idem Theophraſtus & libris et ſcholis omnium Philoſophorum, quòd in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

Vitam regit fortuna,non ſapientia.

*Negant ab ullo Philoſopho quicquam dictum eſſe langui dius.Rectè id quidem:ſed nihil intelligo dici potuiſſe conſtantius.Si enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu atq; fortuna:non'ne conſentaneum eſt plus fortunam, quæ domina rerũ ſit, & externarũ, & ad corpus pertinentiũ,quàm conſilium ualere? An malumus Epicurum imitari,qui multa præclarè ſæpe dicit?Quàm * enim ſibi conſtanter cõuenienterq; dicat,nõ laborat.Laudat tenuem uictũ,Philoſophi id quidẽ:ſed ſi Socrates,aut Antiſthenes diceret,non is,qui finem bonorũ uoluptatẽ eſſe dixerit.Negat quenquã iucundè poſſe uiuere,niſi idem honeſtè,ſapienter, iuſteq; uiuat. Nihil grauius, nihil Philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſtè, ſapienter, iuſtè,ad uoluptatẽ referret.Quid melius,quàm Fortunam exiguã interuenire ſapienti?Sed hoc is'ne dicit,qui quum dolorẽ non modò maximũ malum, ſed ſolum malum etiã dixerit,toto corpore opprimi poßit doloribus acerrimis tum quum maximè contra fortunã glorietur?Quod idem melioribus etiã uerbis Metrodorus: Occupaui te inquit, fortuna*

Epicuri inconſtantia.

*autem

ſortuna,atque cepi, omnesq; aditus tuos intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. Præclarè ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret,qui niſi quod turpe eſſet,nihil malum duceret. Tu uerò Metrodore,qui omne bonũ in uiſceribus medullisq; condideris,& definieris ſummum bonum firma corporis affectione,exploratáq; ſpe contineri fortunæ aditus intercluſiſti? Quomodo? iſto enim bono iã expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti, & propter huiuſmodi ſententias iſtorum hominũ eſt multitudo. Acutè autem diſputantis illud eſt, Non quid quiſq; dicat, ſed quid cuiq; dicendum ſit,uidere. Velut in ea ſententia quã in hac diſputatione ſuſcepimus,Omneis bonos ſemper beatos uolumus eſſe.Quos dicam Bonos,perſpicuum eſt. Boni. Omnibus enim uirtutibus inſtructos & ornatos,tum ſapientes,tum uiros bonos dicimus. Videamus qui dicendi ſint Beati. Equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis nullo Beati. adiuncto malo : nec ulla alia huic uerbo, quum Beatum dicimus, ſubiecta notio eſt,niſi ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.Hanc aſſequi uirtus,ſi quicquam præter ipſam boni eſt,non poteſt.Aderit enim malorum (ſi mala illa dicimus) turba quædam, paupertas, ignobilitas,humilitas,ſolitudo,amiſsio ſuorum, graues dolores corporis,perdita ualetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ,exilium,ſeruitus.Denique in his tot & tantis,atque etiam quæ plura poſſunt accidere,poteſt eſſe ſapiens. Nam hæc caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere.At ſi ea mala ſunt,quis poteſt præſtare,ſapientem ſemper beatum fore:quũ uel in omnibus his uno tempore eſſe poſsit? Non igitur facilè concedo neque Bruto meo,neq; communibus magiſtris,nec ueteribus illis, Ariſtoteli,Speuſippo,Xenocrati,Polemoni, ut quum ea quæ

ſuprà enumeraui, in malis numerent, iidem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. Quos ſi titulus hic delectat inſignis & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone digniſſimus, inducant animum, illa quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaq́; quæ his contraria ſunt, pro nihilo ducere. Tum poterũt clariſſima uoce profiteri, ſe neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neq; paupertate terreri, omniaq́; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neq; eſſe quicquam extra ſuam poteſtatem, quod ducãt in bonis. Neq; hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam & alti uiri, & eadem quæ uulgus in malis & bonis numerare, concedi ullo modo poteſt. Qua gloria commotus Epicurus exoritur, cui etiam (ſi dijs placet) uidetur ſemper ſapiens beatus. Hic dignitate huius ſententiæ capitur. Sed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret. Quid eſt enim quod minùs conueniat, quàm ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat quàm hoc ſuaue eſt, tum quum dolore crucietur, dicturũ eſſe ſapientem? Non igitur ex ſingulis uocibus Philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. *Adducis me ut tibi aſſentiar, ſed tua quoque uide ne deſideretur conſtantia.* M. *Quónam modo?* A. *Quia legi tuum nuper quartũ de Finibus: in eo mihi uidebare contra Catonem diſſerens, hoc uelle oſtendere, quod mihi quidẽ probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. Quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ quin ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit, ſatis magnam uim in uirtute eſſe ad beatè uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rẽ enim opinor ſpectari oportere, nõ uerba.* M. *Tu quidem tabellis obſignatis agis mecum, & teſtificaris*

ſtificaris quid dixerim aliquãdo, aut ſcripſerim. Cum aliiſ iſto modo, qui legibus impoſitis diſputãt. Nos in diem uiuimus: quodcunque noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus. Itaq; ſoli ſumus liberi. Verũtamen quoniam de cõſtãtia paulò ante diximus, nõ ego hoc loco id quærẽdum puto, uerùm ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq; eius auditori Ariſtoni, bonum eſſe ſolum quod honeſtum eſſet: ſed ſi ita eſſet, tũ ut hoc totum, Beatè uiuere, in una uirtute poneret. Quare demus hoc ſanè Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens: quàm ſibi conueniat, ipſe uiderit. Gloria quidem huius ſententiæ, quis eſt illo uiro dignior? Nos tamẽ teneamus, ut ſit idẽ beatiſſimus. Etſi Zeno Citieus, aduena quidem, & ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquam Philoſophiam uidetur, huius ſentẽtiæ grauitas à Platonis autoritate repetatur, apud quẽ ſæpe hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutẽ diceretur bonum. Velut in Gorgia Socrates, quum eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatiſſimus haberetur, nón ne beatũ putaret? Haud ſcio, inquit: Nunquam enim cum eo locutus ſum. Ain' tu? an aliter id ſcire non potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Perſarum quidem rege magno potes dicere, beatús ne ſit? An ego póſſem, quùm ignorem quàm ſit doctus, quàm uir bonus? Quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? Ita prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. Miſer ergo Archelaus? Certè ſi iniuſtus. Videtúr ne omnem hic beatam uitam in una uirtute ponere? Quid uerò, in Epitaphio quomodo idem? Nam cui uiro, inquit, ex ſeipſo apta ſunt omnia, quæ ad beatè uiuendum ferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut cõtrario, pẽdere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optimè uiuendi ratio comparata Epitaphius Platonis liber.

parata eſt. Hic *eſt ille moderatus,hic fortis,hic ſapiẽs, hic & naſcentibus & cadẽtibus cum reliquis commodis,tum maximè liberis,parebit, & obediet præcepto illi ueteri,*

Neque enim lætabitur unquam,nec mœrebit nimis,

Quòd ſemper in ſe ipſe omnem ſpem reponit ſui.

Ex *hoc igitur* Platonis *quaſi quodam ſancto auguſtóque fonte noſtra omnis manabit oratio.*Vnde *igitur rectius or diri poſſumus, quàm à communi parente natura? Quæ quicquid genuit,non modò animal, ſed etiam quod ita eſſet ortum è terra, ut ſtirpibus ſuis niteretur,in ſuo quodque genere perfectum eſſe uoluit.* Itaq; *et arbores,& uites,& ea quæ ſunt humiliora,neque ſe tollere à terra altius poſſunt:alia ſemper uirent,alia hyeme nudata,uerno tepore tepefacta frondeſcunt.* Neq; *enim eſt ullum,quod non ita uigeat interiore quodam motu, & ſuis quoq; ſeminibus incluſis,ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniáque in omnibus, quantum in ipſis ſit, nulla ui impediente perfecta ſint.* Facilius *uerò etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus, uis ipſius naturæ perſpici poteſt.* Nanque *alias beſtias nanteis aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero; ſerpentes quaſdam,quaſdã eſſe gradienteis:earum ipſarum partim ſoliuagas,partim congregatas: immaneis alias, quaſdam autem cicures, nõnullas abditas, terraq; tectas.* Atq; *earum quæq; ſuum tenens munus, quum in diſparis animantis uitam tranſire non poſsit, manet in lege naturæ.* Et *ut beſtijs aliud alij præcipui à natura datum eſt, quod ſuum quæque retinet,nec diſcedit ab eo:ſic homini multo quiddam præſtantius: etſi præſtantia debent ea dici,quæ habent aliquam comparationem.* Humanus *autẽ animus decerptus ex mente diuina,cũ alio nullo niſi cũ ipſo* Deo,

ſi hoc

ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt. Hic igitur ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne cæcetur erroribus, fit perfecta mens, id eſt abſoluta ratio, quæ eſt idem quod uirtus. Et ſi omne beatũ eſt cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum atq; cumulatum eſt, idq; uirtutis eſt propriũ, certè omnes uirtutis compotes beati ſunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto cõuenit, item cum Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. Sed mihi uidentur etiã beatiſsimi. Quid enim deeſt ad beatè uiuendũ ei, qui confidit ſuis bonis? aut qui diffidit, beatus eſſe quî poteſt? At diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripartito. Quî enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ ſtabilitate cõfidere? Atqui niſi ſtabili & fixo & permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. Quid ergo eiuſmodi iſtorum eſt, ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur, qui gloriãti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet: Non ſanè optabilis iſta quidẽ eſt, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quod uita beata complectitur, ſi id poſsit amitti? Nihil enim *interareſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus uita beata conſiſtit. Nam qui timebit, nequid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit. Volumus enim eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum, atque munitum, non ut paruo metu præditus ſit, ſed ut nullo. Vt enim innocens is dicitur, nõ qui leuiter nocet, ſed qui nil nocet: ſic ſine metu is habendus eſt, nõ qui parua metuit, ſed qui omnino metu uacat. Quæ eſt enim alia fortitudo niſi animi affectio, quũ in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiẽs, tum procul ab omni metu? Atq; hæc certè non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate conſiſteret

Virtus mens abſoluta.

*inueteraſcere

 ſteret

ſteret. Quî autē illam maximè optatam & expeditam ſecuritatē (ſecuritatem autem nunc appello uacuitatē ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poſsit multitudo malorum? Quî autē poterit eſſe celſus & erectus, et ea quæ homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientem eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita cenſebit? An Lacedæmonij Philippo minitanti per literas, ſe omnia quæ conarentur, prohibiturum, quæſiuerunt num ſe eſſet etiā mori prohibiturus? uir is, quē quærimus, non multò facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas uniuerſa? Quid ad hanc fortitudinē, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ ſit moderatrix omnium cōmotionum? Quid poteſt ad beatè uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet: temperantia tum à libidine auocet, tū inſolenti alacritate geſtire non ſinat? Hæc efficere uirtutem oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. Atqui quum perturbationes animi miſeriam, ſedationes autem efficiant uitam beatam: duplexq; ratio perturbationis ſit: quòd ægritudo & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia geſtiens libidoq; uerſetur, quum omnia cum conſilio & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus, tamq; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuum ſolutum, liberum uideris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt: ſemper igitur ſapiens beatus eſt. Atq; etiam omne bonum lætabile eſt: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ ſe ferendum. Quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uerò glorioſum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. At quæ iſti bona numerant

Temperātia.

Κλίμαξ.

rant

rant,ne ipſi quidem honeſta dicunt: ſolum igitur bonum quod honeſtum. Ex *quo efficitur, honeſtate una uitam cõtineri beatam.* Non *ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantẽ, licet eſſe miſerrimũ.* An *dubitas quin præſtans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis, integerrimisq; ſenſibus, adde etiam, ſi libet, pernicitatẽ, & uelocitatẽ: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam, ſi fuerit is, qui hæc habet iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atq; nullo, dubitabisne eũ miſerũ dicere?* Q*ualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit?* V*ideamus, ne ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat.* Q*uod ſi ita eſt, ex bonis quæ ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatũ.* Ea *mixta ex diſsimilibus ſi erũt, honeſtũ ex his effici nihil poterit: quo detracto, quid poterit beatum intelligi?* Et*enim quidquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id certè approbandũ: quod uerò approbaris, id gratum acceptumq; habendum.* Ergo *etiam dignitas ei tribuenda eſt: quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt.* Bo*num igitur omne laudabile.* Ex *quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum.* Q*uod ni ita tenebimus, multa erunt quæ nobis bona dicẽda ſint.* Omitto *diuitias, quas quum quiuis, quãuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero.* Q*uod enim eſt bonũ, id non quiuis habere poteſt.* Omitto *nobilitatem, famamq; popularem, ſtultorum, improborumq; conſenſu excitatam.* Hæc *quæ ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt: canduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis: et ea quæ* Euryclia *laudat,* Vlyſsi *pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis.* Ea *ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in uulgi opinione, ſtultorumq; turba, quod*

dicatur

dicatur aut grauius aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua,uel producta dicunt, quæ bona iſti. Dicunt illi quidem, ſed his uitam beatam compleri negant: hi autem ſine ijs eſſe nullam putant: aut ſi ſit beata, beatiſsimam certè negant. Nos autem uolumus beatiſsimam: idq; nobis Socratica illa concluſione cõfirmatur. Sic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat: Qualis cuiusque animi affectus eſſet, talem eſſe hominẽ: qualis autẽ homo ipſe eſſet, talem eius eſſe orationem: Orationi autem facta ſimilia, factis uitam. Affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri, & honeſta ergo, quoniam laudabilis: ex quibus bonorum beatam uitam eſſe cõcluditur. Etenim prò deorum atque hominum fidem, parúmne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus? An delectationis & otij conſumendi cauſa locuti ſumus, Sapientẽ ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, ſemper uacare, ſemper in animo eius eſſe placidiſsimã pacem? Vir igitur temperatus, cõſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine ulla alacritate, ſine libidine, nónne beatus? At ſemper ſapiens talis, ſemper igitur beatus. Iam uerò qui poteſt uir bonus, non ad id quod laudabile ſit, omnia referre quæ agit, quæq; ſentit? Refert autem omnia ad beatè uiuendum. Beata igitur uita laudabilis. Nec quidquam ſine uirtute laudabile. Beata igitur uita uirtute cõficitur. Atque hoc ſic etiam concluditur. Nec in miſera uita quidquã eſt prædicabile, aut gloriandũ, nec in ea quæ nec miſera ſit, nec beata. Et eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ ſe ferendũ: ut Epaminondas,

Qualis homo, talis eius oratio.

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum.

Vt Aphricanus,

A' ſole exoriente ſupra Mæotis paludes,

Nemo

Nemo eſt qui factis me æquiparare queat.

Quòd ſi beata uita: glorianda, & prædicanda, & præ ſe ferenda eſt. Nihil eſt enim aliud quod prædicandum, & præ ſe ferendum ſit. Quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. Et quidē niſi ea uita beata eſt, quæ eſt eadē honeſta, ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata. Quod erit enim honeſtum, certè fatebūtur eſſe melius. Ita erit beata uita melius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? Quid, quū fatentur, ſatis magnā uim eſſe in uitijs ad miſerā uitam, non'ne fatendum eſt, eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? Contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Quo loco quæro, quā uim habeat libra illa Critolai, qui quum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis & externa, tantum propendere illam boni lancē putet, ut terrā & maria deprimat. Quid ergo aut hūc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiſſimum philoſophorum exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuātem cætera, & abijcientem, in uirtute non beatam modò uitam, ſed etiam beatiſſimam ponere? Quod quidem niſi ſit, uirtutum interitus conſequetur. Nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere neceſſe eſt. Eſt enim metus futuræ ægritudinis ſolicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere: Critolai libra

Proinde ita parent ſe in uita, ut uinci neſciant.

Hic autem uincetur, ut dixi: nec modò uincetur, ſed etiam ſeruiet: at nos uirtutem ſemper liberam uolumus, ſemper inuictam: quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. Atqui ſi in uirtute ſatis eſt præſidij ad benè uiuendum, ſatis etiam ad beatè. Sed eſt enim certè in uirtute ut fortiter uiuamus: ſi

ſortiter, etiã ut magno animo, & quidẽ ut nulla re unquã terreamur, ſemperq́; ſimus inuicti: ſequitur ut nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. Ergo omnia profluenter, *abſolutè, proſperè: igitur beatè. Satis autẽ ad fortiter uiuendum, uirtus poteſt: ſatis ergo etiã ad beatè.* Etenim ut *Stultitia, etſi adepta eſt quod concupiuit, nunquam ſe tamen ſatis cõſecutam putat: ſic Sapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neq; eam unquam ſui pœnitet. Simulne putas, C. Lælij unum Conſulatũ fuiſſe, & eum quidẽ cum repulſa: L. Cinnæ quatuor ſine repulſa? Sed quũ ſapiens, & bonus uir, qualis ille fuit, ſuffragijs prateritur, nõ populus à bono Conſule potius, quàm ille à * bono populo repulſam fert. Sed tamẽ utrũ malles te, ſi poteſtas eſſet, ſemel ut Læliũ Conſulẽ, an ut Cinnã quater? Non dubito tu quid reſponſurus ſis. Itaq; uideo cui cõmittam. Non quẽuis hoc idem interrogarem. Reſponderet enim alius fortaſſe, ſe nõ modo quatuor cõſulatus uni anteponere, ſed unum diem Cinnæ, multorum & clarorũ uirorũ, totis ætatibus.*

* *uano pop.*

Cinnæ tyrannis.

Lælius ſi digito quem attigiſſet, pœnas dediſſet. At Cinna Collegæ ſui Conſulis Cn. Octauij præcidi caput iuſſit: P. Craſſi, L. Cæſaris, nobiliſſimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi militiæq́; cognita: M. Antonij omnium eloquentiſſimi, quos ego audierim: C. Cæſaris, in quo mihi uidetur ſpecimen fuiſſe humanitatis, ſalis, ſuauitatis, lepòris. Beatúsne igitur qui hos interfecit? Mihi contrà, non ſolùm eò uidetur miſer, quòd ea fecit: ſed etiam, quòd ita ſe geſſit, ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim Licere dicimus, quod cuiq; conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tum quum Cimbricæ uictoriæ gloriam cum Collega Catulo cõmunicauit, penè altero Lælio, (nam hunc illi duco

Licere.

ſimul

ſimilimum) an quum ciuili bello uictor iratus, neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſæpe, moriatur? In quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit, quàm is, qui tam ſcelerate imperauit. Nam cùm accipere quàm facere præſtat iniuriã, tum morti iam ipſi aduẽtanti *paulum procedere obuiã, quod fecit Catulus: quàm quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere Cõſulatus, & cõtaminare extremum tempus ætatis. Duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, quum v. & xx. natus annos dominatum occupauiſſet, qua pulchritudine urbem, quibus autẽ opibus preditam ſeruitute oppreſſam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à bonis autoribus ſic ſcriptum accepimus, ſummam fuiſſe eius in uictu temperantiam: in rebusq; gerẽdis uirum acrem, & induſtrium: eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. Ex quo omnibus, benè ueritatem intuentibus, uideri neceſſe eſt miſerrimum. Ea enim ipſa quæ cõcupierat, ne tum quidẽ, quum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. Qui quum eſſet bonis parentibus, atque honeſto loco natus, (etſi id quidem alius alio modo tradidit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & conſuetudine propinquorum haberet etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore coniunctos, credebat eorum nemini: ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdam conuenis, & feris barbaris corporis cuſtodiam cõmittebat. Ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem, in carcerem quodammodo ipſe ſe incluſerat. Quinetiã ne tonſori collum cõmitteret, tondere filias ſuas docuit. Ita ſordido ancillarij; artificio regiæ uirgines, ut tonſtriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab ijs ipſis, quum iam

*paululum

Dionyſii tyrannis.

iam eſſent adultæ, ferrũ remouit, inſtituitq́; ut cãdentibus iuglãdium putaminibus barbam ſibi, & capillum adurerent. Quumq́; duas uxores haberet, Ariſtomachen ciuem ſuam, Doridem autem Locrenſem, ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, & perſcrutaretur antè. Et quum foſſam latam cubiculari lecto circundediſſet, eiusq́; foſſæ tranſitum ponticulo ligneo coniunxiſſet, eum ipſum quum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. Idemq́; quum in cõmunibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. Atque is quum pila ludere uellet, (ſtudioſè enim id factitabat) tunicamq́; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. Hic quum quidam familiarius iocans dixiſſet, Huic quidẽ certè uitam tuam committis? arriſiſſetq́; adoleſcens, utrunque iußit interfici: alterum, quia uiam demonſtrauiſſet interimendi ſui: alterum, quia dictum id riſu approbauiſſet. Atque eo facto ſic doluit, nihil ut tulerit grauius in uita. Quem enim uehemẽter amarat, occiderat. Sic diſtrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: quum huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. Quanquam hic quidem tyrannus ipſe iudicauit quàm eſſet beatus. Nam quum quidam ex eius aſſentatoribus Damocles cõmemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatẽ, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq́; unquam beatiorem quenquam fuiſſe: Vis ne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunã experiri meã? Quum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iußit hominẽ in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosq́; complures ornauit argento, auroq́; cælato: tum ad menſam eximia forma pueros delectos

iußit

*iuſsit conſiſtere, eosq; * nutum illius intuentis diligenter miniſtrare.* Aderant *unguenta, coronæ, incendebantur odores, menſæ conquiſitiſsimis epulis extruebantur:* Fortunatus *ſibi* Damocles *uidebatur.* In *hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina * aptum demitti iuſsit, ut impenderet illius beati ceruicibus.* Itaque *nec pulchros illos miniſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in menſam, iam ipſæ defluebant coronæ.* Denique *exorauit tyrannũ, ut abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe. Satis ne uidetur declaraſſe* Dionyſius *nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? Atq; ei ne integrũ quidem erat ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibusq; libertatem, & iura redderet.* Iis *enim ſe adoleſcẽs improuida ætate irretierat erratis, eaq; cõmiſerat, ut ſaluus eſſe nõ poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet.* Quantòpere *uerò amicitias deſideraret, quarũ infidelitatem extimeſcebat, declarauit in* Pythagoreis *duobus illis, quorum quum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadẽ ſuum liberaret, præſtò fuiſſet ad horam mortis deſtinatam: Vtinam ego, inquit, tertius uobis amicus adſcriberer.* Quàm *huic miſerum erat carere conſuetudine amicorũ, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari: homini præſertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito?* Muſicorum *uerò perſtudioſum accepimus, poëtam etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem.* In *hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs, ſuum cuiq; pulchrum eſt.* Adhuc *neminem cognoui poëtam (& mihi fuit cum* Aquinio *amicitia) qui ſibi nõ optimus uideretur.* Sic *ſe res habet.* Te *tua, me delectãt mea.* Sed *ut ad* Dionyſium *redeamus, omni cultu & uictu humano carebat.* Viuebat *cum fugitiuis, cũ facinoroſis, cum*

**ad nutum illius intuentes*

**appenſum*

barbaris. Neminē, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicum arbitrabatur. Non ego *iam cū huius uita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius, excogitare nihil poßum,* Platonis *aut* Architæ *uitam comparabo, doctorum hominū, & planè ſapientium: ex eadem urbe humilē homunculum à puluere & radio excitabo,*

Archimedes. *qui multis annis pòſt fuit,* Archimedē, *cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, quum eſſe omnino negarent, ſeptum undiq; & ueſtitum uepribus & dumetis, indagaui ſepulchrum. Tenebā enim quoſdā ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperā, qui declarabant in ſummo ſepulchro ſphærā eſſe poſitam cum cylindro.* Ego autem *quum omnia colluſtrarē oculis, (eſt enim*

*Acradinas *ad portas* *Agragianas *magna frequentia ſepulchrorum) animaduerti columellā non multū è dumis eminentem, in qua inerat ſphæræ figura, & cylindri.* Atque *ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quærerē.* Immißi *cum falcibus multi purgarunt, & aperuerūt locum. Quò quum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceßimus.* Apparebat *epigrāma exeſis poſterioribus partibus uerſiculorū dimidiatis ferè.* Ita *nobilißima Græciæ ciuitas, quondā uerò etiā doctißima, ſui ciuis unius acutißimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine* Arpinate *didiciſſet.* Sed *redeat unde aberrauit oratio. Quis eſt omniū qui modò cum muſis, id eſt cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicū malit, quàm illum tyrannum? Si uitæ modum actionemq; quærimus, alterius mēs rationibus agitādis exquirendisq; alebatur cū oblectatiōe ſolertiæ, qui eſt unus ſuauißimus paſtus animorū: alterius in cæde & iniurijs, cū & diurno*

no & nocturno metu. Age confer Democritū, Pythagorā, Anaxagorā: quæ regna, quas opes ſtudijs eorū & delectationibus antepones? Etenim quæ pars optima eſt in homine, in ea ſitū eſſe neceſſe eſt illud quod quæris omniū optimū. Quid eſt autem in homine, ſagaci, ac bona mente melius? Eius bono fruendum eſt igitur, ſi beati eſſe uolumus. Bonum autē mētis eſt uirtus. Ergo hac beatā uitam contineri neceſſe. Hinc omnia quæ pulchra, honeſta, præclara ſunt, ut ſuprà dixi. Sed dicendū idē illud paulò uberius uidetur, plena gaudiorum ſunt. Ex perpetuis autem, pleniſq; gaudijs, quum perſpicuū ſit uitam beatam exiſtere: ſequitur, ut ea exiſtat ex honeſtate. Sed ne uerbis ſolū attingamus ea, quæ uolumus oſtendere, proponēda quædam quaſi mouentia ſunt, quæ nos magis ad cognitionem intelligentiamq; cōuertant. Sumatur enim nobis quidam præſtans uir optimis artibus, isq; animo parumper et cogitatione fingatur. Primùm ingenio eximio ſit neceſſe eſt: tardis enim mentibus uirtus non facilè committitur. Deinde ad inueſtigandam ueritatem ſtudio incitato: ex quo triplex ille animi fœtus exiſtet: unus in cognitione rerum poſitus, & in explicatione naturæ: alter in diſcretione expetendarum, fugiendarúmue rerū: tertius in iudicando, quid cuiq; rei ſit cōſequens, quid repugnans: in quo ineſt tū omnis ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi. Quo tandē igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum, cum his habitantē, pernoctantemq; curis? ut quum totius mundi motus conuerſioneſq; perſpexerit, ſyderaq; uiderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus, ſeptem alia uos queq; tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine aut humilitate diſtantia, quarū uagi motus, rata tamen &

certa ſui curſus ſpatia definiant. Horum *nimirũ aſpectus impulit illos ueteres, & admonuit, ut plura quærerent.* Inde *eſt indagatio nata initiorum, & tanquam ſeminum, unde eſſent omnia orta, generata, cõcreta: quæq; cuiuſque generis, uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquentis. origo: quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uiciſſitudo, atq; mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat, in qua omnia delata grauitate, medium mundi locum ſemper expetant, qui eſt idẽ infimus in rotundo.* Hæc *tractãti animo, & noctes & dies cogitanti, exiſtit illa à* Deo Delphis *præcepta cognitio, ut ipſa ſe*mens agnoſcat, coniunctamq; cum diuina mente ſe ſentiat, ex quo inſatiabili gaudio cõpleatur.* Ipſa *enim cogitatio de ui, & natura* Deorũ, *ſtudium incendit illius æternitatis imitandæ.* Neque *ſe in breuitate uitæ collocatam putat, quum rerum cauſas alias ex alijs aptas, & neceßitate nexas uidet, quibus ab æterno tẽpore fluentibus in æternum ratio tamen mensq; moderatur.* Hæc *ille intuens atq; ſuſpiciẽs, uel potius omnes partes horasq; circunſpiciẽs, quanta rurſus animi tranquillitate humana & citeriora conſiderat?* Hinc *illa cognitio uirtutis exiſtit, efflorescunt genera, partesq; uirtutum: inuenitur quid ſit quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis ultimũ, quò referenda ſint officia, quæ degẽdæ ætatis ratio deligẽda.* Quibus *& talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agimus, ut uirtus ad beate uiuẽdum ſit ſeipſa contenta.* Sequitur *tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera diſpertit, ſequentia adiungit, perfecta cõcludit, uera & falſa dijudicat,* Diſſerendi *ratio & ſcientia.* Ex *qua quũ ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas*

Γνῶθι σεαυτόν.

* *mens uitijs exutam cognoſcat.*

Aptas, *ab* ἅπτομαι.

randas,tum maximè ingenua delectatio,& digna ſapientia.Sed hæc otij.Tranſeat idē iſte ſapiens ad Remp.tuendam,quid eo poſſit eſſe præſtantius,quum contineri prudentia utilitatem ciuiū cernat, iuſtitia nihil in ſuā domum inde deriuet, reliquis utatur tot, tamq; uarijs uirtutibus. Adiunge fructum amicitiarum, in quo à doctis poſitū eſt cum conſilium omnis uitæ cōſentiens, & penè conſpirās, tū ſumma iucunditas è quotidiano cultu atq; uictu. Quid hæc tandem uita deſiderat,quo ſit beatior? Cui rei,refertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. Quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatū eſt,omnesq; ſapientes gaudijs perfruuntur, omneis eos beatos eſſe confiteri neceſſe eſt. A. Etiámne in cruciatu atq; tormētis? M. An tu me in uiola putabas, aut in roſa dicere? An Epicuro, qui tantūmodo induit perſonā Philoſophi,et ſibijpſi hoc nomē inſcripſit, dicere licebit, quòd quidē ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit nullam ſapiēti eſſe tēpus,etſi uratur,torqueatur,ſecetur,quin poſſit exclamare,quàm pro nihilo puto? Quū præſertim omne malum dolore definiat,bonum uoluptate:hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicatq; nos in uocibus occupatos,inaneis ſonos fundere,neq; quidquā ad nos pertinere, niſi quod aut* læue,aut aſperū in corpore ſentiatur. Huic *lene ergo,ut dixi,nō multū differenti à iudicio ferarū,obliuiſci licebit ſui,& tum fortunam contemnere, quum ſit omne & bonum eius,& malum in poteſtate fortunæ, tum dicere, ſe beatum in ſummo cruciatu, atque tormentis, quum conſtituerit non modò ſummum malum eſſe dolorem,ſed etiam ſolum. Nec uerò illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem,firmitatem animi, turpitudinis uerecundiam, exercitationem conſuetudinémque patiendi,

tiendi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere præteritarum uoluptatũ: ut ſi quis æſtuans, quum uim caloris non facilè patiatur, recordari uelit ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circunfuſum fuiſſe. Non enim uideo quomodo ſedare poßint mala præſentia præteritæ uoluptates. Sed quũ is dicat, ſemper beatũ eſſe ſapientem: cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum quod honeſtate careat, exiſtimãt? Me quidẽ autore etiam Peripatetici, ueteresq́; Academici balbutire deſinant aliquando, aperteq́; & clara uoce audeãt dicere, Beatam uitã in Phalaridis taurũ deſcenſuram. Sint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus quàm ſoleo, intelligo, recedamus. Sint ſanè illa genera bonorũ, dum corporis & externa iaceant humi, & tantummodo quia ſumenda ſint, appellẽtur bona. Alia autem diuina illa longè lateq́; ſe pandant, cœlumq́; contingant, ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modò, & non beatißimum etiam dixerim? Dolorem uerò ſapiens extimeſcet? Is enim huic maximè ſententiæ repugnat. Nam contra mortem noſtrã atq; noſtrorum, contraq́; ægritudinẽ, & reliquas animi perturbationes, ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierũ diſputationibus armati & parati. Dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. Is ardẽtes faces intentat, is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiã, ſe debilitaturũ minatur. Huic igitur ſuccũbet uirtus? huic beata ſapientis & conſtantis uiri uita cedet? Quàm turpe ô dij boni. Pueri Spartiatæ non ingemiſcunt uerberum dolore laniati. Adoleſcentium greges Lacedæmone uidimus ipſi, incredibili contẽtione certantes pugnis, cal-

cibus; unguibus, morſu, deniq; ut exanimarentur prius, quàm uictos ſe faterentur. Quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum, ij qui ſapientes habentur, nudi ætatẽ agunt: & Caucaſi niues, hyemaléq; uim perferunt ſine dolore. Quumq; ad flammam ſe applicauerint, ſine gemitu aduruntur. Mulieres uerò in India, quũ eſt cuiuſuis earũ uir mortuus, in certamen iudiciumq; ueniunt, quam plurimũ ille dilexerit, (plures enim ſolent eſſe ſingulis nuptæ) quæ eſt uictrix, ea læta, proſequentibus ſuis, unà cũ uiro in rogũ imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. Nũquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta: ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more delinitum molliuimus. Aegyptiorũ morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quãuis carnificinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent. quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recuſent. De hominibus loquor. Quid beſtiæ? non frigus, non famem, non montiuagos atque ſylueſtres curſus luſtrationesq; patiuntur? Non pro ſuo partu ita propugnant, ut uulnera excipiãt, nullos impetus, nullos ictus reformidẽt? Omitto quæ perferant, quæq; patiantur ambitioſi, honoris cauſa: laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa: amore incenſi, cupiditatis. Plena uita exemplorũ eſt, ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit inquam, ſe in tormenta uita beata, nec iuſtitiam, temperantiã, in primisq; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiã proſecuta, quũ tortoris os uiderit, conſiſtet: uirtutibusq; omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatũ profectis reſiſtet extra fores, ut antè dixi, limenq; carceris. Quid enim ea

fœdius: quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherriſmo ſegregata: quod tamen fieri nullo pacto poteſt. Nec *enim uirtutes ſine beata uita cohærere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus.* Itaq; *eam tergiuerſari nõ ſinent, ſecũq; rapient, ad quẽcunq; ipſæ dolorẽ cruciatũq; ducẽtur. Sapientis eſt enim proprium, nihil quod pœnitere poßit, facere, nihil inuitũ: ſplendidè, cõſtanter, grauiter, honeſte omnia: nihil ita expectare, quaſi certò futurũ: nihil quũ acciderit, admirari, ut inopinatum, ac nouũ accidiſſe uideatur: omnia ad ſuum arbitrium referre: ſuis ſtare iudicijs: quo quid ſit beatius, mihi certè in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt, qui quum finem bonorum eſſe ſenſerint congruere naturæ, cumq; ea conuenienter uiuere, quũ id ſit in ſapiente ſitum, non officio ſolũ, uerum etiam poteſtate, ſequatur neceſſe eſt, ut cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit: ita ſit ſemper uita beata ſapientis.* Habes *quæ fortißimè de beata uita dici putem, & quomodo nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris, etiam uerißimè.* A. *Melius equidem afferre nihil poſſum. Sed à te impetrarim libenter, ut niſi moleſtũ ſit, (quoniã te nulla uincula impediunt ullius certè diſciplinæ, libasq; ex omnibus quodcunque te maximè ſpecie ueritatis mouet) quod paulò antè* Peripateticos, *ueteremq;* Academiam *hortari uidebare, ut ſine retractatione liberè dicere auderent,* Sapientes *eſſe ſemper beatißimos.* Id *uelim audire, quemadmodum his putes conſentaneum eſſe id dicere: multa enim à te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, & Stoicorum ratione concluſa.* M. V*tamur igitur libertate, qua nobis ſolis in* Philoſophia *licet uti, quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poßit ipſa per ſeſe nullius autoritate adiun*

cta iu

cta iudicari. Et quoniã uideris hoc uelle, ut quæcunq; diſſentientium Philoſophorum ſententia ſit de finibus, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatam præſidij, quod quidẽ Carneadem diſputare ſolitum accepimus: ſed is, ut contra Stoicos quos ſtudioſiſſimè ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidem cum pace agemus. Si enim Stoici fines bonorum rectè poſuerunt, cõfecta res eſt, neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem. Sed quæramus unamquanq; reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poßit omnium ſententijs & diſciplinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ defenſæq; ſententiæ, primum ſimplices quatuor, Nihil bonum niſi honeſtum, ut Stoici: Nihil bonum niſi uoluptatem, ut Epicurus: Nihil bonum niſi uacuitatem doloris, ut Hieronymus: Nihil bonum niſi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos diſſerebat. Hæc igitur ſimplicia. Illa mixta tria genera bonorum, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici. Nec multò ueteres Academici ſecus. Voluptatem cum honeſtate Dinomachus & Callipho copulauit. Indolentiam autem honeſtati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ ſunt ſententiæ quæ ſtabilitatis aliquid habeant. Nam Ariſtonis, Pyrronis, Herilli, nonnullorumq; aliorum euanuerunt. Hi quid poßint obtinere uideam, omißis Stoicis, quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam, & Peripateticorũ quidẽ explicata cauſa eſt, præter Theophraſtum, et ſiqui eũ ſecuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis quidẽ licet facere id, quod ferè faciunt, ut grauitatẽ dignitatemq; uirtutis exaggerent: quam quum ad cœlum extulerint, quod face-

re eloquẽtes homines copioſè ſolent, reliqua ex collatione facile eſt conterere, atq; contẽnere. Nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. Quãquam enim ſint in quibuſdam malis, tamen hoc nomen, Beati, *longè & latè patet. Nã ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa aratio dicitur, nõ ſi altera ſemper omni dãno, altera omnis tẽpeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte extat in utraq; felicitas: ſic uita non ſolum ſi undiq; referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore & grauiore ex parte bona propendent, beata rectè dici poteſt. Sequetur igitur horum ratione uel ad ſuppliciũ beata uita uirtutẽ, cumq; ea deſcendet in taurum,* Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone *autoribus, nec eã minimis blandimentis corrupta deſeret.* Eadem Calliphontis *erit* Diodoriq; *ſententia, quorũ uterq; honeſtatẽ ſic cõplectitur, ut omnia quæ ſine ea ſint, longè & retrò ponenda cenſeat.* Reliqui *habere ſe uidentur anguſtius: enatant tamen* Epicurus, Hieronymus, *& ſiqui ſunt, qui deſertũ illũ* Carneadem *curent defendere.* Nemo *eſt enim qui eorũ bonorũ animũ putet eſſe iudicem, eumq; condoceſ ciat, ut ea quæ bona malá ue uideantur, poßit contẽnere.* Nã *quæ tibi* Epicuri *uidetur, eadem erit* Hieronymi, *&* Carneadis *cauſa, & hercle omnium reliquorum.* Quis *enim parum eſt contra mortẽ, aut dolorem paratus?* Ordiamur *ab eo, ſi placet, quẽ mollem, quem uoluptarium dicimus.* Quid *is tibi, mortem ne uidetur, an dolorẽ timere, qui cũ diem, quo moritur, beatum appellat, maximisq; doloribus affectus eos ipſos inuentorum ſuorũ memoria & recordatione confutat?* Nec *hæc ſic agit, ut ex tẽpore, quaſi effutire uideatur: de morte enim iſta ſentit, ut diſſolutio animante ſenſum extinctũ*

putet:

putet: quod autẽ ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet quæ ſequatur, quorum magnitudinem breuitate conſolatur, longinquitatem lenitate. Quid tandẽ iſti grandiloqui cõtra hæc duo quæ maximè angũt, melius ſe habent quàm Epicurus? *An ad cætera, quæ mala putantur, nõ & Epicurus, & reliqui philoſophi ſatis parati uidentur? Quis non paupertatem extimeſcit? neq; tamen quiſquam philoſophorum. Hic uerò ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit. Etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant, quum procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? An* Scythes Anacharſis *potuit pro nihilo* Pecuniam *ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? Illius epiſtola fertur his uerbis,*

ANACHARSIS HANNONI S. *Mihi amictui eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorũ callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caſeo, carne uescor. Quare ut ad quietum me licet uenias. Munera autem iſta quibus es delectatus, uel ciuibus tuis: uel* Dijs *immortalibus dona. Omnes ferè philoſophi omniũ diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates in Pompa quum magna uis auri argẽtiq; ferretur, Quàm multa non deſidero, inquit.* Xenocrates *quum Legati ab* Alexandro *quinquaginta ei talẽta attuliſſent, quæ erat pecunia tẽporibus illis* Athenis *præſertim maxima, adduxit Legatos ad cœnã in* Academiã. *Iis appoſuit tantũ qđ ſatis eſſet, nullo apparatu. Quũ poſtridie rogarẽt eum, cui numerari iuberet. Quid nos heſterna, inquit, cœnula, non intellexiſtis*

Epiſtola Anacharſidis extat inter Græcas.

me

me pecunia non egere? Quos quum triſtiores uidiſſet, x x x. minas accepit, ne aſpernari Regis liberalitatẽ uideretur. At uerò Diogenes *liberius, ut* Cynicus. *Alexandro roganti ut diceret, ſi quid ſibi opus eſſet:* Nunc *quidem paulum, inquit,* * *à ſole.* Offecerat *uidelicet apricanti.* Et *hic quidẽ diſputare ſolebat, quantò* Rẽgẽ *Perſarũ uita fortunaq; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquã fore: ſe eius uoluptates nõ deſiderare, quibus nunquam ſatiari ille poſſet, ſuas eum conſequi nullo modo poſſe.* Vides, *credo, ut* Epicurus *cupiditatũ genera diuiſit, non nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen, partim eſſe naturales & neceſſarias, partim naturales & non neceſſarias, partim neutrũ.* Neceſſarias *ſatiari poſſe penè nihilo.* Diuitias *enim naturæ parabiles eſſe.* Secundum *autẽ genus cupiditatũ, nec ad potiendũ difficile eſſe cenſet, nec uerò ad carendũ.* Tertias, *quòd eſſent planè inanes, neq; neceſſitatẽ modò, ſed ne naturã quidẽ attingerent, funditus eijciẽdas putauit.* Hoc *loco multa ab* Epicureis *diſputantur, hæq; uoluptates, de quibus multa ab illis ſingulatim extenuantur, quarũ genera non contẽnunt, quærũt tamen copiam.* Nam *& obſcœnas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communeis, in medio ſitas eſſe dicũt: easq; ſi natura requirit, nõ genere, aut loco, aut ordine, ſed forma, ætate, figura metiẽdas putãt: ab ijsq; abſtinere minimè eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officiũ, aut fama poſtulet: omninoq; genus uoluptatũ optabile eſſe, ſi nõ obſit, prodeſſe nunquã.* Totumq; *hoc de uoluptate ſic ille præcepit, ut uoluptatẽ ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandã expetendamq; putet: eadẽq; ratione dolorẽ, ob id ipſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiẽdũ.* Itaq; *hac uſurum compenſatione ſapientẽ, ut uoluptatẽ fugiat,*

ſi

** à ſole abſis.*

ſi ea maiorem dolorē effectura ſit, & dolorem ſuſcipiat maiorem efficientem uoluptatem, omniaq; iucunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur, ad animū referri tamen. Quocirca corpus gaudere tandiu, dum præſentem ſentiret uoluptatē: animum & præſentem percipere pariter cum corpore, & proſpicere uenientē, nec præteritā præterfluere ſinere. Ita perpetuas & contextas uoluptates in ſapiente fore ſemper, quū expectationi ſperatarū uoluptatū, perceptarū memoria iungeretur. Atq; ijs, ſimilia ad uictū etiam transferuntur, extenuanturq; magnificentia & ſumptus epularū, quòd paruo cultu natura contenta ſit. Etenim quis hoc non uidet, deſiderijs iſta condiri omnia? Darius in fuga, quum aquam turbidā, & cadaueribus inquinatā bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius: Nunquā uidelicet ſitiēs biberat. Nec eſuriens Ptolemæus ederat: cui quū peragranti Aegyptū, comitibus non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, nihil uiſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, quum uſq; ad ueſperum contentius ambularet, quæſitūq; eſſet ex eo, quare id faceret, reſpōdiſſe ſe, quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem. Quid, uictū Lacedæmoniorū in Phiditijs nónne uidemus? Vbi quū tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatū. Tum is qui illa coxerat: minimè mirū, inquit, condimenta enim defuerunt. Quæ tandem? inquit ille, Labor in uenatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis. His enim rebus Lacedæmoniorū epulæ condiuntur. Atq; hoc non ex hominū more ſolùm, ſed etiam ex beſtijs intelligi poteſt: quæ, ut quicquid obiectum eſt, quod modo à natura non ſit alienum, eo contentæ, non quærunt amplius. Ciuitates quædā uniuerſæ more doctæ, parſimonia delectantur,

Optimum condimētum fames.

tur, ut de Lacedæmonijs paulò antè diximus. Perſarum à Xenophōte uictus exponitur: quos negat ad panem adhibere quicquam, præter naſturcium. Quanquam ſi quædam etiam ſuauiora natura deſideret, quàm multa ex terra arboribusq; gignuntur, quum copia facili, tum ſuauitate præſtantia? Adde ſiccitatē, quæ conſequitur hanc continentiam in uictu: adde integritatem ualetudinis: confer ſudanteis, ructanteis, refertos epulis tāquam opimos boues: tum intelliges, qui uoluptatem maximè ſequantur, eos minimè conſequi: iucunditatemq; uictus eſſe in deſiderio, nō in ſatietate. Timotheum clarum hominē Athenis, et principem ciuitatis ferunt, quum cœnauiſſet apud Platonem, eoq; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq; eū poſtridie, dixiſſe, Veſtræ quidem cœnæ non ſolùm in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. Quid, quod ne mente quidem rectè uti poſſumus, multo cibo & potione complecti? Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos, in qua ſcriptū eſt his ferè uerbis: Quò quum ueniſſem, uita illa beata, quæ ferebatur plena Italicarum, Syracuſiarumq; menſarū, nullo modo mihi placuit: bis in die ſaturum fieri, nec unquam pernoctare ſolū: cæteraq; quæ comitantur huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, moderatus uerò multò minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? Quomodo igitur iucūda uita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia, abſit moderatio?

*Aſſyriæ *Ex quo Sardanapali opulentiſſimi * Syriæ Regis error agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,*

Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido
Hauſit: at illa iacent multa & præclara relicta.

Quid aliud (inquit Ariſtoteles) in bouis, non in Regis ſepulchro inſcriberes? Hæc habere ſe mortuū dicit, quæ ne

uiuus

uiuus quidem diutius habebat, quã fruebatur. Cur igitur diuitiæ deſiderentur? aut ubi paupertas beatos eſſe nõ ſinit? Signis credo, tabulis, ludis. Siquis eſt qui his delectetur, nõn ne melius tenues homines fruuntur, quàm illi qui his abundant. Eſt enim earũ rerũ omnium noſtra in urbe ſumma in publico copia: quæ qui priuati habent, nec tã multa & rarò uident, quum in ſua rura uenerint, quos tamen pungit aliquid, quũ illa unde habeant recordãtur. Dies deficiet, ſi uelim paupertatis cauſam defendere. Aperta enim res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet, quã paucis, quã paruis rebus egeat, quã uilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientẽ beatũ eſſe prohibebit? Vide ne plus commendatio in uulgus, & hæc quæ expetitur gloria, moleſtiæ habeat, quã uoluptatis. Leuiculus ſanè noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat, aquã ferentis muliercułæ, ut mos in Græcia eſt, inſuſurrantiſq; alteri, Hic eſt ille Demoſthenes. Quid hoc leuius? At quãtus orator? Sed apud alios lòqui uidelicet didicerat, nõ multum ipſe ſecũ. Intelligendũ eſt igitur, nec gloriam popularẽ ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatem extimeſcendã. Veni Athenas, inquit Democritus, neq; me quiſquã ibi agnouit. Conſtantem hominem & grauẽ, qui glorietur à gloria ſe abfuiſſe. An tibicines, iiq; qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numeroſq; moderãtur? Vir ſapiens multò arte maiore præditus, non quid ueriſſimũ ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? An quicquã ſtultius, quã quos ſingulos, ſicut operarios, barbaroſq; contẽnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos? Ille uerò noſtras ambitiones leuitateſq; contemnet, honoreſq; populi etiã ultrò delatos repudiabit. Nos autem eos neſcimus, antequàm

quàm pœnitere cœpit, contemnere? Eſt apud Heraclitum phyſicum de principe Epheſiorũ Hermodoro: Vniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd quum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt, Nemo de nobis unus excellat: * ſin quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. An hoc non ita fit omni in populo? Nón ne omnem exuperantiam uirtutis oderunt? Quid? Ariſtides (malo enim Græcorum, quàm noſtra proferre) nón ne ob eã cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modũ iuſtus eſſet? Quantis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cũ populo cõtrahũt? Quid eſt enim dulcius otio literato? ijs dico literis quibus infinitatem rerũ atq; naturæ, & in hoc ipſo mũdo, cœlũ, terras, maria agnoſcimus. Contempto igitur honore, contẽpta etiã pecunia, quid relinquitur quod extimeſcendũ ſit? Exiliũ credo, quod in maximis malis ducitur. Id ſi propter alienã & offenſam populi uoluntatẽ malum eſt, quã ſit ea contemnenda, paulò antè dictum eſt: ſin abeſſe à patria miſerum eſt, plenæ miſerorum prouinciæ ſunt, ex quibus admodũ pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exules. Quid tum? Parúm ne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iã uerò exilium, ſi rerum naturam, nõ ignominiam nominis quærimus, quantũ demum à perpetua peregrinatione differt, in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſsimi conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacydes, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleanthes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſidonius, innumerabiles alij, qui ſemel egreſsi, nũquam domũ reuerterunt? At enim non ſine ignominia afficere poterit ſapiẽtẽ. De ſapiẽte enim hæc omnis oratio eſt cui iure id accidere non poſsit. Nã iure exultantẽ conſolari nõ oport

*ſed ſi quis extit.

*oportet.Poſtremo ad omnes caſus facilima ratio eſt eorũ qui ad uoluptatem ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut quocunq; hæc loco*ſuppeditetur, ibi beatè queãt uiuere. Itaq; ad omnem rationẽ Teucri uox accommodari poteſt,* *ſuppeditẽt.

Patria eſt, ubicunque eſt benè.

*Socrates quidem quum rogaretur cuiatem ſe eſſe diceret, Mundanũ,inquit.Totius enim mundi ſe incolã, & ciuem arbitrabatur. Quid T.Albutius,nón ne animo æquiſsimo Athenis exul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in republ. quieſcens Epicuri legibus paruiſſet. Qui enim beatior Epicurus, quòd in patria uiuebat, quàm quòd Athenis Metrodorus? aut Plato Xenocratem uincebat,aut Polemo Arceſilam,quo eſſet beatior? Quanti uerò iſta ciuitas æſtimanda eſt,ex qua boni ſapientesq; pelluntur? Demarathus quidem Tarquinij Regis noſtri pater,tyrannum Cypſelum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinios Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos procreauit. Num ſtultè antepoſuit exilij libertatẽ domeſticæ ſeruituti? Iam uerò motus animi, ſolicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, *traductis animis ad uoluptatem. Non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere,ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem,quia ſemper ſit in uoluptatibus.Ex quo effici putat ille quod quærimus,ut ſapiens ſemper beatus ſit. A.Etiámne ſi ſenſibus carebit oculorum,ſi aurium? M.Etiam.Nam iſta ipſa contemnit.Primum enim horribilis iſta cæcitas,quibus tandẽ caret uoluptatibus? quum quidam etiam diſputent cæteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus:quæ autem aſpectu percipiantur, ea non uerſari in oculorum ulla iocunditate: ut ea quæ guſtemus,olfaciamus, tractemus,audiamus,in ea ipſa ubi ſentimus,parte uerſentur? in oculis tale* *traductus

n nihil

nihil ſit. Animus accipit quæ uidemus: animo autem multis modis, uarijsq; delectari licet, etiamſi non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui uiuere eſt cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? Nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paulò obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: Cuius cæcitatem quum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit, an uobis nulla uidetur uoluptas eſſe nocturna? Appium quidem ueterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu, nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domum compleri conſultoribus ſolitam accepimus, quũ quorum res eſſet, ſua ipſi non uidebant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in ſenatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam ſcribebat hiſtoriam, & uidebat in literis. Diodotus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi uixit. Is uerò quod credibile uix eſſet, quũq; in philoſophia multò etiam magis aſſiduè quàm anteà uerſaretur, & quum fidibus more Pythagoreorũ uteretur, quumq; ei libri noctes & dies legerentur, quibus in ſtudijs oculis non egebat: tamen quod ſine oculis uix fieri poſſe uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiens diſcentibus unde, quò, quamq; lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum philoſophum, quum quidam quæreret quid ei cæcitas attuliſſet, reſpondiſſe, Puero ut uno eſſet comitatior. Vt enim uel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat quod quibuſdam Græcis quotidie: ſic cæcitas ferri facilè poſſit, ſi non deſint ſubſidia ualetudinum. Democritus

mocritus luminibus amiſſis, alba ſcilicet & atra diſcernere nõ poterat: at uerò bona mala, æqua iniqua, honeſta turpia, utilia inutilia, magna parua poterat: & ſine uarietate colorum licebat uiuere beatè, ſine notione rerum nõ licebat. Atque hic uir impediri animi etiã aciem aſpectu oculorum arbitrabatur: & quum alij ſæpe quod ante pedes eſſet non uiderẽt, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. Traditum eſt etiam Homerum cæcum fuiſſe, at eius picturam non poëſim uidemus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, ut quæ ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit? Quid ergo aut Homero ad delectationẽ animi ac uoluptatẽ, aut cuiquã docto defuiſſe unquam arbitramur? Aut ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros & patrimonia ſua reliquiſſent? huic diſcendi quærendiq; diuinæ delectationi toto ſe animo dedidiſſent? Itaque augurem Tireſiam, quem ſapientem fingunt poëtæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem ſuam. At uerò Polyphemum Homerus, quum immanem ferumq; finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusq; laudare fortunas, quòd quà uellet ingredi poſſet, & quæ uellet attingeret. Rectè hic quidem. Nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille prudentior. In ſurditate uerò quidnam eſt mali? Erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, quòd malè audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria. Epicurei noſtri Græcè fari neſciũt, nec Græci Latinè: ergò hi in illorum, & illi in horũ ſermone ſurdi: omnesq; id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profectò ſumus. At uocem citharœdi nõ audiunt, ne

ſtridorem quidem ſerræ tum quum acuitur, aut grũnitum
ſuis quum iugulatur ſus, nec quum quieſcere uolunt fremitũ
murmurãtis maris. Et ſi cãtus eos fortè delectãt primum
cogitare debẽt antequam hi ſint inuenti, multos beatè ui-
xiſſe ſapiẽtes. Deinde multò maiorẽ percipi poſſe legen
dis his, quàm audiẽdis uoluptatem. Tum ut paulò antè cæ-
cos ad aurium traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos
ad oculorum. Etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem
alterius non requiret. Congerantur in unum omnia, ut
idem oculis & auribus captus ſit, prematur etiam dolori-
bus acerrimis corporis, qui primùm per ſe ipſi plerunque
conficiunt hominẽ: ſin fortè longinquitate producti, uehe-
mentius tamen torquent, quàm ut cauſa ſit cur ferantur,
quid eſt tandem, Dij boni, quod laboremus? Portus enim
præſtò eſt, quoniam mors ibidẽ eſt, æternũ nihil ſentienti
receptaculũ. Theodorus Lyſimacho mortẽ minitãti, Ma-
gnum uerò effeciſti, ſi cantaridis uim conſecutus es. Pau-
lus Perſæ deprecanti, ne in triumpho duceretur, In tua id
*inquit * quidẽ poteſtate eſt. Multa prima die quũ de ipſa morte
quæreremus, nõ pauca etiam poſtero, quũ ageretur de do
lore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè
periculũ eſt, ne nõ mortẽ, aut optandã, aut certè non timẽ
dam putet. Mihi quidem in uita, ſeruanda uidetur illa lex,
quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur, Aut bibat, inquit,
aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum
alijs uoluptate potandi, aut ne ſobrius in uiolentiam uino-
lentorum incidat, antè diſcedat. Sic iniurias fortunæ quas
ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem quæ Epi
curus, totidẽ uerbis dicit, & Hieronymus. Quòd ſi ijs phi
loſophis, quorum ea ſententia eſt, ut uirtus per ſe ipſa nihil
ualeat: omneq́; quod honeſtum nos, & laudabile eſſe di-
cimus

cimus, id illi caſſum quiddam, & inani uocis ſono decoratum eſſe dicant: & tamen ſemper beatum cenſent eſſe ſapientem: quid tandem à Socrate & Platone, perfectis philoſophis faciēdum putes? Quorū alij tantā præſtantiam in bonis animi eſſe dicūt, ut ab his corporis & externa obſcurentur. Alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. Quorum cōtrouerſiam ſolebat tanquā honorarius arbiter iudicare Carneades. Nam quum quæcunq; bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur, neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, cæteris'que rebus generis eiuſdem quàm Stoici, quum ea re, non uerbis ponderarentur, cauſam eſſe deſiderandi negabat. Quare hunc locum cæterarum diſciplinarum philoſophi, quemadmodum obtinere poßint, ipſi uiderint. Mihi tamen gratum eſt, quod de ſapientium perpetua bene uiuēdi facultate dignum quiddam philoſophorum uoce profitentur. Sed quoniam manè eſt eundem, has quinque dierum diſputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conſcripturum arbitror. Vbi enim melius uti poſſumus hoc cuicuimodi eſt otio? Ad Brutumq; noſtrum hos libros alteros quinque mittemus, à quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, uerumetiam laceßiti. In quo quantum cæteris profuturi ſumus, non facilè dixerimus. Noſtris quidem acerbißimis doloribus, uarijs'que, & undique circunfuſis moleſtijs, alia nulla potuit inueniri leuatio.*

*diſsidendi

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

NDEX EORVM
QVAE CONTINENTVR
IN HOC LIBRO.

A

ΒΛάβεια 92
Abſtinentia ibi.
Academia 61
Achilles 139
Aeacus 48
Aegritudo 95.124.125
Aegritudo animi 95
Aegritudo ſi in ſapientem cadere poteſt 88
Aegrotatio 95.131
Aegrotatio corporis 95
Aegyptiorum ſuperſtitioſa uanitas 183
Aelius Sextus 16
Aemulatio 127
Aerumna ibid.
Afflictatio ibid.
Afflictio 128
Africanus 11.139
Agamemnon 45.140
Agere animam 16
Aiax 90
Aiax fortis 141
Albinus 45
Alcæus 149
Alcmæon 90
Alcibiades 117
Alcidamus 56
Alexander 94
Amaphanius 123
Amentia 89
Amor 149
Anacharſis Scythes 187
Anacharſidis epiſtola ibi.
Anaxagoras 51.179
Anaxarchus 79
Angor 127
Anima 16.17
Animatum 30
Animi 132
Animi duæ partes 134
In animo quæ præcipua 143
Animus æger sẽper errat 94
Animus quid eſt 16
Ἀντάξονα 36
Antiochus 193
Antipater 192
Apollo 29
Appius Claudius 10
Aptas ab ἅπτομαι 180
Archelaus, diſcipulus Anaxagoræ 158

Archi

Archimedes geometra 178
Archyta 24
Arion Methymneus 84
Ariſtides ob iuſtitiam inuidioſus 192
Ariſtippus Socraticus 63
Ariſto Chius 165
Ariſtoteles 18.192
Ariſtoxenus 25.29
Arma, membra militum 72
Artem quam quiſque norit in hac ſe exerceat 25
Aruns 140
Athamas 90
Athenæ 16
Ἀξίωμα 14
Αὐλῶν 103

B

Beati 165
Bene audit, qui laudatur 195
Biton 55
Boni 165
Βούλησις 125

C

Κακία 133
Calanus Indus 80
Calatinus 53
Callimachus 46
Callipho 186
Carere quid 44
Carminum uetuſtas 122
Carneades 122.192
Carneadis ſcripta 107
Carthaginienſes 117
Caſci 19
Κατηγορήματα 128
Cato 11.53.122
Catulus 174.179
Cautio 126
Celtiberi 84
Charitatis ordo 111
Chryſippus 53.118.141
Cicero Academicus 158
Claſtidius 139
Cleanthes 82.192
Cleobis 55
Cleombrotus 42
Clepſydra 85
Clitomachus 199
Codrus 56
Conſolatio Ciceronis, liber de morte filiæ 34
Conturbatio 128
Conuenienter naturæ uiuere, &c. 184
Cor 18
Corinthium æs 133
In corpore præcipua quæ ſunt 132
Corpus, uas animi 29
Crantor 55.90.192

Crito 50
Critolai libra 173
Cupiditas 95. 133
Curius 53
Cymbri 84
Cyneas 32
Cynicus 188
Cynnæ tyrannis 174
Cyprius Nicocreon 79
Cypſelus tyrannus 193
Cyrenaici 97.99.107

D

Damon 177
Decij 44. 81
Deſtrueſcere 152
Definitiones perturbationum 126
Deianira 65
Delectatio 128
Demarathus 193
Dementia 90. 92
Democles 176
Democritus 18.41.179.191
Democritus oculis orbus 195
Demoſthenes 191
Deſperatio 128
Deſiderium ibid.
Deucalion 17
Diagoras 54
Dicæarchus 17.18.25.29.39.
Dion 190
Dignitas 171
Diodorus 185
Diodorus Stoicus 194
Diogenes 108
Diogenes Stoicus 122
Dionyſius 97. 177
Dionyſij tyrannis 175
Dionyſius Stoicus 68
Dionyſius Heracleotes 93
Diſcere quid 32
Dolere 72
Nihil dolere, aut immanitatis in animo, aut ſtuporis in corpore 90
Dolor 128
Dolor, ſummum malum 63
Doris 176

E

Endymion 46
Ennius 10
Ἔννοια 31
Ἐντελέχεια 18
Epaminondas 22.53
Ephori 49
Epicuri inconſtantia 176
Epicuri de morte ſententia 41.86
Epicurus 65. 69. 101. 103. 104.185.193
Epitaphium Ennij 22
Epitaphium Solonis 57

Epitaph

Epitaphius Platonis liber 167
Erichtheus 56
Ethruſci 16
Euphorion 104
Euripides 34. & .98
Eurota 72
Euryclia 171
Exanimatio 128
Excandeſcentia ibid.
Excordes 16
Exilium 192
Exiſſe de poteſtate, qui dicuntur 90
F
Fabricius 53
Fames optimum condimentum 189
Fertilitas barbara 72
Fidens 91
Fidentia 152
Finis bonorum Stoicis quid 184
Fines mixti 185
Firmitas 132
Formido, inis 128
Fortes fortuna adiuuat 62
Fortitudo 91. 169
Frugalitas 92
Frugalitas à fruge 93
Frugi homines ibi.
Furor 90
Furor ſi in ſapientem cadere poſsit 90
G
Galba 11
Ganymedes 54
Ganymedis raptus 149
Gaudium 125
Geminius 44
Geometria 11
Geſtire 88
Gloria quid 86
Gloria comes rectè factorum ibid.
Γνῶθι σεαυτὸν 180
Gracchus 11. 45
Græcia 97
Græcia uerborum inops 72
Gymnici 83
Gymnoſophiſtæ 183
H
Harmonia 17. 18. 25
Hector 51. 139
Hecuba 111
Hegeſias Cyrenaicus 42
Heraclitus phyſicus 193
Hercules 140
Herilus 185
Hermodorus 193
Herodotus 55
Heſiodus 10

Hieronymus Rhodius 63.
185
Hippocentaurus 45
Hippodamia 96
Homerus 10.34
Honos alit artes 10
Hortenſius 32
Humani unde 23
Hypanis fluuius 47

I

Iactatio 128
Idea 31
Ratio immortalitatis animorum 30
Inanimum 30
Inconſtantia 90
Indigentia 128
Indolentia 90
Inimicitia 128
Innocens 92.169.
Innocentia 92
Inſania 88
Inſanitas 89
Inſipientes omnes inſaniunt 89
Inſipientia ibidem
Intemperantia, fons perturbationum omnium 128
Interitus 37
Inuidentia 94.128
Inuidere 88
Inuidia 102.127
Iphigenia 56
Ira 128
Ira ubi 17
Iracundia 89
Iuſtitia 92

L

Labor 72
Laborare 72
Lacænæ uirgines 72
Lacedæmon 76.182
Lacides 193
Lacon 169
Lælius 11.53.122
Lætari 88
Lætitia 126
Lamentatio 127
Latmus 46
Lampſacum 51
Laomedon 34
Lepidus 11
Leucothea 20
Leuctra 53
Lex conuiuiorum 196
Libido 125.127
Libido cōtra rationem 126
Licere 174
Λύσις 110
Liuidi 131
Liuius 10
Lucius Brutus 44

Lucius

Lucius Craſſus 13
L. *Piſo* 92
Lucius Paulus 114
Luctus 127
Lycon 118
Lycurgus 50.53.71
Lyſimachus 50

M

Macedones 107
Magorum mos in humandis corporibus 52
Mala improuiſa grauiora 98
Malè audit, qui uituperatur 195
Maleuolentia 128
Maleuoli 131
Malum 71
Malum, etiã mediocre, magnum eſt 94
Μανία 90
Marcellus 139
Marcus Camillus 45
Marcus Halienus 142
Marcus Nobilior 10
Marcus Craſſus 14.99
Marcus Antonius 13.81
Marius 175
Maximus Marcellus 53
Melancholici 89
Memoria 33
Omnium mẽtes deorũ opinione imbutæ
Metellus 42
Metelli fortuna 43
Metrodorus 61.64.164
Metus 96.126.173
Minos 13.48.71
Miſereri 88
Miſeri qui dicuntur 12
Miſericordes 131
Miſericordia 94.127
Moderatus 93
Moderatio 92
Modeſtia ibidem
Moleſtia 127
Mœror ibidem
Morbi 132
Morbus 131
Mors quid 16.20
Mors ſi eſt miſera 49
Mortes pro patria claræ 56
Muliebris fletus 81
Muſæus 48
Mytilene, urbs Lesbi 39

N

Næuius 10
Neapolis 43
Neapolitani ibidem
Nemeæus leo 140
Neptunus 53

Neq

Nequitia 93
…ube 111

O

Obtrectatio 127
Odium 128
Oenomaus 96
Oileus 114
Olympia 76
Olympionices 54
Olympius Iupiter 74
Opinio 126
Orator 11.14
Oreſtes 146
Orpheus 48

P

Pacidianus 139
Pacuuius 78
Palamedes 48
Panætius 45.193
Πάθη 88.95.124
Patrocles 73
Paulus 44.53
Pauor 128
Peccata tria magna 105
Pelops 52.85
Peripatetici 61.94.185
Perſæ 52.167
Perſes 50
Perturbatio 88.133
Quid Perturbatio 125
Perturbationes omnes ex opinione naſcuntur 95.126
Pherecides Syrus primus dixit animos eſſe ſempiternos 23
Pherecrates 17
Phiditia 189
Philo 61.68.192
Philoctetæ 64
Philoctetis clamor 80
Φιλόπονος 72
Philoſophia 11
Philoſophia omniũ artium mater 34
Philoſophia, medicina animorum 87
Philoſophia in naturalium rerum cognitione occupata 158
Philoſophia perfecta 12
Philoſophiæ uis 62
Phthiota 17
Pigritia 128
Plato 17.19.28.29.31
Plautus 10
Polemon 169.186
Pompeius 43.82
Poſidonius 82.192
Præmeditatione rerum leuari ægritudinem 100
Præſtat accipere quàm facere

cere iniuriam 175
Priamus 46
Prometheus 67.117
Proprium ſtultitiæ, aliorum uitia cernere 116
Prudentia 92
Pſycomantius 56
Ptolemæus 42.189
Pudor 127
Pulchritudo 132
Pulchritudo corporis ib.
Pyrrho 64.185
Pyrrhus 32.44
Pythagoras 23.117
Pythagoras primus omniũ ſe philoſophũ dixit 166
Pythagoræ ætas 121
Pythias 177
Pythius Apollo 16

Q

Qualis homo, talis eius oratio 172
Quatuor de finibus bonorum ſententiæ ſimplices nec exploſæ 185

R

Rhadamanthus 13.48
Roma 10.45
Romulus 10.20

S

Sanguis 18
Sanitas 89
Sapientia 89.
Sapientia ſæpe eſt ſub palliolo ſordido 108
Sardanapali epitaphium 190
Scipio 122.140
Scipiones 14
Semele 20
Semina uirtutũ ingenijs noſtris innata 86
Sempronia lex 106
Sepeliendi mos 52
Seruilij 14
Sicyonij 107
Silenus 55
Siſyphus 13.48
Socrates 50.123.158
Solicitudo 127
Solon 57
Σώφρων 92
Σωφροσύνη 92
Spartiatæ pueri 183
Species 32
Speuſippus 165.186
Sphærus 141
Σπυδαῖοι 72
Stoici 39
Studioſi 72
Stultitia 90
Stultus 89

Suz

Suggeſtum 176
Summus Epicureæ philoſophiæ 101
Summum bonum 106

T

Tantalus 13
Tarquinius 44
Tarquinius ſuperbus 94
Telamon 102.103.114
Temeritas 93
Temperantia 92.132.170
Terineus 55
Terror 128
Teucer 193
Themiſtocles 10.22.53
Theodectes 32
Theodorus 51
Θεομαχεῖν 110
Theophraſtus 27.94.164.185.192
Theramenes 49
Theſeus 98
Thyeſtes 52
Timæus 24
Timidi 131
Timor 128
Timon μισάνθρωπος 130
Timotheus 190
Torquatus 140
Tria bonorum genera 182
Triptolemus 48
Troilus 46
Trophonius 55
Tyrius 113

V

Valetudo 132
Vecordes 16
Vela facere 125
Velocitas 132
Venus 150
Venuſia 44
Vinolentia 142
Vires 132
Virtus ex uiro nominatur 75
Virtus mens abſoluta 169
Virtus ſeipſa contenta ad beate uiuendum 154
Virtus ſummum bonum 70
Vitioſitas 131
Vitium 131
Vlyſſes 48.78.171
Voluntas 125
Voluptas 95
Vulcania arma 72
Vultus à mente fingitur 99

X

Xanthippe 99
Xenocrates 169.173.186.192.193
Xenophon 83.190
Χρήσιμος 92

Zeno

Z

Zeno 17. 64. 69. 102. 125. 138. 192

Zeno Cittiæus 167

Zeno Stoicus 17

A' Zenone fortis eſſe dicit Heracleotes Dionyſius 82

Zenonis conſtantia 79

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

E.S.

NDEX EORVM
QVAE CONTINENTVR IN HOC LIBRO.

A

Ἀβλάβεια 92
Abſtinentia ibi.
Academia 61
Achilles 139
Aeacus 48
Aegritudo 95.124.125
Aegritudo animi 95
Aegritudo ſi in ſapientem cadere poteſt 88
Aegrotatio 95.131
Aegrotatio corporis 95
Aegyptiorum ſuperſtitioſa uanitas 183
Aelius Sextus 16
Aemulatio 127
Aerumna ibid.
Afflictatio ibid.
Afflictio 128
Africanus 11.139
Agamemnon 45.140
Agere animam 16
Aiax 90
Aiax fortis 141
Albinus 45
Alcæus 149
Alcmeon 90
Alcibiades 117
Alcidamus 56
Alexander 94
Amaphanius 123
Amentia 89
Amor 149
Anacharſis Scythes 187
Anacharſidis epiſtola ibi.
Anaxagoras 51.179
Anaxarchus 79
Angor 127
Anima 16.17
Animatum 30
Animi 132
Animi duæ partes 134
In animo quæ præcipua 143
Animus æger ſẽper errat 94
Animus quid eſt 16
Ἀντάξοια 36
Antiochus 193
Antipater 192
Apollo 29
Appius Claudius 10
Aptas ab ἅπτομαι 180
Archelaus, diſcipulus Anaxagoræ 158

Archi

Archimedes geometra 178
Archyta 24
Arion Methymneus 84
Ariſtides ob iuſtitiam inui-
dioſus 192
Ariſtippus Socraticus 63
Ariſto Chius 165
Ariſtoteles 18.192
Ariſtoxenus 25.29
Arma,membra militum 72
Artem quam quiſque norit
in hac ſe exerceat 25
Aruns 140
Athamas 90
Athenæ 16
Ἀξίωμα 14
Αὐλῶν 103

B

Beati 165
Bene audit, qui laudatur
195
Biton 55
Boni 165
Βούλησις 125

C

Κακία 133
Calanus Indus 80
Calatinus 53
Callimachus 46
Callipho 186
Carere quid 44

Carminum uetuſtas 122
Carneades 122.192
Carneadis ſcripta 107
Carthaginienſes 117
Caſci 19
Κατηγορήματα 128
Cato 11.53.122
Catulus 174.179
Cautio 126
Celtiberi 84
Charitatis ordo 111
Chryſippus 53.118.141
Cicero Academicus 158
Claſtidius 139
Cleanthes 82.192
Cleobis 55
Cleombrotus 42
Clepſydra 85
Clitomachus 199
Codrus 56
Conſolatio Ciceronis,liber
de morte filiæ 34
Conturbatio 128
Conuenienter naturæ ui-
uere,&c. 184
Cor 18
Corinthium æs 133
In corpore præcipua quæ
ſunt 132
Corpus,uas animi 29
Crantor 55.90.192

Crito 50
Critolai libra 173
Cupiditas 95. 133
Curius 53
Cymbri 84
Cyneas 32
Cynicus 188
Cynnæ tyrannis 174
Cyprius Nicocreon 79
Cypſelus tyrannus 193
Cyrenaici 97.99.107

D

Damon 177
Decij 44. 81
Deſtrueſcere 152
Definitiones perturbationum 126
Deianira 65
Delectatio 128
Demarathus 193
Dementia 90. 92
Democles 176
Democritus 18.41.179.191
Democritus oculis orbus 195
Demoſthenes 191
Deſperatio 128
Deſiderium ibid.
Deucalion 17
Diagoras 54
Dicæarchus 17.18.25.29.39.
Dion 190
Dignitas 171
Diodorus 185
Diodorus Stoicus 194
Diogenes 108
Diogenes Stoicus 122
Dionyſius 97. 177
Dionyſij tyrannis 175
Dionyſius Stoicus 68
Dionyſius Heracleotes 93
Diſcere quid 32
Dolere 72
Nihil dolere, aut immanitatis in animo, aut ſtuporis in corpore 90
Dolor 128
Dolor, ſummum malum 63
Doris 176

E

Endymion 46
Ennius 10
Ἔννοια 31
Ἐντελέχεια 18
Epaminondas 22.53
Ephori 49
Epicuri inconſtantia 176
Epicuri de morte ſententia 41. 86
Epicurus 65. 69. 101. 103. 104.185.193
Epitaphium Ennij 22
Epitaphium Solonis 57

Epitaph

Epitaphius Platonis liber 167
Erichtheus 56
Ethruſci 16
Euphorion 104
Euripides 34. & 98
Eurota 72
Euryclia 171
Exanimatio 128
Excandeſcentia ibid.
Excordes 16
Exilium 192
Exiſſe de poteſtate, qui dicuntur 90

F

Fabricius 53
Fames optimum condimentum 189
Fertilitas barbara 72
Fidens 91
Fidentia 152
Finis bonorum Stoicis quid 184
Fines mixti 185
Firmitas 132
Formido,inis 128
Fortes fortuna adiuuat 62
Fortitudo 91. 169
Frugalitas 92
Frugalitas à fruge 93
Frugi homines ibi.
Furor 90
Furor ſi in ſapientem cadere poſſit 90

G

Galba 11
Ganymedes 54
Ganymedis raptus 149
Gaudium 125
Geminius 44
Geometria 11
Geſtire 88
Gloria quid 86
Gloria comes rectè factorum ibid.
Γνῶθι σεαυτὸν 180
Gracchus 11. 45
Græcia 97
Græcia uerborum inops 72
Gymnici 83
Gymnoſophiſtæ 183

H

Harmonia 17. 18. 25
Hector 51. 139
Hecuba 111
Hegeſias Cyrenaicus 42
Heraclitus phyſicus 193
Hercules 140
Herilus 185
Hermodorus 193
Herodotus 55
Heſiodus 10

Hieronymus Rhodius 63.
185
Hippocentaurus 45
Hippodamia 96
Homerus 10.34
Honos alit artes 10
Hortenſius 32
Humani unde 23
Hypanis fluuius 47

I

Iactatio 128
Idea 31
Ratio immortalitatis animorum 30
Inanimum 30
Inconſtantia 90
Indigentia 128
Indolentia 90
Inimicitia 128
Innocens 92.169
Innocentia 92
Inſania 88
Inſanitas 89
Inſipientes omnes inſaniunt 89
Inſipientia ibidem
Intemperantia, fons perturbationum omnium 128
Interitus 37
Inuidentia 94.128
Inuidere 88
Inuidia 102.127
Iphigenia 56
Ira 128
Ira ubi 17
Iracundia 89
Iuſtitia 92

L

Labor 72
Laborare 72
Lacænæ uirgines 72
Lacedæmon 76.182
Lacides 193
Lacon 169
Lælius 11.53.122
Lætari 88
Lætitia 126
Lamentatio 127
Latmus 46
Lampſacum 51
Laomedon 34
Lepidus 11
Leucothea 20
Leuctra 53
Lex conuiuiorum 196
Libido 125.127
Libido cõtra rationem 126
Licere 174
Λύσις 110
Liuidi 131
Liuius 10
Lucius Brutus 44

Lucius Craſſus 13
L. Piſo 92
Lucius Paulus 114
Luctus 127
Lycon 118
Lycurgus 50.53.71
Lyſimachus 50

M

Macedones 107
Magorum mos in humandis corporibus 52
Mala improuiſa grauiora 98
Malè audit, qui uituperatur 195
Maleuolentia 128
Maleuoli 131
Malum 71
Malum, etiā mediocre, magnum eſt 94
Μανία 90
Marcellus 139
Marcus Camillus 45
Marcus Halienus 142
Marcus Nobilior 10
Marcus Craſſus 14.99
Marcus Antonius 13.81
Marius 175
Maximus Marcellus 53
Melancholici 89
Memoria 33
Omnium mētes deorū opinione imbutæ
Metellus 42
Metelli fortuna 43
Metrodorus 61.64.164
Metus 96.126.173
Minos 13.48.71
Miſereri 88
Miſeri qui dicuntur 12
Miſericordes 131
Miſericordia 94.127
Moderatus 93
Moderatio 92
Modeſtia ibidem
Moleſtia 127
Mœror ibidem
Morbi 132
Morbus 131
Mors quid 16.20
Mors ſi eſt miſera 49
Mortes pro patria claræ 56
Muliebris fletus 81
Muſæus 48
Mytilene, urbs Lesbi 39

N

Næuius 10
Neapolis 43
Neapolitani ibidem
Nemeæus leo 140
Neptunus 53

Neq

Nequitia 93
...obe 111

O

Obtrectatio 127
Odium 128
Oenomaus 96
Oileus 114
Olympia 76
Olympionices 54
Olympius Iupiter 74
Opinio 126
Orator 11.14
Oreſtes 146
Orpheus 48

P

Pacidianus 139
Pacuuius 78
Palamedes 48
Panætius 85.193
Πάθη 88.95.124
Patrocles 73
Paulus 44.53
Pauor 128
Peccata tria magna 105
Pelops 52.85
Peripatetici 61.94.185
Perſæ 52.167
Perſes 50
Perturbatio 88.133
Quid Perturbatio 125
Perturbationes omnes ex opinione naſcuntur 95.126
Pherecides Syrus primus dixit animos eſſe ſempiternos 23
Pherecrates 17
Phiditia 189
Philo 61.68.192
Philoctetes 64
Philoctetis clamor 80
Φιλόπονοι 72
Philoſophia 11
Philoſophia omniũ artium mater 34
Philoſophia, medicina animorum 87
Philoſophia in naturalium rerum cognitione occupata 158
Philoſophia perfecta 12
Philoſophiæ uis 62
Phthiota 17
Pigritia 128
Plato 17.19.28.29.31
Plautus 10
Polemon 169.186
Pompeius 43.82
Poſidonius 82.192
Præmeditatione rerum leuari ægritudinem 100
Præſtat accipere quàm facere

cere iniuriam 175
Priamus 46
Prometheus 67.117
Proprium ſtultitiæ, aliorum uitia cernere 116
Prudentia 92
Pſycomantius 56
Ptolemæus 42.189
Pudor 127
Pulchritudo 132
Pulchritudo corporis ib.
Pyrrho 64.185
Pyrrhus 32.44
Pythagoras 23.117
Pythagoras primus omniũ ſe philoſophũ dixit 166
Pythagoræ ætas 121
Pythias 177
Pythius Apollo 16

Q

Qualis homo, talis eius oratio 172
Quatuor de finibus bonorum ſententiæ ſimplices nec exploſæ 185

R

Rhadamanthus 13.48
Roma 10.45
Romulus 10.20

S

Sanguis 18
Sanitas 89
Sapientia 89
Sapientia ſæpe eſt ſub palliolo ſordido 108
Sardanapali epitaphium 190
Scipio 122.140
Scipiones 14
Semele 20
Semina uirtutũ ingenijs noſtris innata 86
Sempronia lex 106
Sepeliendi mos 52
Seruilij 14
Sicyonij 107
Silenus 55
Siſyphus 13.48
Socrates 50.123.158
Solicitudo 127
Solon 57
Σώφρων 92
Σωφροσύνη 92
Spartiatæ pueri 183
Species 32
Speuſippus 165.186
Sphærus 141
Σπουδαῖοι 72
Stoici 39
Studioſi 72
Stultitia 90
Stultus 89

Ṡuogeſtum 176
Summa Epicureæ philoſophiæ 101
Summum bonum 106

T

Tantalus 13
Tarquinius 44
Tarquinius ſuperbus 94
Telamon 102.103.114
Temeritas 93
Temperantia 92.132.170
Terinæus 55
Terror 128
Teucer 193
Themiſtocles 10.22.53
Theodectes 32
Theodorus 51
Θεομαχεῖν 110
Theophraſtus 27.94.164.185.192
Theramenes 49
Theſeus 98
Thyeſtes 52
Timæus 24
Timidi 131
Timor 128
Timon μισάνθρωπος 130
Timotheus 190
Torquatus 140
Tria bonorum genera 182
Triptolemus 48
Troilus 46
Trophonius 55
Tyrus 113

V

Valetudo 132
Vecordes 16
Vela facere 125
Velocitas 132
Venus 150
Venuſta 44
Vinolentia 142
Vires 132
Virtus ex uiro nominatur 75
Virtus mens abſoluta 169
Virtus ſeipſa contenta ad beate uiuendum 154
Virtus ſummum bonum 70
Vitioſitas 131
Vitium 131
Vlyſſes 48.78.171
Voluntas 125
Voluptas 95
Vulcania arma 72
Vultus à mente fingitur 99

X

Xanthippe 99
Xenocrates 169.173.186.192.193
Xenophon 83.190
Χρήσιμος 92

Z

Zeno 17. 64. 69. 102. 125. 138. 192
Zeno Cittiæus 167
Zeno Stoicus 17
A' Zenone fortis eſſe dicit Heracleotes Dionyſius 82
Zenonis conſtantia 79

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

203

F·S

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO · ROMA ·
1971

BIBLIOTECA